

280757
SERIA III. ANUL VII.

FAMILIA

REVISTA LUNARA
DE CULTURA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

526

DIRECTOR
M. G. SAMARINEANU

FAMILIA

REVISTA ASOCIAȚIEI SCRITORILOR ROMÂNI
DIN ARDEAL

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Fondată în 1865
de
IOSIF VULCAN

DIRECTOR: M. G. SAMARINEANU

SERIA III. ANUL VII.

5-6

Maiu—Iunie 1940

„GRAFICA“ ORADEA

S U M A R U L

No. 5-6

R E S T A U R A Ț I A

<i>M. G. Samarineanu</i> — Povestea unei Restaurații	pag.	5
<i>Ion Th. Ilea</i> — Crai valah (poezie)	«	6
<i>Iosif E. Naghiu</i> — Decenium Carolinum	«	7
<i>Corneliu Albu</i> — Brașovul (poezie)	«	12
<i>George Bota</i> — Regele și sănătatea poporului	«	15
<i>Al. Negura</i> — Ștefan Vodă (poezie)	«	17
<i>Ioan Georgescu</i> — La un deceniu dela Restaurație	«	19
<i>Anton Lazăr</i> — Versuri (poezie)	«	22
<i>Ion Minulescu</i> — Din țara nimănu și a tuturilor	«	25
<i>George Todoran</i> — Ospățul viselor (poezie)	«	26
<i>Dr. V. N. Plătăreanu</i> — Mihai Viteazul	«	27
<i>Leonard Dișariu</i> — Rodită-i brazda mumă (poezie)	«	42
<i>M. G. Samarineanu</i> — Ordinul de chemare	«	43
<i>G. G. Vrabie</i> — Dascăli ardeleni necunoscuți: Ștefan Neagoe	«	49
<i>George Sfârlea</i> — Poezii	«	55
<i>Iosif E. Naghiu</i> — Filosofia românească	«	57

CRONICA LITERARĂ

<i>Vasile Vartolomei</i> — M. Codreanu: maestrul sonetului român	«	69
<i>Olimpiu Boitoș</i> — Victor Papilian - nuvelistul	«	85
<i>Titus L. Roșu</i> — Cărți și documente	«	96

NOTE:

IDEI - OAMENI - FAPTE: Cronica evenimentelor externe - I. Petrovici și Perpersicius de M. G. Samarineanu - Limbă și neologisme de George Sfârlea - Scrisori din București de Teodor Scarlat - Critică și sinteză - Români și ungurii - Umbra timpului - Somnul și visele de George Bota - Caet cu epigrame de Iosif E. Naghiu pag. 102

REVISTA REVISTELOR

ROMÂNEȘTI

POVESTEA UNEI RESTAURAȚII

— ZECE ANI DE DOMNIE —

de M. G. SAMARINEANU

... Împăratul viteaz și înțelept, obosit de truda pricinuită de supremul efort pentru întregirea mării sale împărății cu ținuturi cari erau ale nației sale și de neconținută veghe la capătul atâtor și atâtor veleități nevolnice ale marilor săi dregători luați de curent dăunător țării, a închis ochii într-o noapte, amărit că nu știe ce drum va lua împărăția Sa. Își va găsi cărmaciul care s-o salveze?

Numai unul a fost crescut pentru acest rol suprem. Dar...

Presimțirile marelui și înțeleptului împărat părea că încep să se traducă în faptă. Ii murise cu câțiva ani înainte sfetnicul preceput și energic. Și acum, în noianul puzderiei care viermuia la conducerea treburilor obștești, numai patimi mărunte, numai microcefali...

Iar treburile împărăției mergeau din ce în ce mai rău...

Vlăstar crud, mlădiță Domnească, dar mlădiță crudă încă, simboliza regalitatea doar simbolic, când ea trebuia să însemneze veință fermă care să domine patimile deslănțuite în interior și cărmuire hotărâtă pentru a putea trece toate vicisitudinile vremii. Simbol de regalitate doar, apoteoză al unei epitropii la discreția politicului...

Și treburile publice se desagregau, iar viața nației părea fulg în voia soartei... Viitorul rânjea amenințător împărăției...

... Și cât a sângerat istoria până să vadă strânsă la olaltă, în hotare etnice, nația aceasta bună, cuminte și capabilă de mari sacrificii pentru un ideal și pentru o idee mare, utilă omenirii...

Când răul ajunsese la punct culminant și anarhia părea că va coborî hădă pe întregul întins al împărăției, atunci Feciorul de împărat surghiunit, Făt Frumos în care nația își avea puse

toate nădejdlile, nu mai putu suporta. A smuls cerului un vultur de oțel și a revenit acasă, matur, înțelept, energic și numai dor de muncă.

La 6 Iunie 1930, a făcut primul popas pe brazda Bihariei, la Vadul Crișului. Aci, ca viteazul erou al basmului în luptă cu smeul, s'a oprit o clipă să ia contact cu glia sfântă a pământului Său scump și să bea o gură de apă întăritoare din apa izvoarelor fermecate ale împărăției Sale. Apoi, cu puteri sporite cari nu i-au slăbit niciodată, a purces iar la drum pe Calea Lactee a cerului, în zbor de șoim semeț. A pogorît, ca Duh Sfânt, asupra Capitalei și la 8 Iunie a fost investit Rege spre deliranta bucurie a nației...

Holdele îi legănaseră, în unduirile lor de aur, copilăria, iar pădurile îi doiniseră din caval păstoresc tinerețea. Al lor era și al nației. Al credinței acestei țări și al idealului ei...

Acum și-a luat locul la cârma împărăției românești...

Zece ani a muncit cum numai cei dotați cu puteri supraumane pot munci. Zece ani a făcut mereu apel la înțelegere și la cumințire. Zece ani a încercat totul. Când a epuizat toate mijloacele, când a văzut că mărunții cari dețin destinele țării nu văd decât mărunț și că patimile domină, într'o noapte de Februarie a pus piciorul în prag și și-a asumat El personal întreaga răspundere. Iși cunoștea energia și puterea de muncă, își cunoștea priceperea. A dăruit împărăției orânduială nouă, punând viața în făgaș nou.

De atunci nația se simte în siguranță, cu cârmaciu destoinic la conducere. De atunci au fost înlăturate semnele cari punctau presimțiri negre pentru țară, cu toată vârtoarea care a cuprins Europa. De atunci a început fortificarea fruntariilor spre vecini cari nu vreau să ne înțeleagă, înarmarea țării și primenirea administrativă. De atunci a început era binelui, cu oameni fiecare la locul lui.

Evident este încă mult de făcut. Nu toată neghina a fost plivită încă de pe ogorul țării. Harnicii prășitori însă s'au arătat, vioiși și dârzi la muncă.

Impăratul tânăr, Carol II, a cunoscut viața în toată măreția și urâtenia ei. A cunoscut și oamenii. Și i-a văzut că se orânduiesc dela șacal la leu, dela viperă la uliu și dela câine credincios la javră. Anii înstrăinării nu i-a irosit în viețuire sarbădă ci în studii serioase și în meditații rodnice.

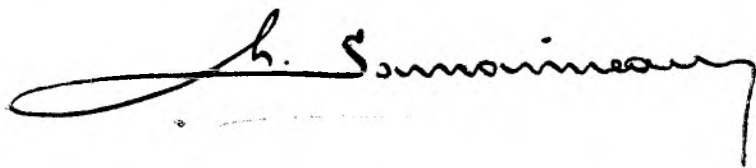
De aceea cum a venit, a și pornit reforma. Dela uniforma soldatului la noua Constituție și dela tândăleala visătoare a românului mulțumit cu un codru de pâine numai, în țara bogățiilor cresiene, la vioiciunea muncitorului harnic, productiv. A pornit dela armată și n'a uitat agricultura căreia i-a dedicat atenții speciale, a trecut la industrie pe care a stimulat-o, sporindu-i înmiit producția, apoi a dat elan tineresc Academiei Române, îmbrățișând totodată întreaga viață culturală prin crearea acelor minunate Fundațiuni Regale din teascurile cărora ies cărți cari se incrustează luminos în evoluția graficei europene. A luat pe scriitor, acel paria hulit de politicianism și de toți magnații netrebniciei politice, și i-a dat loc strălucitor, asigurându-i posibilități de viață și un rost pentru bătrânețe, a reformat legislația muncii, dând codice nou organizației muncii naționale, codice care poate sta în fruntea legislațiilor celor mai avansate și mai civilizate țări, a creiat asigurări celor mulți pentru vremi de neputință de a lucra și a reformat educația generală a țării.

Cu un cuvânt, Impăratul nou a dotat împărăția Sa cu tot ce formează instituție civilizatoare, reformând și înoidnd totul. Apoi a creiat din temelii tot ce lipsea.

Azi, România, sub cărma M. S. Regelui Carol II, e o țară nouă, cu nația înviorată și disciplinată și cu rost precis în ansamblul țărilor europene. Clocotul vremurilor, volbura apocaliptică a războiului european, cu lovituri de trăznet și cu fulgerătoare năruiri de hotare, ne găesc înarmați în credință și ostășește. Suntem siguri că vom putea face față oricărei împrejurări. Ne știm comandați de marele împărat Carol II, doar.

Zece ani dela restaurație e un popas de verificare: am realizat mai mult decât omeneste era posibil. Și aceasta o datorăm numai marelui nostru rege.

Să ne trăești, Majestate.

A handwritten signature in black ink, reading "M. G. Samarineanu". The signature is written in a cursive, flowing style with a long horizontal stroke at the beginning and a vertical stroke at the end.

CRAI VALAH

de ION TH. ILEA

Deapururi pe cerul României lucefăr
voevodal străluce unduirilor din flori.
Nădejtile 'ncuscite păzesc destin teafăr
și spicele de grâu îl adastă 'n sărbători.

Pe flamură de basm s'au nevedit în ani
balade îndrăsnețe cu cerești hristoave.
Domnească-i biruința trăită de ciobani
și pilduitoare-s mărețile voroave.

Mijește peste veac valahă ctitorie
dăltuită 'n inimi cu zodii la 'ncrucșări
de săbii — când viteazul Craiu legat de glie
a 'ncrustat în troița curajului cărări.

Ion Th. Ilea

DECENIUM CAROLINUM

de IOSIF E. NAGHIU

Peste zeci și zeci de veacuri, veni-vor harnicii tâlcuitori ai trecutului, să descifreze din scripte și din reminiscențele altor vremi, ce a fost pe aceste mândre plaiuri, în secolul al XX-lea, în era marilor prefaceri. Istoricul, condus de principiul: n'am prieteni, n'am rude, caut adevărul, va studia cu pasiune tot ce se întâmplă în era noastră. Inima lui va tresălta de bucurie când va ajunge să încresteze pe răbojul istoriei actul epocal al restaurației din 8 Iunie 1930. Istoricul descifrează cu obiectivitate tot ce s'a întâmplat în cele trecute vremuri, dar când va ajunge la epoci de progres, de înflorire culturală și economică, va simți o mare bucurie și va scrie ca un inspirat, ca un poet al epocilor mari. Va însemna cu caractere mari în istoria românească a secolului al XX-lea, epoca luminoasă a M. S. Regelui Carol II. Va scrie cu caractere mari în anale că în epoca glorioasei domnii, a devenit realitate, profeția pusă de Vasile Alexandri în gura marelui poet latin Publius Ovidius Naso:

Vlăstarul fiu al Romei
Stejar a devenit,
Renaște o nouă Romă
Aci în răsărit.

M. S. Regele Carol II va apare ca un rege legendar, cântat de marii inspirați contemporani și viitori. Un poet scrie, pe când M. Sa era abia „prunc regesc”:

Și la umbra ta măreață
Toți Români vor veni,
Dela cele patru vânturi
Toți Români s'or uni.

George Coșbuc prezicea în 1905:

Veni-va El și peste munți și ape
Semeț va stăpâni din Vest în Ost.

Personalitatea M. Sale Regelui Carol II va fi prezentată de istoric ca un mare conducător, ca un geniu în care noblețea hainei regale e încoronată cu noblețea muncii devotate pentru țară și neam. Vor fi mulți biografi, cari să eternizeze în tonuri impozante opera Marelui nostru Suveran. Vor constata cu multă bucurie că din frageda pruncie s'a manifestat ca o valoare cu totul excepțională. La vârsta de 8 ani a dedicat marei poete Carmen Sylva o poezie uitată de contimporani, dar pe care istoricul are să o reproducă cu plăcere, ca un exemplu de precocitate:

*Eu pe calu-mi năzdrăvan
Viu de mult, căci e de-un an
De-am plecat din depărtări
Trecând peste mări și țări,
In ăst drum îndelungat
Mult am avut de luptat
Cu balauri și cu smei,
Dar fugiau ca vai de ei.
Când simțiau că sunt șoiman
Și calu mi-e năzdrăvan.
Astfel am sosit cu bine,
Până aici, până la tine,
Și cu al sufletului foc
Iți urez deplin noroc
Să trăești zile senine
Și de fericire pline.*

Va descrie studiile în țară și în străinătate și călătoriile priu-
cari a devenit o personalitate cu cultură europeană. Eposul po-
pular îl eternizează în creații anonime, cari vor fi culese ca do-
cumente prețioase despre ecoul pe care îl are în sufletul po-
popului un mare conducător de destine. Intr'o poezie populară
din timpul războiului mondial citim:

*Vânător cu șapte vieți
Bag dușmanii în spărieți:*

1) București, 16/29 Dec. 1901.

C'au în frunte pe-un maior
 Și pe-un Prinț moștenitor.
 Au în frunte pe Țeposul
 Și pe Carol inimosul.
 Când oi zice busuioc
 Târgu. Ocnii arde 'n foc.
 Vânătorii ce făceau?
 Mii de dușmani doborau
 Țara lor și-o apărau.

A ajuns apoi dorit de toți, să conducă țara întregită pe vecie. Il doria o țară.

Da 'ntr'un amurg, de-odată nu știu cum
 Se 'ntunecase zarea spre apus.
 Cărările plutiau în nor de fum
 Și văile vuiiau prelung — s'a dus.

Un poet exprimă nostalgia plecării și dorința revenirii în versuri ca acestea:

Și toate ca de-o vrajă otrăvite
 Plecat-au capul — lăcrimând dureri:
 De-alungul romanșelor pălite
 Ii sărutau potecile de ieri.
 Păduri din ramuri clătinau
 Melancolii de frunze ruginii
 Când păsări și izvoare tânguiau
 Pe urmele cărărilor pustii.
 Și norii mari crescuseră pe zări,
 Iar stelele se prăbușeau în moarte
 Miragii reci călătoriau pe mări
 Simbol tăcut celui plecat departe
 Și apele și lanurile Tale
 Te plâng mereu în țarina săracă
 Bolnave sunt cicorile din vale
 Căci arșița durerii le îneacă.
 Nici păsările 'n crânguri nu mai cântă
 Luminile s'au stins și totul moare
 Revino iar, lângă țărâna sfântă
 Tu Prinț îndepărtat ... și adu soare.

(Ion Moleaș)

În 8 Iunie 1930, dorința tuturor s'a împlinit:

*Zvon de luminișuri
A venit pe Crișuri.
Cântec de oier
A venit din cer,
A venit pe șoapte
Din adânc de noapte.
Să ne mântuiască,
Să ne fericească.*

(Volbură Poiană Năsturaș)

Cu această zi începe strălucita epocă de progres a Restaurației. Marele Suveran purta în suflet ceea ce Octavian Goga exprimă în versurile:

*Că voi clădi prin cumpănire dreaptă
Pe ziduri vechi, o Românie nouă!*

Clădit-a pe ziduri vechi, o țară nouă. A împăcat pe toți cei învrăjbiți și a format o nouă pedagogie pentru întreaga țară. Reînviat-a din vremile bătrâne, tot ce era nobil și măreț. S'a născut o nouă spiritualitate românească, umbrită de izvorul haric al credinței. Fost-a Vodă Carol

*Mladă de veac bizantin
Statului nostru creștin.* (Nichifor Crainic).

Fost-a regele plugarilor, a celor

*Cu fața arsă, trupul supt
Straiul colbăit și rupt* (G. Coșbuc).

de cari s'a îngrijit ca un părinte. Fost-a marele protector al scriitorilor și al oamenilor de știință, fost-a marele îndrumător și ajutor a tot ce e bun și măreț.

Dar s'au ivit și nori grei în primul deceniu de glorioasă domnie. Mii de Feți Frumoși voiau să răpească pe preafrumoasa Elenă, frumoasă ca un gând răzleț... cum e Fecioara între sfinți și luna între stele. Preafrumoasa Elenă e Țara Românească. În țări vecine și în țări mai îndepărtate s'au ivit nourii grei ai războaielor. M. Sa cu clarviziune politică rar întâlnită, și-a condus țara cu înțelepciune, ferind-o de prăpădul războiului...

Și va mai scrie multe istoricul de peste veacuri, despre primul deceniu de domnie. Timpul scurs între secolul nostru și

epoca în care va scrie istoricul ce va să vie, îi va permite să vadă clar, personalitatea și munca cu totul excepțională a Suvranului nostru, admirată de toți oamenii cu răspundere din lume. Ziarele și revistele străine au scris atât de mult și atât de elogios despre M. Sa și despre glorioasa epocă a Restaurației, încât atunci când va scrie istoricul la care ne gândim, vor exista zeci de volume în cari să fie adunate și tălmăcite, faptele mari ale M. S. Regelui Carol II.

La împlinirea primului deceniu de glorioasă domnie și de progres pe toate tărâmurile de activitate, sărbătorind pe M. Sa Regele, sărbătorim înălțarea și munca țării întregi.

Iosif E. Naghiu

BRAȘOVUL

de CORNELIU ALBU

S'a prăbușit amurgul peste zare
Și noaptea larg aripile 'și desface.
Pe Tâmpa, sus, i-atâta sfântă pace
Ca într'un Dom cu ruinate-altare.

Departa Surul fruntea 'și încunună
Cu neguri sinilii... a Bârsei Țară.
Adună mult a cerului povară
La sânul ei de mamă dulce, bună.

Jos, în adânc, un furnicar de stele,
De patimi, de ispite, de blesteme
Se sbuciumă ca în funduri de gheene!

Impovărat de zodiile rele
Orașu-adoarme străjuit de munte
Ca mâine viața iarăși să o 'nfrunte!

Corneliu Albu

REGELE ȘI SANATATEA POPORULUI

de GEORGE BOTA

Evenimentele din ultimele timpuri perindate sub ochii noștri, scot și mai mult în evidență problema sănătății popoarelor. Cași indivizii, popoarele sunt atinse de boli cari le pot fi uneori fatale.

Nu avem de gând să înșirăm statistici minuțioase, nici să ne folosim de aparatul unui pedantism teoretic. Faptele sunt prea vii ca să nu reiasă deadreptul din ele adevărurile de la temelie existenței popoarelor.

Dar popoarele cași indivizii trebuie să fie îngrijite și ferite de vânturile pestilențioase de cei chemați să le conducă. Părinții se îngrijesc de sănătatea copiilor lor; ar fi de prisos să înșirăm măsurile preventive profilactice și curative, luate pentru a garanta robusticitatea și vigoarea indivizilor necesare luptei pentru viață. Dar tocmai pentru viață și popoarele au nevoie de robusticitate și vigoare. Altfel asistăm la tragedii istorice, unele ireparabile. Sănătatea morală a popoarelor se pare însă că trece pe planul de frunte în problema ce ne perocupă. Miasmele pestilențioase din ultimele decenii, cu ismele lor, cu deviații exagerate spre stânga sau spre dreapta, cu exaltări de ideologii deslipite de realități, cu paranoisme colective primejdioase, cu răătăcirii și mai ales cu atitudini divergente dela interesul suprem al colectivității, iată simptome de maladii morale cari duc deadreptul la debilitarea organismelor popoarelor și la peierea lor. Bărbatul să fie atent mai ales la această latură de existență a poporului pe care-l conduce. Prin anul 1905 Jaurés trebuia să se ducă la Berlin spre a vorbi la un meeting socialist german, despre „alianța popoarelor” discurs care a și fost publicat. Găseau însă conducătorii poporului german, în frunte cu cancelarul Bü-

low, că Jaurés nu putea aduce ceva potrivit orientării poporului și că ideile marelui gânditor umanitar sunt o primejdie pentru acest popor. Și de aceea Bülow a interzis intrarea lui Jaurés în Germania. Nu discutăm adevărurile de concepții; constatăm numai grija unui bărbat de Stat de a-și feri poporul de cece credea el că-i subminează sănătatea.

Microbul bolilor nu vine însă numai din afară. El își poate găsi culcușul chiar în interior. Lacordaire spunea că un popor în care sufletele nu mai sunt unite, poate păstra aparența exteroară de popor, dar în realitate a încetat de a exista. E destul un sigur accident, ca putregaiul cu aparență de popor să se prăbușească.

Iarăși să nu se creadă că mărimea unui popor, înseamnă și puterea lui de viață. V. Hugo spune undeva că mărimea unui popor nu se măsoară după număr, dupăcum nici mărimea unui om nu se măsoară după talie; unca măsură ar fi înțelepciunea și virtuțile. Avem un exemplu proaspăt în Finlanda, unde un popor de o mână de oameni, care a îndrăznit să se măsoare cu un colos, tocmai fiindcă poporul finlandez are o mare doză de înțelepciune și evidente virtuți. Este un popor sănătos și nu poate fi răpus. Cităm aici și cazul mai proaspăt al regelui Belgiei care spunea un mare adevăr: că un popor care se apără merită să trăiască; nu putem ști pentruce acest rege nu a rămas credincios acestui adevăr. Dar putem vedea sub ochii noștri că sunt popoare mari ca număr, cari printr'o neglijență de condamnat a conducătorilor s'au molesit, au pierdut din potențialul lor național, din robusticitatea lor vitală, dealfel încercată de atâtea furtuni ale trecutului. Nu discutăm ideologia unora sau a altora; rămânem la constatări de nerespins și tragem învățături. Furtuna de aceea e furtună ca să vină cândva și undeva; nu știm clipa și locul, dar suntem datori să fim gata a o înfrunta. Căci în ultimă analiză dușmanul principal este în noi; cel din afară găsește terenul slăbit de către cel dinnăuntru.

O națiune, spunea Renan, nu poate dura dacă nu-și trage din sânul său cantitatea de rațiune suficientă pentru a preveni cauzele ruinei exterioare sau a slăbiciunii interioare ce o amenință.

Mai este însă ceva care poate fi îndiciul cel mai concludent al sănătății popoarelor. Sunt indivizi cu o tonicitate vitală foarte mare, până la exagerare și cari prin paroxismul puterii lor ame-

nință pe ceilalți indivizi. Ei sunt o primejdie socială, iar sănătatea lor, un dezastru. Se cere un echilibru de sănătate fizică și sufletească, același echilibru se cere și pentru popoare, ca să le numim cu adevărat sănătoase. Căci există o societate reală a popoarelor, ca să nu spunem o națiunilor, cam compromisă de evenimente celei reale, dupăcum există o societate a oamenilor. Înăuntrul acestei societăți reale a popoarelor, conlocuitoare pe globul ce li l-a hărăzit Dumnezeu din marea Lui bunătate, trebuie să existe un echilibru de forțe, sprijinit pe adevărul istoric că popoarele nu dispar ca indivizii. Popoarele sănătoase, oricât de mici cantitativ, își au o eternitate relativă dacă putem spune, își au o durată istorică pe care li-o dă potențialul lor național. Sunt multe popoare în ochii noștri cari se trezesc din visurile unui somn postbelic în valitatea altui război și mai grozav.

S'ar părea că geniul popoarelor vine din nou să scuture și mai puternic popoarele spre a le chema la realitățile vieții. Dacă zeul războiului ar aduce înzecit mai multe instrumente de distrugere, atâta vreme cât un popor își mai păstrează sâmbure de sănătate, de robusticitate morală și de voință de a trăi, el nu poate fi răpus.

Iată gânduri de actualitate cari ne vor face să înțelegem mai bine poziția națiunii noastre în haosul de distrugere pe care-l trăim. Providența ne-a trimis și de astădată Omul care să ferească poporul de pestilențele din afară și să-i dea toată vigoarea dinnăuntru. Regele României a văzut poate mai bine ca oricine că poporul pe care îl conduce își are resursele sănătății sale etnice, aproape neatinse. Etnicul românesc este nealterat și a fost ferit la timp de miasmele din afară și microbii dinnăuntru. Iată ce spune Regele nostru despre poporul său: „Superioritatea Românilor asupra celorlalte popoare este tocmai aceasta: nu suntem formați din trei mlădițe pornite din aceeași tulpină, ci suntem un singur trup ce nu se poate împărți niciodată.” Hotarele trecătoare ale vitregiei istorice nu au putut împărți trupul etnicului românesc. Înainte de orice unitate politică, în străfundul poporului românesc de pe tot întinsul, a existat unitatea etnică. Unitatea politică a venit să recunoască numai un adevăr etern: unitatea etnică. Acesta este indiciul cel mai puternic de sănătate națională și pe această sănătate voește Regele Renașterii Naționale să clădească România de mâine. Este o temelie eternă și solidă care inspiră Marelui Rege — și trebuie să ne inspire tu-

turora — încredere în puterea de rezistență națională a neamului românesc.

Astfel că privind cu atenție la frământările zilei de azi, un ochi clarvăzător poate privi cu încredere. Geniul neamului nostru este neatins. Să nu facem, cum se tot obicinuește, procesul a ceea ce a fost. Ceace a fost trebuia să fie. Partidele politice, cu toate greșelile lor și-au avut partea lor de muncă pentru ridicarea acestui neam. Această parte rămâne scrisă în istorie; secăturismul, afacerismul, palavragia și tot noianul politicianismului de tarabă sunt urme cari nu au putut altera etnicul românesc. Au fost și sunt boli trecătoare, cași rătăcirile cu aparență de românism ale altora. Să nu se creadă că ne-am purificat și că lumea nu va mai cunoaște zădărnicia unor manifestări trecătoare. Inșă la vremuri mari totdeauna poporul român și-a găsit și Omul și drumul lui pe care i l-au fixat ursitorile la naștere. Avem toate simptomele de popor sănătos, expuse în atâtea rânduri de un Rege, care știe ce-i poate poporul și unde trebuie să-l ducă.

Nu se potrivesc poporului românesc ideologii exagerate; el e un popor cu „scaun la cap” cu înțelepciune și cumpănă la mințe; cu bunătate organic creștină, cu dreptatea în oase, cu respect de aceace-i al altuia; cu un echilibru moral pe care i l-au stabilit vijeliile prin cari a trecut, experiențele sângeroase ce le-a suferit și cari au făcut din el un popor capabil să poată trăi în concertul popoarelor de pe glob. El nu răvnește la ce nu-i al lui; el crede în ceace este al lui; crede în Dumnezeu și în dreptatea lui; și crede în vremuri mai bune de aceia nu se răzbună.

Sănătatea poporului nostru, mai ales prin împrăștierea miasmelor ce pluteau deasupra lui, este garanția cea mare că vom putea trece și această furtună care se anunță atât de grozavă.

Cu un Rege Înțelept și cu un popor sănătos nu avem de ce ne teme!

ȘTEFAN VODA

de AL. NEGURA

Simțindu-și gândul greu, de-un nou gând,
Să-l scuture, ar vrea azi, Domnitorul;
Și vin boierii toți, încet, pe rând,
Cu sufletul la gură stă poporul!
În curte, la Domnie-i zarvă mare
Și-un pârcălab ar vrea s'o talmăcească,
Dar gurile stau mute la 'ntrebare,
C' așa a fost prounca, grea, domnească.

Se 'ncruntă 'n scaun ochii lui senini
Și sfetnicii-și dau ghes tot mai aproape
Iar când jâșnesc din fundul lor lumini,
Neliniștea 'n boieri nu mai încape!
Un semn și Domnul crește-acum în jeț
Lumină din lumină! . . . „Grui spătare,
Te știi din fire harnic și isteț
Și-ași vrea să-mi spui, ce-o nou la hotare!”
— „Măria Ta, voroavele sunt multe
Da-i văduit sorocul de pricinil! . . .
Voroavele 's pornite să le-asculte
Dușmanii noștri, și ăștea ni-s vecinil!”
— „Da știi! . . . și-ași vrea să știi, spătare,
În care geană ochiu-i mai pornit!?”
— „Măria Ta, să nu spui vorbă mare,
Ași zice că aist' e'n Răărilit!”
— „A crede-i una! . . . fapta să vorbească! . . .
Ce zice Vel-Spătarul Ieremie?”
— „De este-așa porunca a domnească,
Prea liniștit Măria Ta să fie,

Că hanul tătăresc pricină nouă,
 N'ar vrea să-i frângă trupu țării 'n două;
 Ba ne-a trimis ștăfetele să se spună
 C'ar vrea cu noi o viețuire bună!
 — „Să zicem că-i așa” Vodă rostește,
 „Ce-i nou, la Apus, să spună Preda!”
 — „La noi, Măria Ta, omul muncește
 Și-aud că și la ei, la Cicsereda,
 Pe corn de plug țăranii își duc greu,
 Că în sătui de focul de la Baia!”
 — „Să fie precum zici! ... S'aud pe Leu,
 Cum stăm către Hârlău, la Rărișoia!”
 Spătarul Leu și-a arcuit spriceana
 Și-i râd, sub ea, luminele'n jaratic ...
 — „Măria Ta, azi Leșii de Satana
 S'au lecuit, că prea a fost sălbatic
 Când, la Cosmin, cu boii juguiră! ...
 În țara Rărișoaii toate 's bune,
 Doar Rărișoia singură se miră,
 Că n'are cine gândul să-i adune!?”
 — „Rostiși o vorbă grea, de om șiret?”
 Și zâmbetul pe fețe se întinde,
 Iar Vodă se așează 'n cet în jeț
 Și gând-i greu, un gând ușor aprinde! ...
 — „Dacă-i așa, spre case vă 'nturnați
 Și îndemnați poporul să munească! ...
 Grijea Moldovei, spuenți c'o lăsați
 Acelui hărăzit, ca să domnească!”

— — — — —
 Și, când boieri, de Curte sunt departe,
 În mîntea Lui, ăst gând, crește ca valul! ..
 Și răsturnându-și capul într'o parte,
 Poruncă dă, să i se 'nșee calul!

Al. Negură

LA UN DECENIU DELA RESTAURAȚIE

de IOAN GEORGESCU

Un deceniu de restaurație dinastică ne dă prilej să ne gândim la înseși deștinele țării și neamului nostru. Țara — moșia, cum se spunea altă dată — nu e numai o grămadă de inși ori de familii ce locuiesc același pământ, au aceleași legături de vecitnătate ori de afaceri, aceleași amintiri fericite ori dureroase: nu ea e o unire a sufletelor în slujba unei organizații sociale ce trebuie păstrată cu orice preț, chiar cu acela al sângelui, sub conducerea Ceului chemat.

Dragostea de țară, principiu intern de unitate și de ordine, legătură organică a tuturor cetățenilor, în vechea Eladă și Romă era privită ca cea mai de seamă virtute omenească.

Rezumând o întreagă epocă de civilizație elină, Homer cântă:

Nenorocire-i când domnii sunt mulți...

Căci, adaogă Sophocles:

*... nu e rău
Mai rău ca Anarhia: darmă statele,
Pustii ne lasă casele, iar oștilor
Le sparge rândurile de rășboi...*

Incheierea firească?

*... numai unul să fie
Domn și stăpân, numai cine de fiul vicleanului Cronos
E dăruit cu toiaș și puteri, ca să-și cârmue neamul.*

Cristos face din dragostea de țară o poruncă. Evlavia, pe care copiii o dătoresc părinților, trebuie s'o arate și dregători-

lor țării. De aceea, la porunca a patra dumnezească, trebuie să se vorbească și despre datoria către țară. Nu e creștin adevărat, cine nu-și face această datorie. Creștinismul înalță patriotismul pe un plan superior, făcându-l părtaș vieții de veci. Interesele personale, cele familiare, cele de clasă sau de corporațiune sunt, în scara valorilor creștine, sub idealul patriotic. Acest ideal e recunoașterea Dreptului public absolut, întrebuițat la națiune. În realitate, însă, drept absolut nu există în afară de Dumnezeu. El singur stăpânește, prin sfințenia Sa, prin nemărginirea împărăției Sale, toate interesele și voințele.

Când vorbim, deci, de nevoia absolută de a supune totul Dreptului, Dreptății, Ordinei, Adevărului, afirmăm implicit pe Dumnezeu. Tot asemenea, când ostașii spun că-și fac „datoria” și-și amintesc mereu de „cinstea ostășească”, ei exprimă în felul lor acest caracter religios al patriotismului. Cine nu-și dă seama de acest caracter al patriotismului, săvârșește împotriva demnității naționale un fel de profanare sacrilegă.

Da, pentru că, din nenorocire, sunt două feluri de patriotism: unul fals, care face din patrie un idol barbar, însetat de tiranie și de sânge; iar altul, cel adevărat, o privește ca pe o mamă iubită. Această caracterizare e a nemuritorului Papă Pius XI și e foarte nemerită, fiindcă mamele vor pacea, — pe când fetișii și idolii cer, de atâtea ori, nenumărate jertfe omenești.

Tata povestește, cum a ars satul Scorei (Făgăraș) în 1882.

Aprinzându-se focul în capul din sus al satului, el e dus de vânt, dealungul văii, până în cellalt cap. Vântul duce nu numai scânteii, ci șomoiage întregi de paie. Casele și șoproanele, toate acoperite cu paie. Ce prăpăd! În câteva minute, 80, din 220 de case câte avea atunci satul, sunt scrum și cenușe. Când se prăbușesc grinzile caselor și ale șoproanelor, stâlpi de flăcări uriașe fășnesc așa de sus, din vatra de jeratic, încât se pare că va aprinde însăși bolta cerească. Neexistând un serviciu de pompieri, focul a încetat, odată cu vântul.

Urma?

O jale. Vitele rag, copiii țipă, mamele se prind de cap des-nădăjduite, chiar și unii bărbați își pierd cumpătul și nu știu pe ce să pună mâna mai curând. Singur învățătorul e la locul său. El scoate bărbătește apă din fântână, umple câteva buți, apoi

nință pe ceilalți indivizi. Ei sunt o primejdie socială, iar sănătatea lor, un dezastru. Se cere un echilibru de sănătate fizică și sufletească, același echilibru se cere și pentru popoare, ca să le numim cu adevărat sănătoase. Căci există o societate reală a popoarelor, ca să nu spunem o națiunilor, cam compromisă de evenimente celei reale, dupăcum există o societate a oamenilor. Înăuntrul acestei societăți reale a popoarelor, conlocuitoare pe globul ce li l-a hărăzit Dumnezeu din marea Lui bunătate, trebuie să existe un echilibru de forțe, sprijinit pe adevărul istoric că popoarele nu dispar ca indivizii. Popoarele sănătoase, oricât de mici cantitativ, își au o eternitate relativă dacă putem spune, își au o durată istorică pe care li-o dă potențialul lor național. Sunt multe popoare în ochii noștri cari se trezesc din visurile unui somn postbelic în valitatea altui război și mai grozav.

S'ar părea că geniul popoarelor vine din nou să scuture și mai puternic popoarele spre a le chema la realitățile vieții. Dacă zeul războiului ar aduce înzecit mai multe instrumente de distrugere, atâta vreme cât un popor își mai păstrează sâmbure de sănătate, de robusticitate morală și de voință de a trăi, el nu poate fi răpus.

Iată gânduri de actualitate cari ne vor face să înțelegem mai bine poziția națiunii noastre în haosul de distrugere pe care-l trăim. Providența ne-a trimis și de astădată Omul care să ferească poporul de pestilențele din afară și să-i dea toată vigoarea dinnăuntru. Regele României a văzut poate mai bine ca oricine că poporul pe care îl conduce își are resursele sănătății sale etnice, aproape neatinse. Etnicul românesc este nealterat și a fost ferit la timp de miasmele din afară și microbii dinnăuntru. Iată ce spune Regele nostru despre poporul său: „Superioritatea Românilor asupra celorlalte popoare este tocmai aceasta: nu suntem formați din trei mlădițe pornite din aceeași tulpină, ci suntem un singur trup ce nu se poate împărți niciodată.” Hotarele trecătoare ale vitregiei istorice nu au putut împărți trupul etnicului românesc. Înainte de orice unitate politică, în străfundul poporului românesc de pe tot întinsul, a existat unitatea etnică. Unitatea politică a venit să recunoască numai un adevăr etern: unitatea etnică. Acesta este indiciul cel mai puternic de sănătate națională și pe această sănătate voește Regele Renașterii Naționale să clădească România de mâine. Este o temelie eternă și solidă care inspiră Marelui Rege — și trebuie să ne inspire tu-

turora — încredere în puterea de rezistență națională a neamului românesc.

Astfel că privind cu atenție la frământările zilei de azi, un ochi clarvăzător poate privi cu încredere. Geniul neamului nostru este neatins. Să nu facem, cum se tot obicinuește, procesul a ceea ce a fost. Ceace a fost trebuia să fie. Partidele politice, cu toate greșelile lor și-au avut partea lor de muncă pentru ridicarea acestui neam. Această parte rămâne scrisă în istorie; secăturismul, afacerismul, palavragia și tot noianul politicianismului de tarabă sunt urme cari nu au putut altera etnicul românesc. Au fost și sunt boli trecătoare, cași rătăcirile cu aparență de românism ale altora. Să nu se creadă că ne-am purificat și că lumea nu va mai cunoaște zădărnicia unor manifestări trecătoare. Inșă la vremuri mari totdeauna poporul român și-a găsit și Omul și drumul lui pe care i l-au fixat ursitorile la naștere. Avem toate simptomele de popor sănătos, expuse în atâtea rânduri de un Rege, care știe ce-i poate poporul și unde trebuie să-l ducă.

Nu se potrivesc poporului românesc ideologii exagerate; el e un popor cu „scaun la cap” cu înțelepciune și cumpănă la mințe; cu bunătate organic creștină, cu dreptatea în oase, cu respect de aceace-i al altuia; cu un echilibru moral pe care i l-au stabilit vijeliile prin cari a trecut, experiențele sângeroase ce le-a suferit și cari au făcut din el un popor capabil să poată trăi în concertul popoarelor de pe glob. El nu răvnește la ce nu-i al lui; el crede în ceace este al lui; crede în Dumnezeu și în dreptatea lui; și crede în vremuri mai bune de aceia nu se răzbună.

Sănătatea poprului nostru, mai ales prin împrăștierea miasmelor ce pluteau deasupra lui, este garanția cea mare că vom putea trece și această furtună care se anunță atât de grozavă.

Cu un Rege Înțelept și cu un popor sănătos nu avem de ce ne teme!

ȘTEFAN VODA

de AL. NEGURA

Simțindu-și gândul greu, de-un nou gând,
Să-l scuture, ar vrea azi, Domnitorul;
Și vin boierii toți, încet, pe rând,
Cu sufletul la gură stă poporul!
In curte, la Domnie-i zarvă mare
Și-un pârcălab ar vrea s'o tălmăcească,
Dar gurile stau mute la 'ntrebare,
C' așa a fost prounca, grea, domnească.

Se 'ncruntă 'n scaun ochii lui senini
Și sietnicii-și dau ghes tot mai aproape
Iar când fășnesc din fundul lor lumini,
Neliniștea 'n boieri nu mai încapel
Un semn și Domnul crește-acum în jeț
Lumină din lumină! ... „Grui spătare,
Te știi din fire harnic și isteț
Și-ași vrea să-mi spui, ce-o nou la hotare!”
— „Măria Ta, voroavele sunt multe
Da-i văduit sorocul de pricini! ...
Voroavele 's pornite să le-asculte
Dușmanii noștri, și ăștea ni-s vecini!”
— „Da știi! ... și-ași vrea să știi, spătare,
In care geană ochiu-i mai pornit!?”
— „Măria Ta, să nu spui vorbă mare,
Ași zice că aist' e'n Răărît!”
— „A crede-i una! ... fapta să vorbească! ...
Ce zice Vel-Spătarul Ieremie?”
— „De este-așa porunca a domnească,
Prea liniștit Măria Ta să fie,

Că hanul tătăresc pricină nouă,
 N'ar vrea să-i frângă trupu țării 'n două;
 Ba ne-a trimis ștafetele să se spună
 C'ar vrea cu noi o viațuire bună!"
 — „Să zicem că-i așa" Vodă rostește,
 „Ce-i nou, la Apus, să spună Preda!"
 — „La noi, Măria Ta, omul muncește
 Și-aud că și la ei, la Cicsereda,
 Pe corn de plug țărani își duc greu,
 Că în sătui de focul de la Baia!"
 — „Să fle precum zici! . . . S'aud pe Leu,
 Cum stăm către Hârlău, la Rărișoia!"
 Spătarul Leu și-a arcuit spriceana
 Și-i râd, sub ea, luminele'n jaratic . . .
 — „Măria Ta, azi Leșii de Satana
 S'au lecuit, că prea a fost sălbatic
 Când, la Cosmin, cu boii juguiră! . . .
 In țara Rărișoaii toate 's bune,
 Doar Rărișoia singură se miră,
 Că n'are cine gândul să-i adune!"
 — „Rostiși o vorbă grea, de om șiret?"
 Și zâmbetul pe fețe se întinde,
 Iar Vodă se așează 'n cet în jeț
 Și gând-i greu, un gând ușor aprinde! . . .
 — „Dacă-i așa, spre case vă 'nturnați
 Și îndemnați poporul să munească! . . .
 Grijea Moldovei, spuenți c'o lăsați
 Acelui hărăzit, ca să domnească!"

Și, când boieri, de Curte sunt departe,
 In mintea Lui, ăst gând, crește ca valul! ..
 Și răsturnându-și capul într'o parte,
 Poruncă dă, să i se 'nșee calul!

Al. Negură

LA UN DECENIU DELA RESTAURAȚIE

de IOAN GEORGESCU

Un deceniu de restaurație dinastică ne dă prilej să ne gândim la ineseși deștinele țării și neamului nostru.

Țara — moșia, cum se spunea altă dată — nu e numai o grămadă de inși ori de familii ce locuiesc același pământ, au aceleași legături de vecitnătate ori de afaceri, aceleași amintiri fericite ori dureroase: nu ea e o unire a sufletelor în slujba unei organizații sociale ce trebuie păstrată cu orice preț, chiar cu acela al sângelui, sub conducerea Ceului chemat.

Dragostea de țară, principiu intern de unitate și de ordine, legătură organică a tuturor cetățenilor, în vechea Eladă și Romă era privită ca cea mai de seamă virtute omenească.

Rezumând o întreagă epocă de civilizație elină, Homer cântă:

Nenorocire-i când domnii sunt mulți...

Căci, adaogă Sophocles:

... nu e rău

Mai rău ca Anarhia: darmă statele,

Pustii ne lasă casele, iar oștilor

Le sparge rândurile de rășboi...

Incheierea firească?

... numai unul să fie

Domn și stăpân, numai cine de fiul vicleanului Cronos

E dăruit cu toiag și puteri, ca să-și cârmuie neamul.

Cristos face din dragostea de țară o poruncă. Evlavia, pe care copiii o datoresc părinților, trebuie s'o arate și dregători-

lor țării. De aceea, la porunca a patra dumnezească, trebuie să se vorbească și despre datoria către țară. Nu e creștin adevărat, cine nu-și face această datorie. Creștinismul înalță patriotismul pe un plan superior, făcându-l părtaș vieții de veci. Interesele personale, cele familiare, cele de clasă sau de corporațiune sunt, în scara valorilor creștine, sub idealul patriotic. Acest ideal e recunoașterea Dreptului public absolut, întrebuițat la națiune. În realitate, însă, drept absolut nu există în afară de Dumnezeu. El singur stăpânește, prin sfințenia Sa, prin nemărginirea împărăției Sale, toate interesele și voințele.

Când vorbim, deci, de nevoia absolută de a supune totul Dreptului, Dreptății, Ordinei, Adevărului, afirmăm implicit pe Dumnezeu. Tot asemenea, când ostașii spun că-și fac „datoria” și-și amintesc mereu de „cinstea ostășească”, ei exprimă în felul lor acest caracter religios al patriotismului. Cine nu-și dă seama de acest caracter al patriotismului, săvârșește împotriva demnității naționale un fel de profanare sacrilegă.

Da, pentru că, din nenorocire, sunt două feluri de patriotism: unul fals, care face din patrie un idol barbar, însetat de tiranie și de sânge; iar altul, cel adevărat, o privește ca pe o mamă iubită. Această caracterizare e a nemuritorului Papă Pius XI și e foarte nemerită, fiindcă mamele vor pacea, — pe când fetișii și idolii cer, de atâtea ori, nenumărate jertfe omenești.

Tata povestește, cum a ars satul Scorei (Făgăraș) în 1882.

Aprinzându-se focul în capul din sus al satului, el e dus de vânt, dealungul văii, până în cellalt cap. Vântul duce nu numai scântei, ci șomoiage întregi de paie. Casele și șoproanele, toate acoperite cu paie. Ce prăpăd! În câteva minute, 80, din 220 de case câte avea atunci satul, sunt scrum și cenușe. Când se prăbușesc grinzile caselor și ale șoproanelor, stâlpi de flăcări uriașe țâșnesc așa de sus, din vatra de jeratic, încât se pare că va aprinde însăși bolta cerească. Neexistând un serviciu de pompieri, focul a încetat, odată cu vântul.

Urma?

O jale. Vitele rag, copiii țipă, mamele se prind de cap desnădăjduite, chiar și unii bărbați își pierd cumpătul și nu știu pe ce să pună mâna mai curând. Singur învățătorul e la locul său. El scoate bărbătește apă din fântână, umple câteva buți, apoi

udă mereu uşciorii uşilor, cercevelele ferestrelor şi acoperişul şcolii, ca ori din ce parte ar sări focul, să se stingă numai decât.

Această slujbă minunată de pompier al ţării o face astăzi cu brâul său de fier, tras dealungul hotarelor, Măria Sa Regele Carol II. De aceea care Român nu-l va ajuta?

*De-apururi, Doamne, să ne fie lege
Credința, munca pentru Neam și Rege
Și peA-cel ce 'ntoarse robii tăi
Din drum greșit spre luminoase căi,
Incrednicească-l milostiva-ți vrere
Să strălucească în a sa putere.*

Ioan Georgescu

VERSURI

de ANTON LAZĂR

MOMENT IN STEPĂ

*Cortina udă-a nopții se stâșie'n cupole.
O umbră cruciadă de oști medievale
Pe Dunărea'nstelată alunecă la vale,
Spre semiluna'nfiptă pe Constantinople.*

*O clipă-i starmă umbra din steagul verde-al mării.
Prin glasul unui câine Profetul visu-și plânge;
Un vuet surd — Osmanii nebuni, răspund chemării
Și'nalță semiluna peste-un Bosfor de sânge.*

*. . . Intinde moartea pânze de liniști până'n cer.
Catârrii scaldă stepa în ochii lor cuminți.
Pe zarea micșorată veghează un plop stingher
Și'ntins la foc, visează Ali, cu pipa'n dinți.*

SIHASTRU

*Mi-ai spălat cerneala depe jucării,
Sgomotul și foame ai gonit din mine.
Și'n risipa oarbă de bijuterii,
Ai legat de turnuri sdrențe opaline.*

*De trei luni mă'nfășuri în acelaș chin:
Zâmbete de lună, cântece de vânt;
Astăzi însă viața nu ți-o mai închin,
Căci îmi mut chilia, iarnă, sub pământ.*

ANTON LAZĂR

DIN ȚARA NIMANUI ȘI A TUTULOR...

de ION MINULESCU

Pe aci, pe unde mă aflu, nu cresc nici arbori, nici ierburi, nici flori. Și vântul nu bate nici odată. Colțurile stâncilor, sunt așa de aspre, că le-ar putea însângera răsuflarea...

Pe aci, pe unde mă aflu, zilele sunt calde și nopțile reci.

Soarele este roșu — mai roșu ca o rană proaspătă, iar luna albă — mai albă ca discul de argint pe care atleții de altădată l'ar fi aruncat așa de sus, că a rămas suspendat în spațiu, ca o amintire a vremurilor în care discurile de argint, înlocuiau pietrele și plumbul.

Pe aci, pe unde mă aflu, toți oamenii sunt înalți, blonzi și triști...

De ce sunt înalți?

De ce sunt blonzi?

De ce sunt triști?

Sunt înalți, fiindcă nu cunosc nici arbori cu crengile joase, nici case cu porțile scunde, ca pe aiurea. Și frunțile lor, nu se lovesc nici odată de pragul de sus..., Și frunțile lor nu despică de cât infinitul, niciodată îngrădit...

Sunt blonzi, fiindcă, în țara lor, soarele nu proiectează nici o umbră. Cei cari au reușit s'ajungă până în această țară și-au lăsat umbrele la frontieră...

Și sunt triști, fiindcă sunt totdeauna aceiași. Și cei cari totdeauna sunt aceiași, par totdeauna triști...

Ca să ajung până aci, unde mă aflu, în lungul drumului, am bătut la multe porți și pe toți cari mi-au eșit în cale, i-am întrebat de drum...

Eu i-am întrebat de drum și ei m'au întrebat: „Cine sunt și

de unde viu? ... Eu i-am întrebat de drum și ei m'au privit încrunțați ca și cum drumul ar fi fost numai al lor...

Eu i-am întrebat de drum și ei m'au săgetat cu șiretenia camenilor cari disprețuesc pe cei cari încearcă să le cunoască rostul existenței.

Eu i-am întrebat de drum și dintre ei toți, unul singur și-a ridicat mâna în sus și tăind spațiul în direcția celor patru puncte cardinale, mi-a răspuns:

Pe aici, pe aici, pe aici sau pe aici, pe oriunde ai vrea să apuci, mai curând sau mai târziu, vei ajunge în acelaș loc.

Abea atunci, mi-am dat seama să cel care îmi arătase drumul, nu era dintr'ai lor și că el, tot ca și mine, sosise printre ei abea de câțva timp. Lungimea drumului însă, îl schimbuse într'atât, că nimic nu-l mai deosebea de cei sosiți cu mult înaintea noastră.

Și am pornit din nou...

O fată m'a întrebat dacă îmi mai aduc aminte cum se sărută... Și ultima mea pată roșie de pe buze, i-am dat-o ei...

Un vameș mi-a cerut o taxă de trecere peste un pod... Și ultimul gologan din palmă, i l'am dat lui...

Și am ajuns...

Abea acum îmi dau seama că numai teama de a nu mă răătăci, m'a făcut să întârzi atât...

Dar dacă am întârziat o zi sau două... dacă am întârziat un an sau doi, nu știu...

Pe aci, pe unde mă aflu, zilele sunt mai lungi de cât anii... Și rostul anilor, nu-l mai ține nici un calendar.

Pe aci, pe unde mă aflu, toți oamenii par de aceiași vârstă.

Pe aci, pe unde mă aflu, nimeni nu mă mai întreabă: „Cine sunt?”

De ce oare?...

Mi-am privit chipul în luciul unui lac cu apele albe — mai albe ca lacrămile — și m'am văzut așa de înalt, așa de blond și așa de trist... și m'am văzut atât de asemenea oamenilor de pe aici, că de data asta, m'am întrebat eu singur:

— „Cine sunt?”

Și nu știu cum, dar în clipa aceea, întrebarea mea a fost auzită de omul din fundul lacului și omul care seamănă cu mine și cu ceilalți, mi-a răspuns:

— „Tu nu ești nimeni!...”

Și eu — care crezusem în clipa când plecasem că ași putea fi cineva — mi-am închis ochii, ca să nu mă mai văd și m'am depărtat tăcut de lacul cu apele albe ca lacrămile...

— — — — —

Târziu de tot, o mână prietenească mă atinse pe umăr și o voce cunoscută parcă, îmi zise:

— Deschide-ți ochii mari și privește întreaga întindere fără arbori, fără ierburi, și fără flori... Privește soarele mai roșu ca o rană proaspătă și luna mai albă ca un disc de argint, privește-ți tovarășii înalți, blonzi și triști ca și tine, și ca și ei, învață că tot ce se află aci unde te afli și tu, nu este decât mirajul minciunei de acolo de unde ai plecat fără să te mai întorci...

Pe aci pe unde mă aflu, oamenii sunt înalți, blonzi și triști, și asemenea statuelor de marmoră albă, pe aci pe unde mă aflu, oamenii nu respiră nici odată... Colțurile stâncilor sunt așa de aspre că le-ar putea însângera respirarea.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Ion Minulescu

OSPĂȚUL VISELOR

de GEORGE TODORAN

V'am adus în seara-aceasta vin
Din vama gândurilor pure
Venii prietene din carte
Și voi de mai departe,
Să facem ospățul mare în pădure
Sub ultimul ciob de cer senin.

Acolo, de-asupra de slova întrupată
Pe sub copacii verzi cu frunza deasă
Nu vă uități că-i drum și timp
Ce importanță are în care anotimp,
Ne așezăm cu idealul mort la masă
Și de murim în rate, ori de-odată? ...

De-aceia nu 'ntrebați dece și când
A căzut în fiecare oală câte-o stea.
Beți vinul ce v'am pregătit
In cântecul de blestem rănit
Și închinați! ... cu inima mea,
Ce v'am dat-o tuturor pe rând.

George Todoran

MIHAI VITEAZUL

— PORTRET MEDICAL —

de Dr. V. N. PLĂTĂREANU

Aspectul marilor vieți omenești, întocmai ca și priveliștile montane, ne impresionează cu atât mai mult, cu cât sunt mai frământate și mai abrupte, cu cât se întregesc în înălțări triumfătoare sau în prăbușiri eterne, cu cât sunt mai însorite sau mai pline de întunecimi. Prin aceste înfiorătoare contraste ni se redă imaginea necuprinsei și neînțelesei firi, care se răsfrânge, deopotrivă, în piscurile stâncoase, cari sfredelesc solemn și învingător cerul, ca și în svâcnirile spre mai bine a celor ce se luptă cu viața.

Marile creaturi umane, ca și magnificile accidente telurice, sunt relativ rare și prin aceasta ele devin și mai atrăgătoare. Dimpotrivă, viața umilă a celor mulți și mediocri se înglobează în marele anonim, care se desfășoară totdeauna, searbăd și monoton, ca linia nesfârșită și fără de viață a unui bărăgan.

Înțelegerea postumă a marilor vieți omenești s'a izbit însă de greutatea de a răstălmăci; cari au fost cauzele, în ce împrejurări, și mai ales, care a fost alcătuirea mintală, sufletească și trupească, a acestor mari figuri, cari au înălțat specia umană spre dumnezeire? Multora li s'a găsit un sâmbure patologic — moștenit sau dobândit. Astfel: alcoolismul, epilepsia, sifilisul, tbc., etc. nu au lipsit, în adevăr, din trecutul multor genii sau mari inspirați.

Exemplele de acest fel sunt așa de numeroase, încât printr'o glumă, cu o mare nuanță de exagerare, s'a spus că: geniile și iluminatii omenirii, sunt creațiunea bolilor și a patimilor și că am putea mări numărul acestora, lăsând marile flagele sociale să roadă sănătatea noroadelor.

Dacă multora dintre aleșii omenirii, nu li se poate nega că

au dus odată cu darurile divine și povara unor suferințe și păcate omenesti, nu se poate spune că nu au fost și aleși ai soartei, cari s'au bucurat de o deplină și armonioasă sănătate trupească și sufletească.

Pare, însă, că numărul acestora din urmă este mai mic și prin aceasta, interesul pentru studiul vieții lor ne apare mai îmbietor.

În trecutul acestora din urmă trebuie să ne străduim a înțelege și desprinde acele forțe latente cari sălășluiesc în hereditatea fiecăruia, adică — tot ceea ce constituie familia și rasa, la cari se adaugă: elementele cari țin de mediul înconjurător, de factorii sociali și, în sfârșit, de climatul și epoca în care iau naștere și trăesc. Privind faptele, din acest punct de vedere, putem afirma că neamul nostru românesc, — al cărui trecut și puteri creatoare abia încep să fie mai bine cunoscute și, mai ales, recunoscute, a dat în decursul vremurilor destule figuri strălucite în toate domeniile de activitate, figuri de cari putem fi mândri.

O bună parte dintre aceste strălucite vieți românești, ale vremurilor mai îndepărtate, o formează marile figuri vevodale, urmate apoi de iluminate fețe bisericesti, cărturari, constructori și pictori laici sau bisericesti. Aceștia, fie prin vitejia lor, fie prin dreapta lor credință, prin scrierile sau prin locașurile și zugrăvelile lor, au făurit patrimoniul nostru național. Și acest patrimoniu stă mărturie a unei civilizații românești.

Credincios acestei linii de gândire și pe baza scrierilor și documentelor cunoscute astăzi, voi încerca să schițez portretul medical al lui Mihai Viteazul, ca unul ce constituie cea mai strălucită figură a neamului nostru.

Nu este locul să amintim pe de-a întregul istoria lui Mihai Viteazul. Vom reimprospăta numai câteva date mai însemnate. Astfel, vom aminti că marele vevod muntean a domnit de la 1593—1601, și că în acest scurt răstimp, vevodul român s'a făcut cunoscut și a purtat legături politice și de arme cu mai toate capetele încoronate ale timpurilor, începând cu Rudolf II, împăratul Austriei și până la îndepărtatul Filip al II-lea, regele Spaniei. Republica Veneția, ca și alte multe ducate italiene, spre a nu mai vorbi de Papalitate însăși, au găsit, întotdeauna, în

Mihai-Viteazul „omul de nădejde” la necazuri și „marele apărător” al creștinătății.

Mihai Viteazul a fost acela care a îndrăznit — ca și marele său înaintaș din Moldova, Ștefan-cel-Sfânt —, să se ridice împotriva Turcilor năvalnici, înfrângându-i în nenumărate rânduri. Distrugerea marelor armate ale lui Sinan-Pașa la Călugăreni, Nicopole, Vidin și Brăila; alungarea Tătarilor ce năpădiseră Valahia și ajunseră până la București; distrugerea Ungurilor la Șelimbreg și Gorăslău, ca și multe alte victorii, au fost fapte de arme, cari făcură din Mihai Viteazul nu numai unul dintre cei mai cunoscuți și bravi prinți ai Europei, dar să și devină — în viață fiind — un erou legendar. Pentru noi cucerirea Ardealului și Moldovei, cu unirea lor într'un singur stat cu Muntenia, au fost, deși de scurtă durată, realizări cari îi dau o strălucire neștearsă de „mare Român” și „prim-întemeietor” al unei „Românii Mari”.

Mihai Viteazul a fost eroul care a cunoscut, într'un timp foarte scurt, o popularitate plină de miragiu, la mai toate popoarele: Francezi, Nemți, Unguri, Polonezi, dar mai ales la Greci, Turci și Bulgari.

Aceștia din urmă păstrează și astăzi în cântecele lor populare ¹⁾, imagina faptelor și personalității marelui erou român. Omorârea sa mișelescă, la Turda, în 1601, a pus capăt unei vieți, a cărei faimă și măreția a rămas și va rămâne aceeași, în ciuda tuturor vremurilor.

Ca origine, i se recunoaște lui Mihai Viteazul, de către marea majoritate a istoricilor, a fi fiul nelegitim al lui Pătrașcu-Vodă și al frumoasei Teodora din târgușorul „Floci” de la gura Ialomiței. Aceasta era sora lui Iane Epirotul, care ajunsese pe atunci, grație marilor sale însușiri, un înalt dregător în țară.

Mihai Viteazul este, așa dar, zămislit din sânge de român pe care s'a altoit, prin mamă, sânge grecesc românizat ²⁾.

¹⁾ Al. Iordan „Les relations culturelles entre les Roumains et les Slaves de Sud. Traces de Voievodes roumains dans le folklore balkanique. Buc. 1938.

²⁾ Al. Busuioceanu: Data nașterii este fixată după pictorul Sădeler. Cântecele portrete ale lui Mihai Viteazul. (Mem. Sec. Ist. A. R., tom. V. 1926 p. 49—54).

Amestecul acesta de sânge, ne explică într'o largă măsură și diferitele aspecte de mai târziu ale vieții sale extraordinare.

De la tatăl său, — care era o fire blândă și împăciuitoare, — și despre care cronica zice: „au domnit bine ținutul și boiarii fără vrăjbi, fără morți, fără prăzi . . . , precum tuturora place,“) Mihai Viteazul a moștenit simțul de conducere și dreptate.

La calitățile moștenite după tată, s'a adăugat însă, de la șirul nesfârșit de strămoși, un spirit războinic și de dominație, foarte accentuat. Am putea spune chiar, fără asemănare. Mihai Viteazul ar fi, din acest punct de vedere, mai curând „nu numai un fiu al faptelor sale“⁴⁾, cum frumos se exprimă d-l Giurescu, — dar și un „nepot“ întruchipând toate calitățile moșilor și strămoșilor săi. Nu-i cunoaștem bine educația familiară a copilăriei, dar, se știe că a învățat de mic graiul turcesc și grecesc pe lângă limba românească. Avea un scris frumos și energetic; iar iscălitura lui „se recunoștea dintr'o mie . . .“ (Giurescu).

Încă tânăr fiind, a fost îndreptat către negoț. O mărturie polonă din acele vremi ni-l, arată negustor de vite, pe când o alta, spaniolă, îl ține drept vânzător de bijuterii. Negoțul, dacă urmează să ne întemeiem pe cele ce s'au spus, i-au fost de mare folos, căci i-a dat posibilitatea să cunoască lumea, să aibă simțul valorilor, să știe să convingă lumea prin vorbă, dar mai ales, să cunoască oamenii din păturile mai sus situate, fiindcă se înțelege de la sine că nu țărani aveau să-i cumpere bijuteriile, cirezile de vite sau armăsarii de rasă. Deși bănoase ambele negoțuri, ele nu l-au robit pe tânărul Mihai, care simțea în el forțe sufletești superioare celor cerute de astfel de îndeletniciri. Nu este de mirare deci că el le-a părăsit la prima ocazie, primind să fie numit printre demnitarii țării. Într'adevăr, când unchiul său Iane Epirotul a ajuns „mare ban“ al Olteniei el a devenit „ban mic“ („bănișor“) al Mehedinților (în 1588). Avea deci abia 30 de ani împliniți. Pe atunci domnea Mihnea Vodă.

Administrația i-a plăcut — poate chiar foarte mult — iar datorită calităților sale înăscute, la cari se adăogase o bună cunoaștere a oamenilor, a urcat repede și pe drept, toate treptele boeriei. La 1590, deci numai 2 ani mai târziu, îl găsim mare stolnic. Între 1591—92 a ajuns „mare postelnic“ sub dom-

³⁾ Const. Giurescu, Istoria Românilor II/II, pag. 204.

⁴⁾ Ibidem. pag. 204.

nia lui Ștefan Surdul, iar după câteva luni „mare agă” și chiar „ispravnic” al Craiovei, în locul unchiului său care avea treburi la Constantinopol⁵⁾). Iar după alți doi ani, sub al treilea domn Alexandru cel Bun, ajunge „ban” al Olteniei.

Se poate spune că prea repede înălțare în boerie, a lui Mihai, s'ar datora nu numai inteligenței și firei sale întreprinzătoare, ci și marelui treceri a unchiului Iane Epirotul. Acest fapt nu este exclus și era chiar firesc; faptele de mai târziu însă, ne arată cât a fost ajutat de unchiul Jane și cât s'a ajutat singur!...

CONSTRUCȚIA SUFLETEASCĂ

A LUI MIHAI VITEAZUL

Cum nu și-a cunoscut părintele, era firesc să-și iubească mama. Când l-a luat vârtejul greutăților și al necazurilor, adică atunci când copiii uită foarte adesea pe aceia ce i-au legănat, Mihai nu a uitat nici o clipă pe mama sa, — „doamna Teodora” cum i se mai spunea. — El i-a dăruit, cu dragoste fiască, 5 sate cu hotarele lor⁶⁾). Nu este mai puțin adevărat, că și frumoasa Teodora și-a iubit pățimaș fructul iubirii sale vinovate”. După moartea tragică a lui Mihai, când ea devenise, prin călugărire „Maica Teofana” de la Mănăstirea Cozia, gândurile și lacrimile nu au încetat să-i picure pentru fiul drag, până ce însăși lumina vieții ei s'a stins. Zvonurile, aflătoare în unele cântece populare grecești și bulgare, că Mihai și-ar fi transformat mama în „sclavă” a copilului său, este o scornire, tot atât de răutăcioasă ca și aceea prin care îl arătau pe Mihai ca pe un „incestuos”, care s'ar fi căsătorit cu propria lui soră⁷⁾). Se știe, asupra acestor fapte, că la vremea însurătoarei — adică la etatea de 26 de ani —, Mihai a luat de soție pe Stanca, văduva lui Dumitru Postelnicul din Vălcănești, care, prin mama ei „Neacșa” se înrudea cu Dobromir, „mare ban” al Olteniei și cu neamul Rudenilor, ce avea întinse legături cu mai toată boeri-

⁵⁾ Iane Epirotul a ajuns întret împ mare dregător la Constantinopol (Capuchehaia), a însoțit pe Petru Schiopu la Iași, în a II-a domnie a acestuia (1582) (C. Gane „Trecute vieți de doamne și domnițe”, vol. III, pag. 140).

⁶⁾ Stulina-Mestecăi, Studnița-Barbului, Crușarul, Frăsinetul din câmp și Studnița lui Hamei.

⁷⁾ Al. Jordan, Les relations culturelles entre les Roumains et les Slaves de sud. Traces de Voévodes roumains dans le folklore balcanique. Buc. 1938.

mea țării. Din această căsătorie s'au născut doi copii: Nicolae și Florica.

Viața casnică a lui Mihai Viteazul ne-a fost prezentată de multe ori ca fiind destul de zbuciumată. „Infidelitățile” sale conjugale, „cruzimea”⁷⁾ cu care pune fața în față pe soția sa cu „ibovnicele” temporare, trebuiesc văzute, pe de o parte, ca por-niri ale temperamentului său vulcanic — cum vom vedea mai târziu — precum și ca un „apanagiu al situației” — dacă îl putem numi astfel — pe care-l întâlnim, nu numai la marea majoritate a voevozilor noștri dar și la alți regi, prinți sau condotieri din celelalte țări. De altfel, cele petrecute mai târziu, la Curtea regilor Franței, de exemplu, constituie una dintre multele dovezi temeinice asupra acestei interpretări. Totuși, dacă Mihai nu a manifestat prea multă gingășie sentimentală sau conjugală pentru legitima sa soție, avea însă pentru ea sentimente de osebită considerație. Astfel, când a plecat să cucerească Ardealul, a lăsat-o „regentă” iar pe fiul său, minor încă, „locțiitor de domn”. Atât după cucerirea Ardealului — când și-a adus familia la Alba-Iulia, — cât și în împrejurările nefavorabile de mai târziu — când soția și copilul i-au fost luați zălog de generalul Basta — Mihai nu a încetat să-i iubească și să se smulgă marilor sale ne-cazuri, spre a trece să-i vadă. Se înțelege de la sine cu câtă cheltuială de mândrie făcea Mihai-Viteazul acest lucru...

Tot astfel a făcut și când a fost nevoit să plece în pribegie la Viena, la Curtea împăratului Rudolf. Din acest punct de vedere, mai nepotrivită ni se pare a fi fost atitudinea Doamnei Stanca, care, deși a fost trimisă „ca o regină, în trei carete poleite cu aur, trase de 18 cai”, nu și-a putut ține firea și a ponegрит dușmanilor pe bravul său bărbat, spunând tuturor, că Mihai — soțul său —, duce o viață fără de legi...⁸⁾ „Slăbiciunea” caracterului Doamnei Stanca și lipsa de mândrie femească, ne apar în aceste împrejurări a fi fost foarte evidente.

Socotit — în concepția de atunci — Mihai Viteazul ne apare ca unul dintre cei mai mari apărători ai creștinismului. El nu a avut timpul necesar, pe care l'au avut înaintașii săi, ca să-și immortalizeze sentimentul de pietate creștină în prea multe biserici. Cu toate acestea, el a pus de s'a clădit Biserica Mihai Vi-

⁷⁾ C. Gane, Op. cit. pag. 142.

⁸⁾ C. Gane, op. cit. pag. 144.

teazul în București, — care se păstrează și astăzi — înzestrând-o cu 14 sate pe cari dăduse 472.000 aspri. ⁹⁾). Mai apoi, a înzestrat mănăstirea Gologatu, Bistrița, Cosma, Biserica Domnească de la Curtea Veche, biserica catolică din Târgoviște, Xenofon de la Muntele Athos, etc. În Ardeal, în prea scurta sa domnie, a clădit 3 biserici la Ocna Sibiului, la Lășurde (Someș) și în marginea de sud a cetății Făgăraș. — Mihai Viteazul înțelese și simțise creștinismului, în sensul eroic de pe atunci, chiar într'un grad foarte înalt. Alături de Mircea-cel-Bătrân, Iancu de Hunedoara și Ștefan-cel-Mare, Mihai Viteazul este al 4-lea mare luptător creștin din neamul nostru. Într'o scrisoare a lui Mihai Viteazul către Poloni, datând din Iulie 1595, găsim următorul pasaj care este mai presus de orice caracterizare. El spunea: — „Toate le-am făcut pentru credința creștinească, văzând eu ce se întâmplă în fiecare zi cu bieții creștini”. M'am apucat să ridic această mare greutate, cu „această țară săracă a noastră, ca să fac un scut al întregii lumi creștine”!... De asemeni Papalitatea, sub Clement al VIII-lea se exprima despre eroul nostru, în următoarele cuvinte pline de elogiu: „...„Dacă a fost vreodată un principe în lume, demn de glorie pentru acțiuni eroice, acesta e singur Mihai, principele Valahiei” ¹⁰⁾).

Temperamentul lui Mihai Viteazul se poate deduce din construcția sa organică și se verifică prin atitudine și acțiunile sale. Înfațișarea sa, de pe multiplele tablouri cotemporane ¹¹⁾ ni-l arată ca pe o făptură energetică și repede în mișcări.

Gândurile sale se nășteau repede și lua hotărârile cu aceeași iuțeală. Realizarea acestora nu aștepta. Nu avea astâmpăr zi și noapte, până nu-și îndeplinea o hotărâre luată. Nu vrea să cunoască nici o piedică și era gata să facă orice, spre a ieși învingător în toate întreprinderile sale. Inteligența sa foarte ascuțită, constituția sa robustă și abilitatea sa dovedită încă din adolescență, — îl ajutau în cel mai înalt grad să-și satisfacă pornirile.

Faptele importante, cari îi ilustrează temperamentul, sunt multi-

⁹⁾ Această biserică a fost apoi închinată mănăstirii Simopetru dela muntele Athos.

¹⁰⁾ C. Giurescu, opt. cit. p. 208.

¹¹⁾ Al. Busuioceanu, Câteva portrete a lui Mihai Viteazul (op. cit.)

ple. Cea dintâi, dar și cea mai izbitoare, este aceea de la sfârșitul lunii Ocombrie 1593. Abia luase în primire scaunul domnesc când se pomeni asediat în palatul din București, de creditorii predecesorului său, precum și de trmișii armatelor turcești — cari veneau să ridice multiplele biruri și angarale.

În locul său, oricare altul, chiar dacă nu ar fi putut face față imenselor îndatoriri, fiindcă țara era săracă lipită, și-ar fi îngăduit o plată parțială sau vreo învoială, mai ales că avea trecere unchiul Iane la Sublima Poartă. Mihai-Vodă procedă, dimpotrivă, în conformitate cu temperamentul său.

Data fiind, tocmai atunci, pregătirea unei „cruciade” (a XIV) el chemă tainic în ajutor pe vestiții frați Buzești din Oltenia și obține și vreo 2000 soldați de la Sigismund Bathory (domnul Transilvaniei). Chemă apoi, la 13 Noembrie 1594, pe îndrăzneții săi creditori — despre cari am spus că atacaseră chiar palatul — ca să le lichideze socotelile!... În adevăr, le-a lichidat repede și definitiv, cu lovituri de tun și cu incendierea casei vistiernicului Dan, în care îi adunase. Ma mult, ca să fie satisfăcut pe deplin, atacă și pe cei 2000 de ostași turci, ai Emirului ce-l supravegheau, și după ce-i măcelări plecă să atace și cetatea Giurguiului. Acțiunea aceasta a lui Mihai-Viteazul, rezolvă nu numai chestiunile sale proprii, dar îl puse, de la început, într'un cadru eroic internațional. El avea darul de a pricepe repede situațiile și știa s'o ia înaintea altora. Mă explic. Chiar în timpul venirii sale la domnie, se închea conjurația cruciadei a XIV-a, sub auspiciile lui Rudolf al II-lea, împăratul Austriei, cu ajutorul lui Filip al II-lea al Spaniei și al ducilor de Toscana, Mantua și Ferrara. Fiindcă trimisul Papei, — călugărul croat Lumilovici — nu îndrăznise să-i vorbească, știindu-l venit de curând de la Turci, Mihai scris direct împăratului Rudolf, arătându-se doritor de treabă și subliniind între altele că: „În țara mea aș fi putut să rămân liniștit și singur, fără nicio teamă, dacă nu m'ar fi chemat credința mea față de creștinătate”...

Mihai a continuat luptele și măcelărirea Turcilor la Cetatea Floci (Gura Ialomiței). Hârșova, Rusciuc și Silistra, unde se știe că Hasan Pașa și Mustafa Pașa și-au găsit moartea.

Acestor distrugerii a cetăților din stângă Dunării — de sub stăpânirea turcească —, le-a urmat vestita luptă de la Călugăreni, unde îndrăznețul Mihai a învins, datorită abilității sale strategice și temperamentului său impulsiv, o armată de două-trei

ori mai mare și mai înzestrată ca a sa. A luptat în fruntea oștilor, așa cum a luptat mai târziu la Șelimberg împotriva cardinalului Andrei Bathory (noul principe al Ardealului și văr al lui Sigismund) care, consecvent jurământului de a lupta în cruciadă ... părăsise domnia? De altfel, se știe că, acest cardinal — Andrei Bathory — care trecuse de partea Turcilor — tocmai pentru că era „cardinal”, venise mistuit de ambiția să distrugă pe Mihai. Soarta a făcut ca să-și găsească moartea într'o colibă de păstori, sub loviturile de topor ale Secuilor cari îl urmăreau.

Este vrednic de amintit cu această ocazie, ca o desemnare a caracterului, pe care o voi face îndată, atitudinea lui Mihai Viteazul față de acest inamic al său. Acesta a pus să caute și să aducă cadavrul prințului-prelat și l-a îngropat cu toată cinstea. Mai mult, a mers el însuși în capul convoiului mortuar și întreaga sa tristețe și-a exprimat-o prin cuvintele înduioșetoare: „Săracul popă... săracul popă”... Este într'adevăr multă mărinimie în acest gest.

Ca toți oamenii cu acțiuni rapide a putut fi beneficiar adesea, dar a mai și greșit. Astfel, înfrângerea de la Mirăslău, de către trupele cuirasate germano-flamande, precum și de către mușchetarii valoni și francezi de sub comanda lui Basta, se datorește unei retrageri strategice a acestora, pe care Mihai, în pripa sa, a considerat-o ca „o fugă” definitivă. Un pic de elementar simț de prevedere, atunci, ar fi înscris alte pagini în glorioasa sa istorie și poate chiar fața Europei ar fi fost alta. Să părăsim, însă, exemplele în legătură cu temperamentul său, și să-i vedem caracterul.

Mihai Viteazul a fost un om loial și a judecat adesea lumea după sine. Cum nu toată lumea era ca el, a căzut el, însuși în cele din urmă, victima acestei „supraevaluări” a oamenilor!

Pe căpitani săi: Frații Buzești, Dumitru Vornicul, Căpitanul Leca, Constantin Stolnicul, postelnicul Stoica, vistiernicul Bărcan, pe banul Mihalcea, pe aga Lecca, și pe mulți alții, i-a răsplătit sincer și regește pentru credința și bravura lor, așa cum nu se întâmplă, adesea, la sfârșit de treabă, nici între cei mari, dar nici între cei mici!... Când a ocupat Ardealul, s'a gândit să ajute și pe iobagi și pe preoții din Ardeal. Aceasta nu a făcut-o însă mai înainte de a confirma vechile privilegii ale Secuilor,

de a fi lăsat pe toți „vechii șpani” la locurile lor și de a fi primit în sfatul princiar pe ungurii: Gaspar Kornis, Stefan Czaki, episcopul Napragyi și alții.¹²⁾

Se va spune că era la mijloc nu numai un „simț de dreptate” ci și o chestiune de tactică politică. Nu o contestăm, dar trebuie să recunoaștem că putea fi și altfel...

Mihai nu a atacat, sau nu s'a apărât de aliați și de prieteni, decât atunci când aceștia și-au schimbat purtarea față de el. Mihai Viteazul nu a fost un încrezut și nici nu a mers pe căi lateralnice. El și-a meritat fiecare treaptă a gloriei și nu și-a făurit planuri noi, decât pe măsură ce realiza pe cele vechi. Marele său contemporan Henric IV, regele Franței, rămăsese impresionat de faptele voevodului român și l-a caracterizat prin următoarea frază: „Românul e foarte tare iar planurile lui cresc potrivit cu izbânzile”...

Este într'adevăr o atestare care cinstește deopotrivă și pe regele francez, și pe voevodul român!...

Caracterul lui Mihai lămurește încrederea și nădejdea pe care o inspira marilor săi contemporani. Împăratul Rudolf l-a înconjurat întotdeauna cu daruri și atenții și este bine să se știe că în anul 1599 i s'a confirmat de către acesta stăpânirea domeniului Koenigsberg din Silezia. În general, se spune că „darul” face totdeauna plăcere celui ce-l dă și „onorează” pe cel căruia i se dă. De data aceasta, putem afirma — fără teama de desmințire — că și împăratul Rudolf se simțea onorat de colaborarea unui om de talia strălucitului voevod român.

Intelectul lui Mihai Viteazul nu a putut fi mai prejos. Instruit și inteligent, conducea cu aceeași pricepere frânele diplomației, după cum știa să alcătuiască și un plan de mare strategie. Iși formula cu ușurință gândurile și multe din scrisorile sale diplomatice și le redacta singur. În drumul pribegiei, când fusese nu numai părăsit de toți aliații ci chiar atacat de ei, când armatele sale nu mai putură fi reorganizate — din lipsă de fonduri —, el apucă drumul Vienei, spre curtea lui Rudolf al II-lea. În timpul găzduirii sale la hanul „Cerbul de Aur” (din Viena) — unde a fost primit cu cinste de arhiducele Matei, frate cu împăra-

¹²⁾ C. Giurescu, op. cit. pag. 265.

— el a redactat personal 2 memorii, unul către împărat la Praga și altul către ducele Cosimo din Toscana. Despre acesta din urmă, știm, de altfel, că îi dăduse și soldați la lupta de la Giurgiu din 1595.

Memoriul acesta din urmă, care se găsește în arhivele de la Florența ¹³⁾, constituie o capodoperă din punct de vedere autobiografic. Luminos ca expunere și cu un stil precis, el își descria isprăvile sale de la Călugăreni, Giurgiu și Selimberg, în felul următor: ... „Atunci oricine ar putea cunoaște „câtă pagubă am făcut dușmanului, câtă slujbă creștinătății, distrugând atâtea țări, de la hotarele Ardealului până unde se varsă Dunărea în Mare, ostenindu-mă zi și noapte fără să fi avut pace sau odihnă, nici vara, nici iarna, necruțând cheltuială, nici primejdie de orice fel” ...

Probe de acestea, cari să confirmă acțiunea sa mintală, firește că ne-au rămas multe. În afară de toate acestea, istoricii sunt de acord să recunoască lui Mihai Viteazul printre cele mai înalte merite „ideea” de mare suprafață politică și de profund patriotism, de a face „unirea” tuturor românilor.

Este astăzi dovedit că, acest gând i-a aparținut în totul lui Mihai, și d-l Giurescu îl compară, din acest punct de vedere, — păstrând firește proporțiile —, cu Napoleon Bonaparte de mai târziu.

De altfel, cu eroul corsican, Mihai Viteazul are multe puncte de asemănare, la făptură și viață.

Este firesc, însă, că pentru a vâri într'un crâmpei de timp, atâtea fapte mari, atâtea lupte glorioase, atâta zbucium și atât de puține bucurii, trebuia să fie cineva de o constituție fizică puțin obișnuită.

Intr'adevăr, fizicul lui Mihai-Viteazul, atât ca înfățișare cât și ca putere de rezistență a eșit din obișnuit.

Bine legat, vânos, cu o înfățișare bărbătească, plină de energie, cu pomeții obrajilor uscățivi și ușor proeminenți, cu sprâncenele dese și permanent încruntate — semn al unei atențiuni totdeauna încordată — Mihai a fost personagiul care a impre-

¹³⁾ Scisoarea a fost descoperită de d-l Angelu Pernice (istoriograf) și comunicat de d-l N. Iorga la Acad. Rom. în șed. din 13 Noembrie 1925, publicată în Memoriile istorice (Tom. V. 1925—26 — pag. 343—345.)

sionat, totdeauna, mediul în care s'a găsit. De asemenea, intervenția lui în lupte, în linia întâia, aducea încurajarea ostașilor săi și spaima adversarilor.

Este vrednic de amintit că, datorită înfățișării sale majestuoase, călăul ce urma să-l decapiteze, din ordinul lui Mihneacel-Rău, a lăsat securea jos și a fugit...

Pentru Turci, în deosebi, această groază era așa de mare încât mamele își înțărcau sau își linișteau copiii, cu amenințarea că „vine Mihai”.

Pe cât părea însă de fioros în război, pe atât impresionant, în bine, prin prestața și ținuta sa, la festivități. Contemporanii descriu intrarea sa victorioasă la Alba Iulia astfel: ¹⁴⁾ „Voevodul era călare pe un cal roșu, purta tunica albă și pe deasupra o mantă de aceeași culoare, având brodați cu fir mai mulți șoimi. Pe cap avea bine cunoscuta cușmă, al cărei surguciu, cu pene de cocor, era prins într'o copcă de aur, sabia bătută în rubine și împodobită cu aur, atârna în stânga, ciorapii erau de mătase albă, cismele de saftian galben; opt slujitori, frumos îmbrăcați, duceau de frâu opt cai minunați, cu șeile bogat împodobite. Veneau apoi trâmbițarii, lăutarii, boerii și căpitanii săi, tot așa de frumos investmântați, și apoi întreg convoiul...” Era, într-adevăr, magnific!...

Dacă astfel arăta Mihai, înțelegem de ce a fost voevodul cel mai mult căutat de pictorii din întreaga Europa. Dintre aceștia vom aminti pe: Aegius Sadeler — dela care ne-a rămas o aquaforte, care ne arată cel mai reușit și real chip al lui Mihai, datând din 1601; Walenstein-Senior, care-l arată pe Voevod în lupta de la Călugăreni și Dittmarsch — care reprezintă un episod de bravură, tot de la Călugăreni. — Vom trece peste numele celorlalți pictori și vom pomeni numai pe Fracy Franken, celebrul pictor de la Curtea lui Rudolf al II-lea, care într'un magnific tablou de compoziție — ce se găsește în galeria imperială a muzeului din Viena, — a reprezentat pe bogatul Cesus al Lidiei arătând comorile lui Solon. În tabloul acesta, care este o faimă a picturii vieneze, Mihai-Viteazul este figurat printre personagiile din centrul tabloului. Ne putem închipui ca atare, cât de puternică era impresia pe care o lăsa Mihai-Viteazul asupra cercurilor politice și nobile, prin cari el trecea! Nu trebuie

¹⁴⁾ C. Giurescu, op. cit. pag. 201.

să uităm, însă, nici cealaltă lume, și mai ales elementul feminin, care a avut, prin instinct, întotdeauna, simțul alegerii oamenilor și adulația eroilor. „Alunecările” extraconjugale ale lui Mihai-Viteazul s'ar mai explica și prin efectele măreței sale figuri ca și prin trupeșea sa făptură.

Dacă istoria înregistrează pe Tudora din Tâeșov, cu care Mihai a avut o fată — „Marula”, cronicarii nu uită nici pe frumoasa Velica ¹⁵⁾, soția lui Fabio Genga, marele favorit al lui Sigismund Batori, care a cunoscut pe Mihai la intrarea triumfală în Alba-Iulia, adică tocmai când voevodul era în cea mai mare dispoziție sufletească și superbă înfățișare eroică.

Că această din urmă legătură, a ținut mai mult ca celelalte și că, intretimp aceasta devenise „gaspodja Velica” — adică „doamna Velica”, — purtând Vulturul Valahiei pe pecetie — denotă că Mihai, potrivit tipului său constituțional și temperamental, nu împingea înclinările pentru sexul frumos pe un plan secundar!...

În cea ce privește actele de eroism ale lui Mihai Viteazul, ele nu au fost făcute, după cum spuneam, de pe jilț. El a luptat alături de căpitanii săi, întotdeauna, și și-a riscat, fără teamă, viața. Astfel, puțini știu că în cea de a doua luptă cu Turcii, de la Vidin (Sept 1598), eroul român, a fost, el însuși, grav rănit. Iată ce ne spune cronica țării privitor la acest fapt: ... „Gonind Turcii și risipindu-i în toate părțile, o ceată, dacă văzură pieirea, se întoarseră cu mare barbarie asupra lui Mihai Vodă. Și atunci se alese unul den Turci, cu sulița și o imponcișă asupra pânțecelui lui Mihai Vodă și o înfipse în pânțece, iar Mihai dacă văzu că piere, el apucă sulița cu amândouă mâinile de fier și căuta în toate părțile ca să-i vie cineva din boiari în ajutoriu să-l izbăvească den pieire. Și alții mai aproape nu se aflară făr 2 boiari anume Preda Buzescul și cu fratele său Stroe Stolnicul, ci grăbiră și tăiară capul Turcului și pre celelalte soții ale lui și izbăviră pe Mihai Vodă din mâinile Turcilor și multă bărbăție arătară Buzestii.” ¹⁶⁾ În memoriul despre care am mai vorbit, adresat către ducele Cosimo, însuși Mihai Viteazul amintește de rana căpătată în lupta de la Nicopole (10 Septembrie 1598). În ceea ce privește

¹⁵⁾ C. Gane: „Trecute vieți de doamne și domnițe”, v. pag. 142.

¹⁶⁾ Velica. „Frumoasa Velica” era nepoata d-nei Chiajna.

rana din pântece, de care am amintit mai sus, Mihai însuși spunea: „și eu, în această luptă am primit de la un turc o suliță în piept, pe care am scos-o „și am rupt-o cu mâinile mele“. Dacă rămâne discutabilă topografia plăgii, — iar noi înclinăm să-l credem pe Mihai, care a suferit-o, de cât pe cronicar, care poate nici nu a fost la acea luptă, — nu se poate tăgădui, însă forța, curajul și stoicismul eroului român. Se cunoaște astăzi forma și lungimea unei spăngi de pe acele vremuri, și înțelegem ușor de ce, de abia a tras-o, cu amândouă mâinile, din corp. Chiar dacă nu a fost o plagă „penetrantă“, intratoracică sau abdominală, adică dacă s'ar fi înfipt numai în țesuturile moi, sfâșierea cărnurilor și hemoragia provocată de aceste arme — făcute astfel ca să nu mai iasă de unde au fost înfipte, — constituia o rănire destul de gravă. Numai o rezistență fizică ca a lui Mihai a putut suporta o așa de gravă rănire, căci, bravul Mihai a înaintat fără răgaz cu oștirea, de la Vidin până la Cladova, unde a mai bătut odată pe Turci și abia la 5/15 Noembrie a trecut Dunărea în țară.

Rezistența fizică, însă, a Marelui Voevod, ne mai este ilustrată, în mod tragic, chiar la asasinarea sa, pe câmpia Turdei.

Poema lui Gheorghe Palamide — care se găsește la British Museum, privitoare la viața lui Mihai, cu care fusese contemporan ¹⁷⁾, descrie astfel atacul mișelesc al trupelor de valoni și germani de sub comanda lui Basta:

... „Aceștia au înconjurat cortul. Unul dintre ostași l-a străpuns cu sabia ce a eșit prin corp. Mihai apucă repede arma omorâtoare, mugește, o strânge și cu durere muștră strașnic pe creștini: „Vai, vai, Dumnezeuule al tuturor, strigă el, aceasta-i răsplata creștinilor!.. Nu mă așteptam eu să-mi dea astfel de dăruri frații lui Cristos. Să-mi verse sângele în schimbul binefacerilor mele.“ Nu sfârșește vorba și unul trage în el cu pușca, glonțul îl străbate și se pierde în depărtare. Mihai cade atunci cu fața în jos, sfârșește și predă sufletul lui Dumnezeu. Ucigașii i-au despărțit capul de trup, l-au dezbrăcat și l-au lăsat pe pământul gol. Drept ocară au așezat capul lui Mihai pe un cal de al său, care, din întâmplare, se afla acolo ucis de vrăjmași în acea învălmășeală. Trei zile și trei nopți a stat astfel așezat pe

¹⁷⁾ Scrisă la 18 Decembrie 1607, descoperită în copie de Em. Legrand la 1881 (marele neoelenist), publică în tomul II al operei sale *Bibliothèque grecque vulgaire*.

mortăciune, iar trupul i-a fost lăsat neînmormântat... întors în țărână..."

Chiar dacă Palamide, care avea multă admirație și simpatie personală pentru Mihai-Viteazul a fost înclinat către poetizarea faptelor, lucrurile se par a fi fost adevărate, căci cam tot astfel, sunt redată și de vistiierul Stavrinos, tot contimporan cu voevodul român. Cronica țării, de pe atunci, ne povestește, de altfel, cam la fel, adică: în momentul când ofițerul „Jacques Beauri, care venise însoțit de alt ofițer Mortagne, pătrunse în cort și-i spuse „ești prins", Mihai rosti „ba" și dădu să puie mâna pe sabie. În aceeași clipă un valon îl împuşcă, un al doilea îi străpunse pieptul, iar alții îl loviră cu halebarde¹⁾.

Independent de succesiunea timpilor asasinării, împuşcare, străpungerea cu lancia și tăerea cu săbiile, este sigur că Mihai nu a murit repede. Faptul acesta se datorește voiniciei sale trupesti, care a determinat pe „creștinii", ce urmau să lupte împotriva „turcilor spurcați", să-l măcelărească cu halebardele. Decapitarea „post-mortem," însăși, poate că le-a venit în minte, tocmai fiindcă rezistența lui Mihai le dăduse mult de lucru și prin acest act, voiau să fie siguri că nu mai poate reveni la viață...

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Tragicul sfârșit al lui Mihai Viteazul a pus capăt unei existențe, care a rămas aproape unică prin strălucirea și urmările ei.

Ceea ce am încercat să schițez în linii foarte mari, este neînsemnat de puțin, față de această viață, care a făurit punctul de sprijin, pe care s'a construit, după mai bine de trei secole, statul român de astăzi. Mihai Viteazul constituie, din punctul nostru de vedere, o întruchipare armonioasă și desăvârșită a tuturor calităților umane, cari prin dezvoltarea și desfășurarea lor maximă, a putut să dea un tip omenesc de superioară calitate.

Dr. V. N. Plătăreanu

¹⁾ C. Giurescu, op. cit. Tomm II/1, pag. 778.

RODITA-I BRAZDA MUMA

Memoriei lui Mihail Eminescu

de LEONARD DIVARIUS

*Rodită-i brazda mumă. Și fruntea Țării-asudă
Plecată pe Evanghelii. Deslănțuita trudă
Prinos ți-aduce vrerea, schimbată 'n închinare,
Și sufletu 'n tărie. Supremă 'ngemănare,*

*Sbucnind din răsadâncul imperialei ginte,
Ce plânge azi cu Țara, o lacrimă fierbinte,
Pe lepezile porții regatului etern,
De unde blânzi luceferi lumina lor ne-o cern.*

*E veacul tău acesta, ce-și cată sensu 'n noi,
Imbogățind pământul cu oase de eroi,
Și 'n putredele temple, cuibarele de molii
Fac loc sub semnul crucii eternei tale glorii.*

Leonard Divarius

ORDINUL DE CHEMARE

de M. G. SAMARINEANU

Trăia în țara aceia a visului, sau poate a realității, viețuită în unghere de gând?... Și avea tot aurul soarelui în păr!...

S'a întâlnit cu el, hai-hui al fantasmelor. S'au cunoscut banal, prezentați de o matroană cu ghes spre idilă. Și și-au vorbit exagerat: el viril, combativ, clevetitor; ea dornică de a afla și cea ce nu o interesa. Chiar și lucruri cari vedeau bine că i se înfățișau patinat, ca o coaje de banană călcată. Exagera el în a prezenta evenimentele și oamenii. Exagera și ea în a accepta tot ce i se prezenta, așa cum i se prezenta.

S'au despărțit tot așa de banal, cu o mână întinsă convențional și străină, venită parcă de peste mări.

Apoi?... Nimic... Mult timp.

Ea, probabil, a uitat. Și, poate, a uitat și el...

Iar toamna trepăda în frunziș zdrențuit și galben. Prin parcuri, el plimba o neliniște. Se schimba anotimpul!...

Intr'o zi ridică o frunză proaspăt căzută. Avea ceva de protest în crispările ei. Părea, în resemnarea cu care se lăsă în tină, căzând, că mormăe: nu, nu în neant... Dar cine să ia seama la protestul tăcut al unei frunze, la opunerea ei de a intra în neființă!...

Tavi o privi cu băgare de seamă. E biologie în această zdreanță scorojită?

— E arămie, nu e ca părul ei, articulă fără să-și dea seamă. Curios, Tavi nu se gândise nici când la o blondă. Cine era? De unde cobora așa deodată, ca să se alinieze în paralelă? Din ce neant se desprindea, luând contur și culoare?

S'a frământat un timp ca să afle de care ea e vorba. Și evocarea îi contură în amintire, în câteva linii, o masă într'un locaș,

un prieten răsfoind ziare, o doamnă cunoscută, gata pururi la un spirit și la o clevetire și, alături, ea.

— Da, da, e blondă. Are soare în păr. Dar în ținută, în atitudine, subliniază parcă permanent o pornire: o vede permanent pornind liniștită dar hotărât spre a săruta...

Viziunea aceasta era atât de puternică în cât Tavi o și văzu pornită ca să sărute și fiindcă trecuse prin el, dincolo de el, întoarse capul să vadă spre cine s'a îndreptat... La spate, toamnă, cu vibrări ușoare de ramuri despuiate și parcul pustiu...

Hohoti în răs.

— Dospește drojdia minunei în inconștient, își zise, mototolind zdreanța frunzei în mână. Și o azvârli ca și când ar fi vrut să azvârle din el toate gândurile și să-și plivească din suflet lujerii tuturor dorințelor cari mijeau.

È toamnă în parc. Oradea, săracă în parcuri, își pornește toamna de pe bulevardul Ferdinand, dintre castani și tei. De aceia o vezi năbădăioasă, zburdând... nu poposind pe bancă, cu oboseala în oase, pensionar.

Tavi poartă și el în tâmpile stigmatul toamnei. De aceia o simte soră cu desperarea, prevestitoare a iernii care va să vină implacabil. O urăște? Doamne, nu. Toamna e atât de bogată în nuanțe... Toamna e anotimpul cel mai viu. Cu toate că nu fecundează, toamna se dăruiește în must tulburător și în panere de poamă. Și se dăruiește necondiționat, disperat. Numai sete să-ți fie și numai foame să ai.

De aceia Tavi o caută. Și o caută prin toți coclaurii dealurilor dintre Calvaria și Karger și până sus la Rezervorul de apă. Aci, printre vii, în singurătate, o simte în toată grandoarea ei. Sunt oare comparabile nopțile lui Septembrie cu nopțile vr'unei alte luni a anului?

Inapoiindu-se din aceste incursiuni din împărăția toamnei, Tavi își odihnește sufletul greu de atâtă încărcătură bogată în măreție, în parc. E cât o batistă parcul și-i cunoaște toate ungherele, toți copacii și toate peluzele!...

Astăseară Tavi ocolește parcul. Il duce pas înfrățit și ritm de suflet gemen. Il poartă farmec nou de primăvăratecă vibraire...

— Intre noi doi e al treilea, îi spuse ea, abia șoptit. Nu-i tăe vraja cu o în trebare lămuritoare. Era atât de bine în doi... Cel de al treilea?...

Da, da. Era și cel al treilea cu ei. Marele regizor al tuturor feeriilor care dozează lumina, care măsoară distanța, care cronometrează ritmul inimilor. Era Dumnezeu, cum îl personifică ea; era iubirea, cum o concretiză el vaporos și stelar.

Se trezeau molecule din ființa lor spre viață, ca mugurii porniți spre floare. Și, doar, era toamnă, cu cer spuzat, cu stele și cu frunze moarte!...

Curioase surprize rezervă viața omului...

De unde veneau, unde mergeau, cine sunt?

Ea e blondă. El, cu toamna în tâmple: Tavi. Atât știau unul de altul. Și erau siguri că sufletele lor sunt pline unul de altul..

— Știi, îmi mai zic — ai me — și Lili, spuse ea.

Tavi auzi ceva care se imprima automat... Îi mai zic și Lili, repetă el mecanic. Și cernea cer de sus și se revărsa lumină din ei, conturând peisajul. Simțea în el continuarea unei convorbiri de mult, lungă, plină de edificare. Ea se fixa, așezându-se suverană pe tronul ei, colea, adânc, în eul lui. Singurul amănunt care lipsea era acesta: ai ei îi zic și Lili.

— Mie toți mi-au zis, totdeauna, Tavi replică într'un târziu el. Afară de profesorii la școală cari mă strigau după catalog Octavian... Și totdeauna când îi auzeam strigând Octavian Cozma, așteptam să răspundă altul, deși eram eu.

Amurgul susura prin frunzișul castanilor, ca un freamăt, după o taină mistică într'o catedrală gotică. Prin vitralii se profilau imagini de sfinți galbeni.

— Apasă cerul, Octavian? întrebă ea, din senin...

— Și eu îi simt povara, Lili...

— Eu îi simt comoara, Octavian, corectă ea. Comoara, nu povara, repetă cu o lumină de candelabru de aur în ochi... Într'o străfulgerare, Octavian, am întrezărit că această comoară este singurul rost al vieții, adăugă ea.

El vru să spună ceva. Dar Lili îi astupă gura cu mâna.

— Nu vreau să-mi risipești credința aceasta. Dacă ești de altă părere, taci. Dacă, da, iar nu trebuie să adăugăm nimic.

Tavi trăia aceiași clipă, cu aceiași viziune și credință...

Iar toamna zburda în joc de lumini estompate de seară și în freamăt de frunze pălite de moarte...

Ce vijelios se dezlănțui iarna!

Cerurile parcă și-au transformat puntele de ac de argint ale stetelor în găuri de ciur prin cari lăsau să curgă picuri nesfârșiți

de ploae. Ploaie exasperant, zile întregi. Străzile prin cari, până mai ieri imprimaseră urme pașii cari duceau în suflete comoara iubirii ca singură rațiunii a existenței, desfundate de ape, terciuiau noroae clisoase, degustătoare și degradante. Pe acoperișuri cucmăiau bufnițe cu ochi de bănuț calp.

— Cotoșmăneala asta cu boarfe, mă exasperează, dragul meu. Căciulă, blană, fel de fel de tricuri!... Sărmanul nostru corp, se depărtează din ce în ce de soare și de zei, înfundat ca într'un sac!

Lili se apropie de șeminé cu mâinile întinse la foc... Aducea de afară sănătatea elemetelor deslănțuite. Cu toată revolta ei contra iernii care o încotoșmănea în boarfe, nu era chiar supărată. Căciulița de astrahan și blana bogată de astrahan, o prindeau de minune Soarele părului părea mai sclipitor în contrastul negrului mătăsos al astrahanului. Și aceasta, dădea ochilor ei albaștri adâncimi turburătoare...

Octavian îi ajută să se dezbrace, la intrare, fără să-i spună o vorbă. Bucuria lui că o vede era evidentă. Tănuia ceva însă, ceva pe care nu vroia să-l facă cunoscut ei. Abia tarziu, după ce gustă prima înghițitură de ceai, ea îi zări cuta de pe frunte. Și atunci îl întrebă:

— Primul nor, dragul meu, pe cerul dragostei noastre?... 'A venit și aci iarna?

— Pe cerul nostru e numai soare, Lili, în răspunse el, și-i mângâie părul. Cerul Europei se tot întunecă însă.

— Ei și? Ce avem noi cu Europa... Dar ea își dete seama de cea ce spune și se opri. În ochii lui văzu profilându-se viziunea grozăviilor cari se pot ivi. Și iar îl opri, ca altădată, să vorbească...

Cum comoara sufletelor noastre își poate pierde valoarea prin faptul că Austria s'a șters de pe harta Europei sau fiindcă Cehoslovacia, acel erzaț al combinațiunilor de laborator diplomatic, a încetat de a mai exista?

— Lili, viața are și alte unghiuri de unde poate fi privită, nu numai cel din care o privim noi. Noi am privit-o prin prisma razelor de soare. Eu cel puțin. Și mi-am durat-o strălucitoare și senină ca seninul ochilor tăi. Luminată în acest fel și înflorită cu zâmbetul tău drag. Dar reflectoarele sunt obiecte la îndemâna oricui. Iată că alt rezistor cu viziuni apocaliptice vine și pregătește alt rost vieții, fixând faruri și reflectoare cari diformează obiectivele.

— Tavi, strigă într'un țipăt, Lili... Era prima oară când îl numea Tavi. Tavi, repetă ea. Ce limbă vorbești astăzi, de abia te înțeleg? Ce ai, dragul meu, deslusește-mă? Il cuprinse de umeri și se uită în ochii lui... Dar fără să-i dea drumul îndulci glasul:

— E atât de grav?... întrebă ea.

— Ești copil, Lili. Și o cuprinse de mîploc lipind-o de pieptul lui.

Lili se simți mică și slabă. Curios. Niciodată nu avu sentimentul acesta al slăbiciunii. Fiică de militar, cu o generație întreagă de ostași dârzi și aspri ca ascendenți, era sigură că se poate lua ori când la trântă cu viața. Nu o speria nimic și bravă totul cu bărbăție. Acum, deodată, ceva îi volatiliză energia și-i muie sufletul ca un burete.

Tavi o luă în brațe și o așeză pe divan. Trase o perină și se lăsă și el alături de ea pe pardosea. O sărută cu patimă cu care așa cum o sărută totdeauna și apoi se sculă. Aprinse o țigară și începu să se plimbe...

Sufletul ei se micșora din ce în ce... Vedeă că el va vorbi. Ce grozăvie îi va spune?...

— Tavi, aștept, șopti ea resemnată, după câteva clipe.

— Poftim, întrebă Tavi, absent.

— Aștept, dragul meu, stărui ea. Ce este? Ce ai?...

— Nimic, Lili, murmură abia auzit, nimic. Doar atât. Măine plec...

Lili ridică privirea asupra lui. Apoi o plimbă prin cameră, fără să vadă nimic. Spre ușe... în cuer, ceva nou... Un chi-piu... un veston militar... o centură... Se crezu pentru o clipă acasă, la părinți, cu ordinele seci ale colonelului său tată... și articulă:

La regiment? Când?...

Tavi îi arată ordinul de chemare. Era scurt, telegrafic, ca ordinele tatălui, la ea acasă.

— Și pentru asta te chinui? zbugni ea mulțumită? Să fie într'un ceas bun, dragul meu. Ce fericită sunt că te voi putea vedeă și în uniformă. Toți ostașii familiei mele se vor bucura și vor fi mândri de mine...

Lili se trasfigurase. Era alta. De patru luni nu trăia decât pentru dragostea ei. In jur auzea, din când în când, discuții cu rost pe care nu-l înțelegea. Că evenimentele se precipită și că hotarele au nevoie de întărire... I se păreau basme din „O mie

și una de nopți" ... Când este atât de bine la Tavi, când ea este atât de fericită, — cum se pot dezlănțui nenorociri în lume? Dar Polonia nu mai există?... Finlanda luptă disperată contra puhoiului rusesc iar, în Apus, deși nopțile calme și zilele în cari nu se semnaleză nimic trec egale, ceva se strânge, se strânge mereu ca un arc care va pune în mișcare formidabila mașina a Apocalipsului într'o zi.

Acum în brațe cu Tavi comoara sufletului ei, Lili vede filmându-se pe fundul chipiului, din cuer ca pe un ecran toate evenimentetele de patru luni încoace, din Septembrie. — Și abia în clipa aceasta simte sincopetele de respirație ale bătrânului ei tată. colonel în retragere, veghind până târziu noaptea în fața aparatului de radio...

— Va să zică lucruri grave în Europa, își șopti ea, în vreme ce Tavi fu trimis să se îmbrace în uniforma lui de locotenent concentrat, dincolo, în dormitor. Și țara mi-l țea... O lacrimă se ivi sub gene. O zdrumică, îi șterse urmele cu batista, și sări în întâmpinarea locotenentului care se ivea impecabil în pervazul dormitorului...

— Vai ce frumos ești, Tavi, ce fericită sunt!...

Tavi Cosma o cuprinse în brațe și se uită adânc în ochii ei. Nu, nu. Nu se prefăcea. Era mulțumită. Probabil că nu-și dădea seamă că această uniformă îl va răpi de lângă ea, cine știe pentru cât timp.

— Diseară luăm masa în oraș... Seara întreagă va fi a noastră, iar mâine dimineața te voi conduce la gară, fu programul stabilit de Lili într'un răsufluet. Se îmbracă precipitat și, închiuzând ușa, adaugă:

— La opt treci să mă iai de acasă. Li va face plăcere tatei să te vadă. Și dispăru.

Tavi rămase contrariat. Cât a suferit el de aseară de când factorul i-a adus telegrama prin care chemat la concentrare... O vedea suferind, plângând, leșinând. Ce scene penibile? Și cât l-ar fi durut durerea ei! De aceia se codea să-i spună. Când colo, ea era mulțumită.

— Generația de militari din familie? se întrebă Tavi, sau... A nu, nu. Șterse iute gândul care mijia bănuială.

M. G. Samarineanu

DASCALI ARDELENI NECUNOSCUȚI: ȘTEFAN NEAGOE

de G. G. VRABIE

Bârladul se situează printre primele centre culturale din Regat, unde ardelenismul a avut o influență preponderantă și binefăcătoare, la începutul secolului trecut. Alături de Ion Popescu, „cel mai mare învățacel pe care l-a avut Moldova”, Ștefan Neagoe — profesorul de limba latină dela liceul „Codreanu” — a dus o luptă nebănuită de mare, pe tărâmul cultural, pentru reînnoirea și întronarea „spiritului românesc pe plaiurile tutovene.

Originar din Micăsasa transilvană, s'a născut în 1838, dintr'o veche familie de preoți. Ca mai toți tinerii de dincolo de Carpați, din epoca renașterii ardeleni, și el trăește și ia cunoștințe superioare în renumita școală a Blajului. Pătruns de atmosfera specific blăjană, după ce își completează studiile juridice la Academia din Sibiu, trece ca procuror la București. Dar, Ardelenii nu erau predestinați să împartă dreptatea ci să urmeze calea de apostolat și mesianism a lui George Lazăr.

De aceea, după scurt timp, îl velem profesor la Focșani, ca apoi să se fixeze definitiv în vechea cetate a Palodei, care era Bârladului. Aici, alături de ceilalți profesori ardeleni în frunte cu Ion Popescu, întreprinde o frumoasă activitate culturală devenind unul dintre principalii fermenți ai vieții spirituale bârlădene. Ca profesor de limba latină, la cursul inferior, „el se plimba prin clasă cu voiciune de colo până colo, repetând neconținut legile gramaticii latine, ca să le facă să între în capul elevilor; iar

când vedea pe unul aplicându-le greșit îl auzeai exclamând, ca un învins: sacrosimplicitos". *)

Din această experiență căpătată zi de zi, fiind și un profund cunoscător al limbii latine — întrucât Ștefan Neagoe a trăit în atmosfera de românism dar și de erudism a Blajului, — alcătuește la Gramatica a limbii române pentru uzul claselor „gimnaziale de ambe-sexe”. Prima ediție din această Gramatică Română apare la Bârlad, în tipografia Unirea, în 1869. A doua ediție urmează imediat, după un an, în 1870. — Ediția a IV-a e publicată în București în 1878, având referința consiliului permanent din Ministerul Instrucțiunii; acesta o consideră ca una din cele „mai bune” gramatici „din câte există până astăzi”, pentru elevii claselor gimnaziale. Și, așa se explică cum în 1893, tot la Bârlad, apare în două părți: etimologia și sintaxa, în a XI-a ediție. Alături de Gramatica limbii române, alcătuită — după sugestiile Academiei — de T. Cipariu, tipărită tot în 1869, a lui Ștefan Neagoe a fost cea mai întrebuințată în învățământul secundar. Acestui fapt se datorește, că profesorul din Bârlad n'a avut să creeze o nouă gramatică și nici să se mențină în acel erudism rece, caracteristic ardelenilor, ci să popularizeze regulile vorbirii și scrisului românesc, cu cele mai vii exemple. Concepția lui filologică — și mai mult ortografică — este aceea a lui Cipariu, de a face oarecare concesiuni sistemului fonetic, admițându-l ca un principiu secundar, alături de cel etimologic. — „Am crezut că, calea de mijloc între etimologism, combinat cu fonetismul limbei”, este cea mai bună de urmat. (Prefața la ed. IV, București, 1878).

Dar, erudismul lui Ștefan Neagoe, era, ca a oricărui ardelean din epoca renașterii noastre dublat de acel patriotism înflăcărat, lucru care-l împinge să facă și cercetări de istorie literară, reușind astfel să aducă reale contribuții la înțelegerea evoluției ei. Acesta, mânat de patima iubirii de neam, al cărui trecut vroia să-l vadă cât mai glorios, — ca și ceilalți latiniști — și-a înclinat o parte din rostul vieții lui cercetării diferitelor scrieri, cari erau mărturii vii pentru o existență glorioasă a Românilor pe aceste meleaguri, din îndepărtate vremuri.

În 1884, luna Ianuarie, profesorul dela liceul „Codreanu” scrie prietenului său din Brașov, Gh. Bariț, că: „— am făcut ceva

*) N. Petrescu: Amintiri în Documentele Episcopului I. Antonovici, Huși 1928.

și pentru frații din Bucovina. Vă rog, cetiți fascicolul din columna lui Traian, în care vă va interesa rubrica: Codex Neagoeanus". *) E vorba de manuscritele popei Ion din Sâmpetru, descoperite de Ștefan Neagoe printre cărțile tatălui său. Aceste prețioase mărturii de simțire și scris românesc din secol. al XVII-lea — dăruite Academiei și cari poartă numele — cuprind cele mai vechi variante din Alexandria Albinușa și-a altor cărți poporane.

(I. Bianu, care a studiat și publicat acest prețios Codex pentru prima oară în Columna lui Traian din Iulie s. u. a anulul 1883, îl precede cu interesanta scrisoare a lui Ștefan Neagoe în care se precizează că: „Manuscriptul meu, în limba română și jumătate în cea slavonă, scris la 1620 de popa din Sâmpetru în Transilvania a fost proprietatea răposatului meu tată Dumitru, Neagoe, și l-am descoperit în 1860 în satul meu natal Micăsasa, în Transilvania, între hârțile tatălui meu. Acest manuscript îl păstra tatăl meu cu o mare evlavie, împreună cu o diplomă de hirotonie de preoție, scris tot în limba românească, prin care se preoțește Petre Neagoe, un strămoș al meu, ce fusese protopop al Ținutului cetăței de baltă în Transilvania pela finele sec. al XVIII-lea.

(Darea la iveală a acestor cărți poporane de către fiul lui Dimitrie Neagoe, neam de preoți, a fost de o dublă importanță: pe deoparte, mărturii de grai românesc la începutul sec. al XVII — cu interesante particularități filologice, pe de alta, mărturii de simțire și preocupări spirituale ale Românilor încă din cele mai îndepărtate timpuri.

Erudismul lui Ștefan Neagoe nu e pornit dintr'un sarbăd raționalism ci, din o profundă dragoste pentru neamul din care făcea parte. Și, această dragoste nu se menținea la simple vorbe goale; ea a căpătat forme reale în atmosfera românească de dincoace de Carpați; practicismul s'a impus ca un corolar necesar spiritului animator ardelenesc. Din bogata corespondență a acestui dascăl bârlădean cu G. Bariț, gazetarul și însuflețitorul românismului transilvan, putem desprinde o necunoscută latură a ace-luiași suflet, care ne este mărturie și de indestructibila legătură.

*) Corespondența lui Gh. Bariț, mss. 1011, pag. 29, 30.

dintre toți Români de pretutindeni în sec. de renaștere românească. Acesta scria din Bârlad în Ianuarie 1880, prietenului său care scotea la Brașov ziarul Observatorul: „Să nu credeți scumpul meu domn, că nu am lăcrămat ca un copil când ceteam din prețioasa Dv. epistolă: „Că Româanismul prin părțile Ungariei și prin secuime e aproape în apunere. Să sperăm însă în Dumnezeu părinților noștri care, în ceasurile cele mai anormale, ne-a salvat naționalitatea”. Mie însă îmi place să fiu optimist pentru părțile de acolo, locuite de Români, că niciodată nu vor pieri. Și iată pentruce: 1) acolo e vieață, e inimă, abnegațiune, luptă sinceră și iarăși sinceră; 2) terenul pregătit cu atât tact de Observatorul pentru sprijinirea și activarea româanismului. Și mai departe adaogă: Aici, (adică în Bârlad) îmi veți permite să fiu și să rămân pesimistul cel mai mare din lume. Eu aici văd pericolul. Pe zi ce merge materialismul, corupția, minciuna, șarlătania, excrocheria demoralizarea, indiferentismul, o glueștie coruptă și ignorantă ce crește, servilismul și în fine trădarea, ucid încetul cu încetul simțământul cel mai de pe urmă a națiunii”.*)

Atmosfera această de somnolență și falsitate, face pe fostul redactor al Sămănătorului bârlădean din 1870, Ștefan Neagoe să scoată un al doilea ziar, care va face epocă în publicistica română... „Era prin 1881, un frig teribil, un ger de crăpau pietrele; în odăița mică dar caldă, caldă ca inimile fondatorilor se strânsese mânunchiul cel mai ales de tineri și, sub inspirațiunea entuziastă și patriotică a regretatului profesor Ștefan Neagoe, s'a pus bazele unui ziar, care să predice adevărul și să distingă abuzul și nedreptatea”. **) Acest ziar era Paloda. Despre el, profesorul din Bârlad, îi scria amicului său Bariț, în 1881: „vă avizez că în Bârlad apare un ziar hebdomadar Paloda; în localitatea noastră aparițiunea sa a făcut o nespusă impresiune de bine. Era necesar. Vă rog a'i urmări ideile — este ziarul exclusiv al meu. Principiile lui sunt eminentemente liberale — româanismul e ținta lui, spargerea unei gaște sârbo-bulgaro-greco-jidano-ardeleano-fago-companii din localitate. Desvelirea șarlatanismului și a apucăturilor fanariotice, de cari deprinderi — permiteți-mi expresiunea — este infectat aerul țării acesteia. Dta știi, scumpul meu domn Bariț, că personal nu ași avea trebuință de a-mi aprinde

* Corespondența lui St. Neagoe cu G. Bariț: Academia Română mss. 1007.

* Paloda: Nr. 27, 1899.

paie în cap. Dar ce să fac? Nu mă rabdă inima — lumea e sătulă de monopol politic". *)

Din această scrisoare se vede nu numai ideologia ziarului, dar și temperamentul de gazetar al acestui dascăl, încât pe bună dreptate i s'a dat numele de decan al presei bârlădene. — Paloda a pornit — dupăcum se vede — și cu scopul precis de „a curăți partidul liberal local de putregaiuri care se încearcă a otrăvi ce e sănătos la rădăcina liberalismului", căutând din „toate puterile să strângem în jurul nostru oameni de valoare sinceri și devotați cauzei liberale. Dar, pe lângă aceste puncte de program, o problemă care revine continuu și care a fost debătută și în coloanele celui dintâi ziar bârlădean, în Sămănătorul, a fost: luminarea poporului și chestiunile țărănești.

În 1892, când Ștefan Neagoe dimpreună cu alți profesori a fost scos la pensie, Paloda a fost scoasă de Th. Riga, un macedonean care iscălește articole de fond sub pseudonimul de Herodot.

Din 1895 — un șir de câțiva ani — acest ziar a fost condus de G. G. Ionescu, poetul George Tutoveanu de mai târziu, care îi dă un aspect mai mult literar, ce și-l păstrează până târziu, în 1908 când dispăre.

Paloda, în tot cursul celor 27 de ani cât a apărut a avut un caracter al ei, pe care l-am desprins din noianul de mici inserări și articole și anume: 1) o luptă pentru impunerea principiilor liberalismului și democrației, cu continue preocupări pentru țăran, școală și meserii, 2) o perpetuă preocupare pentru frumos — încurajând și publicând încercări literare: poezii, proză, traduceri, preocupare ce era însuflețită și de proprietarul ziarului, G. Coțafany. — Pentru primul aspect, cităm câteva din articolele publicate: Săteanul nostru, Guvernul față de țăranul român, Răscoalele țărănești, Cauzele răscoalelor (1894); o altă serie (1902) iscălite de P. Săteanul iar alta în 1907 de N. Dorus ca: File triste, Revoltele și devastatorii, Boerii în Parlament.

Cât privește al doilea punct: preocuparea pentru frumos, Paloda politică nu este decât preludiul și nucleul unde s'au grupat o serie de talente tinere, cari s'au format în coloanele ei, și cari vor aduce acea glorie literară a Bârladului dela Paloda Literară și Făt-Frumos. Din mijlocul redacției acestui ziar se vor

*) Corespondența, mss. 1009, p. 359.

afirma în literatura română doi poeți ai plaiurilor bârlădene: George Tutoveanu și Corneliu Moldovanu; afară însă de acești doi, au fost o sterie întreagă — de poeți — dintre cari Maria dela Banca „a făcut epocă” adevărată; sub acest pseudonim s'a ascuns pentru mult timp, fostul consilier al Casației și mai târziu ministru: C. Hamangiu; distinsul jurist, pe lângă oarecare talent cu care era înzestrat, a avut serioase preocupări literare; teza acestuia de licență, depusă în 1894, a fost: Proprietatea literară și artistică, iar mai târziu a prezentat Academiei o operă spre premiere sub titlul: Scriitori și Artiști. Iată care a fost rodul inițiativei și muncii dascălului bârlădean: Ștefan Neagoe.

În personalitatea acestuia s'au întâlnit erudismul blăjan cu sufletul ardelean înflăcărat de doruri mesianice, pornit pe drumul spinos al regenerării spiritului românesc. Ștefan Neagoe, alături de Ion Popescu, Salomon Haliță, Stroe Beloescu, Victor Onișor, Simion Mândrescu, toți dascăli ardeleni la școlile din Bârlad, au impus, în vechea cetate Paloda, o viață intelectuală superioară — ceea ce-i va da dreptul la numele de vechi focar cultural.

G. G. Vrabie

POEZII

de GEORGE SFÂRLEA

NOAPTEA 'N PADURE

Rătăcesc cu ciutele prin tufe'
Și 'ntreb copacii, să-mi drumue lumini,
Imblânzesc cu fluerul lui Pan toți șerpil
Și mă ascund cu ei sub rădăcini.

Timpul face mil de cruci în ramuri,
Veverițele cu arma prinsă 'n ghiare
Dorm, când vizuini de noapte-alungă
Prin desişuri flămânzite fiare.

Zadarnic cânt din naiu să chem limanuri.
Urme și cântec le-am pierdut în noapte,
Pe unde licurici din talgere de lună
Hrăniau cărările cu stele coapte.

Noaptea a 'nlemnit în arbori și în rugă.
Târziu, am adormit între jivine,
Când ramuri de 'ntunerec cu 'nduișeri
smerite
Iși scuturau tăcerea peste mine.

POEM PENTRU ALTA TRISTEȚE

Purtăm în brațe florile altor grădini,
Pentru tărâmul miticelor steme;
Cât sunt de triști ochii acestor lumini,
Nu putem spune 'n orice poeme.

*In imperiul acesta moartea e altfel
Și lacrimile au burniți de ceață.
Sfârșitul sborului de porumbel
Nu e mai trist în miez de dimineață.*

*Numai poemul sângelui înflorit
In glastre vechi udate cu brume,
Ar pricepe taina acestui mic sfârșit
Necuprins în toate cărțile depe lume.*

*In recviemul acestui cântec solemn,
Nu-i sunet să 'ncapă 'n vreo orgă, mai grav,
Cine-ar înțelege slova acestui uriaș semn,
Incrustat pe chipul toamnei jilav?...*

*Purtăm în noi această veche povară,
Spre marele țarm — bieți peregrini.
In faetoanele toamnei urcăm către altă țară,
Să cântăm tristețile altor grădini.*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

George Sârlea

FILOSOFIA ROMANEASCA

— DELA PRIMELE INCERCĂRI PÂNĂ LA 1860 —

de IOSIF E. NAGHIU

Vom schița în paginile următoare, evoluția istorică a filosofiei românești și a lucrărilor filosofice scrise de români de la primele încercări, până la 1860.

Istoria filosofiei românești¹⁾ o vom împărți în 3 epoci:

(Epoca I, până la 1860.

/ Epoca II, dela 1860—1918.

(Epoca III, dela 1919.

Impărțirea aceasta, o facem pe baza studiilor asupra istoriei filosofiei românești. Epoca I, o vom numi epoca arhaică și primară, epocă de începuturi modeste, a filosofiei românești. Ține până la 1860, adică până la Unirea Principatelor. După Unirea Principatelor, în evoluția filosofiei românești urmează o nouă epocă. Filosofia obține catedre la cele două Universități ale țării (Iași și București). Se scriu opere filosofice sub influența Apusului. Peste cugetarea românească se abate un val puternic de influență pozitivistă și evoluționistă. Sub această influență scriu Conta, Maiorescu, Dimitrescu Iași, Leonardescu, etc.

Epoca a treia a filosofiei românești începe cu ziua unirii tuturor Românilor. Am numit-o epoca modernă. Cuvântul modern nu implică de loc calitatea, ci se referă la timp. Ca o caracteristică a acestei epoci (care e încă la începuturile ei), ținem să remarcăm orientarea spiritualistă.

1. Unica istorie a filosofiei românești, a scris-o de Marin Ștefănescu „Filosofia Românească” București 1922. Acest studiu a început să apară în Studii Filosofice (vol. VIII. 1915-1916, p. 2-26, 74-100, 115-137.) A fost întrerupt de începerea războiului.

Istoria filosofiei românești s'ar putea împărți în epoca filosofiei nescrise (folklorice) și a filosofiei scrise (culte). Prin aceasta nu voim să afirmăm că filosofia folklorică dispăre în momentul apariției filosofiei culte. Alături de filosofia cultă, filosofia folklorică a persistat, și va persista cât timp va exista neamul românesc. Filosofia folklorică e constantă. După Vasile Pârvan²⁾ „Continuitatea civilizațiilor populare în cursul mileniilor e propriu zis un simplu reflex al continuității vieții din natură: evoluția acesteia se petrece în limite de timp așa de imense, încât sunt neaccesibile controlului uman; se poate dar vorbi de o adevărată eternitate a primitivismului popular, conservativ.”

Urmând clasificările de culturi făcute de dl Lucian Blaga³⁾ am putea vorbi de o filosofie minoră și de o filosofie majoră. Filosofia minoră ar fi concepția folklorică. Denumirea aceasta poate fi acceptată foarte ușor. Pare ceva mai dificilă denumirea a doua. Filosofia cultă vreau s'o numesc filosofie majoră (spre deosebire de cea minoră). De obicei când vorbim de filosofie majoră ne gândim la cugetarea lui Platon și a lui Kant, la filosofia greacă și la cea germană sau franceză. În sensul în care întrebuițăm cuvântul filosofie majoră, nu însemnează decât filosofie cultă, adică filosofie al cărui autor e cunoscut. Nu e denumire calitativă, ci o simplă constatare.

(În istoria filosofiei românești filosofia minoră apare odată cu neamul românesc, dar filosofia majoră apare mult mai târziu odată cu primul filosof român care pare a fi Moise Filosoful, în sec. XV.

Primul care a presupus existența lui, a fost Hașdeu. Dl. N. Iorga nu se declară asupra istoricității sale, dar îl numără totuși alături de Dascălul Ioan, profesor la Școala lui Alexandru cel Bun. Presupunând că acest Moise Filosoful, ar fi scris ceva, am admis că e primul filosof român și contrar regulilor bibliografice, de a face fișe numai pentru cărți apărute, l-am pus cu o operă ipotetică. Am făcut aceasta, mai ales pentru a putea începe bibliografia filosofiei românești, cu anul 1423. Ghibănescu pomenește de un „Moise din Rebriceea” tot la 1423, care a fost profesor la școala întemeiată de Alexandru cel Bun. Desigur e tot Moise Filosoful, care probabil era din Rebriceea. Perioada a

2. Idei și forme istorice București, 1920, p. 11.

3. Elogiul satului românesc București, 1958 (Discurs de recepție)

Joua, a primei epoci, ar fi să înceapă la 1423. In secolul al XV e singura operă. In sec. XVI, vom găsi iar numai una. Această epocă n'o încadrăm nici în perioada I, nici în perioada II, ci o lăsăm ca timp intermediar. Perioada II cuprinde numai sec. XVII, XVIII și XIX (1880—1860), fiecare secol formând o subperioadă aparte.

In sec. XVI, apare o singură lucrare filosofică „Invățăturile lui Neagoe Basarab, către fiul său Teodosie” (1512) — care a cea mai veche operă de politică și de pedagogie românească. Autorul, cuviosul Domnitor Neagoe Basarab, dă îndemnuri creștinești și naționaliste fiului său. Dl. D. Russo ⁴⁾ susține că ar fi fost scrisă mult mai târziu de un călugăr ipocondru, care s'a crezut Neagoe. Din fericire paternitatea lui Neagoe o susține și un mare savant slav. Dr. Romansky. ⁵⁾

Ce pregătire filosofică putea avea Neagoe Basarab? E greu să stabilim aceasta, din cauza lipsei de informații. E cert că Neagoe a învățat carte cu monahul Maxim și cu Mitropolitul Macarie. Ce pregătire filosofică puteau să aibă? Având cultura slavonă (probabil și grecească) au citit desigur opere teologice-filosofice și cugetători ca Sf. Ioan Damascenul. Intreaga carte a lui Neagoe Basarab e operă de filosofie practică, de politică, pătrunsă de duh creștinesc. Am putea afirma că nu face altceva decât comentează într'un anume fel ceva din creștinism. Istoria filosofiei înregistrează cugetători dintre cei mai importanți. Fericitul Augustin, Sf. Ioan Damascenul, Toma din Aquino, Bossuet, etc, — cari nu fac altceva decât să comenteze creștinismul. Toți cugetătorii români — și în general toți filosofii — comentează creștinismul, chiar dacă iau atitudine contrară (chiar prin faptul că iau o atitudine). O părere poate influența pozitiv și negativ. In cazul filosofiei românești, se poate vorbi de o influență pozitivă și abia în câteva cazuri izolate, în secolele XIX. și XX, vom găsi și influențe negative.

Opera ⁶⁾ lui Neagoe Basarab e cea dintâi carte de filosofie politică românească. Din paginile ei se poate vedea că autorul

4. Studii bizantino-române. București, 1907, p. 4.

5. Mahnreden des Walachischen Woywoden Neagoe Basarab. Leipzig, 1908 (Citat după d-l Marin Ștefănescu. Op. cit. p. 80.

6. Invățăturile lui Neagoe Basarab au fost tipărite în 1843, de Ioan Ecleziarhul, cu cheltuiala Spătarului Antohie Sion. In 1910 le retipărește d-l N. Iorga la Vălenii de Munte, iar în 1938, d-l D. Ciurezu la București. Tot lui Neagoe se mai datorește. Cuvântul de învățătură către doi slujitori ai săi cari devin monahi. (În Viața și traiul Sfinției Sale Părintelui Nostriu Nifon. București, 1885, p. 142-177)

era un mare creștin. „Mai întâi Neagoe spune celor din jurul său în deobște și fiului său Teodosie, viitor Domnitor, că totul pe această lume, chiar domnia, stă în puterea lui Dumnezeu; dar că totuș stă în puterea omului dobândirea celor cerești, prin chipul cum el se conduce cu cele pământești cari i-au fost aici date. Această teză este o sinteză între determinism și libertate, între realitatea sensibilă și realitatea ideală, dar în sensul spiritualist al creștinismului. Ea ne învață că grija noastră trebuie să fie aceea de a ne călăuzi în această viață pământească după spiritul cel bun sau după poruncile lui Dumnezeu, iar nu după ispitele duhului cel rău, care spre a ne perde viața cea cerească, se străduiește ca prin diferite îmbieri, să ne îndepărteze dela aceste porunci.”

Neagoe Basarab era bun credincios — cum spuneam și mai sus — dar fiind chiar foarte credincios, nu are neliniști metafizice, zguduirii sufletești, cari sunt creatoare atât în domeniul filosofiei în general, cât și în filosofia religioasă. Din opera lui Neagoe Basarab se vede că avem în față un mistic, care trăește intens și prin trăire acceptă integral și cu mult elan întreaga tradiție ortodoxă. Religia o vede ca o valoare supremă, izvorâtă din Principiul Divin. Revelația și participarea continuă la Divin fac parte din categoria certitudinilor absolute.

Secolul al XVI nu ne mai dă alte texte filosofice. Scrierile pomenite în istoria literaturii române din sec. XVI, sunt de cu-prins religios, dar n'au nimic ce să trădeze vreo preocupare de filosofie.

SECOLUL XVII.

Secolul al XVII, e o epocă de înflorire a filosofiei românești. Găsim trei mari cugetători: pe Gabriele Ivul, pe Dimitrie Cantemir și pe Miron Costin. Incep cu Gabriele Ivul, fiindcă în ordine cronologică, operele lui au apărut mai înainte și fiindcă e o figură aproape necunoscută. A fost călugăr catolic și profesor la Cașovia și Viena. A scris prima logică românească — „Propositiones ex universa logica, quas Reverendis: ac Amplissimo Domino, Domino Matheo SS. Theologiae Doctori, Sac, Caes, Mai: Consiliario, Celeberrimi monasterii Campililiensis Sacris Cisterc: Ordinis Abbati meritissimo, ejusdemque ordinis per Germaniam et Hungariam Commissario Generali: Nec non in Celeb. ac Atiqu. Univers. Vienensi Inclytæ Facultatis Theologiae Spectabilo Do-

mino Decano, etc. Gratiotissimo. Scientiarum Patrono dicat et in Celeber. et Antiquissima Universitate exercitatione proponit. R. et Relig. Fr. Vitalis Mayeritsch in Campoliliorum S. Ord. Cist. Prof. ex Convictu Praeside — Soc. Iesu, et Philos. Doct., ac in eadem Universitate ordinario Professore. Anno MDCLIV, Mense Martio die I. Typis Matthaei Cosmerovig, in Aula Colonensi După indicațiile d-lui Dr. Andreiu Veress⁷⁾, nu se găsește nici un exemplar în țară. Tot Gabriele Ivul, a mai publicat în 1655 „Philosophia” iar la 1661 „Philosophia Novella s). (prima la Viena, iar a doua la Cassovia).

Cea mai importantă figură a filosofiei românești din sec. XVII, e Principele Dimitrie Cantemir.

Acest poligraf și polihistor cu renume european, în filosofie face parte din școala teosofilor, dar aduce ceva original în această școală. Contrar aristotelismului și cugetării scolastice, școala teosofilor (R. Bacon, Paracelsus, Van Helmont) înlocuiesc reflecția cu intuiția. Omul ajunge să cunoască adevărul absolut, pe Dumnezeu și caută să-l apropie. Absolutul se apropie de finit. Van Helmont merge și mai departe afirmând că „extazul revelează adevărul, pe care experiența îl conturează.” Această teorie o cred de origine orientală și probabil își are originea în cunoscuta isichie a Sfântului Grigorie Palama, după care, tot prin extaz se ajunge la adevărul absolut, la ideea de Dumnezeu. Nota originală a lui Cantemir, e controlul experienței. Controlul se face tot experimental, comparând experiența cu alte experiențe.⁸⁾

Cantemir a scris a doua logică românească, redactată în limba latină. „Această lucrare profesază concilierea între raționament și intuiția intelectuală.”⁹⁾ Autorul e influențat de Jean Baptist Van Helmont, un reprezentant al curentului științifico-mistic al Renașterii. R. Wahle, fost profesor la Universitatea din Cernăuți, a pregătit un studiu introductiv la această operă, care fusese copiată de istoricul Tocilescu, după manuscrisul original, păstrat în Rusia. Studiul lui Wahle n'a apărut, dar după manu-

7. Bibliografia româno-ungară. Vol. I. București, Cartea Românească, 1931, p. 87

8. Nici din aceste opere nu avem exemplare în țară (după indicațiunile d-lui Veress.)

9. Em. Grigoraș - Prefață la D. Cantemir. Metafizica, din latinește de N. Locusteanu. București, 1929, Ancora p. 4—5.

10. Marin Ștefănescu. Op. cit. p. 109.

scrisul studiului, care e la Academie, ¹¹⁾ d-l Grigoraș a publicat un fragment. Iată o parte importantă a acestui fragment. — „Toată logica o împarte în psihologică și aristotelică, ca și Ullon. Toată partea inteligenței și silogismelor e schimbată. Intuiția devine aprehensiune. Judecățile devin compunere și diviziune. Argumentația devine orațiune intelectuală. Cantemir mai distinge categorimaticii și sincategorimaticii la categorii. Apoi afirmațiunea și negațiunea sunt silogismul general. Silogismul demonstrativ este compus din premise certe, evidente și necesarii. Iar silogismele probabile au numai asemenarea adevărului. Nu admite decât trei figuri silogistice, față de cele cinci ale lui Melancton și Iungius. Modurile indirecte, sunt absolut originale, iar la argumentație adaugă câteva noțiuni noi. Sofismele sunt subsumate la rubrica silogism sofistic și acestea pot deveni sofistice prin diferite moduri”.

Logica lui Cantemir și logica lui Ivul, sunt singurele cărți de logică, scrise de Români în latinește.

Tot în latinește, a scris și o Metafizică (Sacro Sanctae Scientiae Indepengibile Imago). Incepe cu o epistolă, adresată profesorului său, Ieremie Cacavela.

Partea I, intitulată „Știința Sacră” se ocupă cu problema adevărului. După Cantemir, adevărul nu poate fi cunoscut, decât prin contact direct cu Dumnezeu. Capitolul II, se ocupă cu „Creațiunea Universului. Intr’o formă poetică, descrie ca și cum ar fi trăit, momentele creațiunii, acțiunea creatorică a celor șase zile. Contrar lui Helmont, care afirmă că universul a fost făcut din două elemente (apă, aer). Cantemir admite trei elemente (pământ, apă, aer).

Omul, ultima creațiune, a fost creat perfect, dar Lucifer invidios îl face să păcătuiască. Cu această problemă se ocupă în cartea III. „Progresul Creațiunii”. Omul a fost sedus de Lucifer, prin silogisme și prin femei. Capitolul IV, pune problema timpului, din punct de vedere filosofic. Combate pe Aristotel și școala peripatetică, susținând că timpul e însuși Dumnezeu. Capitolul V — „Despre forma cvadruplă”. În acest capitol. Dimitrie Cantemir se ocupă cu viața. Susține că pe pământ existau patru tipuri de viață: ¹²⁾

11. Grigoraș. Prefață la op. cit. p. 8-9. Radu Dragnea. Cantemir și filosofia istoriei. Scrisul Românesc, 1927. An. I. No. 2. p. 43-52.

12. Dimitrie Cantemir. Metafizica. Traducere din latinește de Nicodim Locușteanu București, Ancora, 1929, p. 270-271.

„Una este cași mută și curat obscură, totuș este mai puțin luminoasă, după proprietatea ei specifică și diferită, ca de ex. stânca, piatra, gema, metalul și altele asemenea lor, cari de abia dau vreun semn de viață, dar totoș prin notele forțelor vitale, declar că trăesc și îndeplinesc funcțiunea formei esențiale proprii. La acestea se adaugă cele născute din vegetabile, cum sunt oasele, lemnele uscate și toate cele ce prin artă sunt reduse la o formă specifică...

A doua este aceea ce e puțin mai întinsă și mai luminoasă, cum este în semințele lucrurilor, care primind vigoarea alimentului și sugând în sine umezeala, prin forța fermenților se transformă în specia sa, de unde se pare că-și ia creșterea și începutul arheului vital precum și un oarecare caracter de suflet, căci ea nu este suflet trăind, ci poartă numai preludiul unui suflet trăind și deaceea merită să fie numită numai formă vitală.

A treia este forma substanțială, totuș nu substanța, pentru că, deși este trăind, mișcătoare și sensibilă și cu toate că se poartă întrucâtva în felul unei substanțe separate de corp și între acestea prin mișcarea arbitrală a simțurilor, ca și cum ar fi a alegerii și întrebuintând o expresiune metaforică, se găsește în lucrurile brute, totuș nu este substanțial permanentă și de aceea nici substanță, ci e numai numită forma substanțială.

A patra în fine este substanța, creată ce e drept o singură dată, dar nu moare niciodată, căci poartă în mod expres imaginea formei universale și este constituită și fixată în infinitul duratei.

Capitolul VI (ultimul) se intitulează „Despre sufletul liber”. Se ocupă cu problema liberului arbitru. Dimitrie Cantemir susține că omul are libertate pentru faptele bune dela Dumnezeu, iar pentru cele rele de la diavol.

De multe ori, comparăm cu Van Helmont. Asupra acestui filosof, Cantemir scrie o monografie, care e cea mai veche monografie românească asupra activității unui filosof.¹³⁾

La 1698 scrie o operă de etică. Divanul sau gâlceava sufletului cu lumea, sau județul sufletului cu trupul. Lumea caută să seducă pe înțelept, prin silogisme epicureice. Înțeleptul, în cartea a doua, dovedește cu argumente creștine, că „viața aceasta e umbră și vis” e „vanitas vanitatum.” În cartea a treia, Înțeleptul

13. Landa lui Van Helmont.

arată că lumea nu trebuie disprețuită, căci e creațiunea lui Dumnezeu, prin care trebuie să trecem pentru a ajunge la fericirea veșnică. Ideea aceasta e chiar mai veche decât creștinismul. Platon o formulează în felul arhicunoscut „Viața e o pregrătire pentru moarte.”

În afară de caracterul creștin „pentru a fi complecți, trebuie să adăugăm că această operă profund religioasă, a izvorât și dintr'o grijă patriotică. Autorul dorește ca frumoasele învățături creștine din ea să slujească întru înălțarea neamului românesc.¹⁴⁾ (Chiar în titlu se spune „întru slava și folosința moldovenescului neam.”)

Țin să remarc cu această ocazie, că patriotismul unit cu creștinismul, sunt elemente caracteristice ale sufletului românesc și ale filosofiei românești. De la Neagoe Basarab, care îi spune fiului său că e mai bine să moară decât să-și vadă patria în necazuri și până azi, toți cugetătorii români au un adevărat cult al patriei. Naționalismul cugetătorilor e nobil. E bazat pe creștinism și pe filosofie, pe exemplul și pe doctrina lui Socrate, a lui Machiavelli etc. Tot ca operă de etică, consider și „Sentințele” lui Cantemir, o serie de maxime (publicate postum), scrise mai ales sub influența lui Marcu Aureliu. Două dintre operele lui Cantemir, le-am clasat ca sociologice. E adevărat că pe timpul lui Cantemir nici nu exista cuvântul sociologie (a fost întrebuințat mai întâiu de Auguste Comte, în cursul de filosofie pozitivă) dar înainte de a fi existat numele acestei științe a existat obiectul ei și s'au scris cărți asupra problemelor cu cari se ocupă. Sunt opere de sociologie românească. Ambele se ocupă de Moldova.

Aceste opere sociologice sunt — Istoria Ieroglifică și un capitol din *Descriptio Moldaviae*.

În Istoria Ieroglifică, Dimitrie Cantemir ne prezintă sub forme de fabule, certurile dintre familiile boeresti ale Moldovei. Prin ea, putem cunoaște ceva din sociografia Moldovei secolului al XVII. Din punct de vedere filosofic, lucrarea e importantă și pentru alte motive. Autorul se ridică împotriva exclusivismului gândirii discursive. „Argumentele prin cari autorul caută să arate superioritatea Cantemireștilor față de celelalte familii,

14. Marin Ștefănescu. Op. cit. p. 109. C. Rădulescu-Motru. *Filosofia în România Veche. Convorbiri Literare*, 1933. An. 66 p. 297-304.

isvorăsc din aceeași teză, care se ridică împotriva exclusivismului gândirii discursive.”¹⁵⁾ Intreaga lucrare, scrisă cu multă măiestrie, ne arată pe autor preocupat de probleme filosofice. Reproduc un singur exemplu, pe care îl cred important și pentru limba în care e scris:¹⁶⁾ „Vulpea răspunse: Umilita mea prostime mai mult în cele 5 glasuri ale lui Porfirie și zece categorii ale lui Aristotel zăbovindu-se cu cheia meșteșugului meșteșugurilor (căci Logichăi acest titlu a-i da m'am obicinuit) ușile a deschide și lăcățile a descuia pociu: iar mai în lăuntrurile camerilor firii nici a intra și mai nici a căuta pociu. De care lucru socotesc precum am și mai zis că nu dialectic ci filosof la această slujbă trebuia: că a dialecticului socoteală este numai forma syllogismului să fie după canoanele Loghicăi, fie-i măcar materia pentru care syllogismul face și necunoscută: de care lucru și eu mai mult ființa chitellii decât a lucrului pociu cunoaște”.

La începutul acestei opere, găsim o „Scară tâlcuitoare” care e primul dicționar filosofic românesc. Iată câteva exemple:¹⁷⁾

Argument, dovadă, cuvânt, voroavă doveditoare.

Categorii, sunt ziece forme, sub carile Aristotel toate ființele lucrurilor cuprinde.

Energhie, puțința de a face, făcătorie, lucrare.

Experiență, dovada, ispita care se face cu lucrul, cu simțirea

Glasuri, temeiul Loghicăi: neamul, chipul, deosăbirea, hirea și tâmplarea.

Idea, chipul a fiete cui lucru, pre carile mintea plăzmuindu-l, cum este il informuiasce.

Din *Descriptio Moldaviae*,¹⁸⁾ consider ca pagini sociografice, capitolele: Despre religia Moldovenilor, 2. Despre ierarhia bisericească, 3. Despre mănăstirile Moldovei, 4. Despre limba Moldovenilor. 5. Despre literile Moldovenilor.

A treia figură proeminentă a cugetării românești din sec. XVII, e eruditul cronicar Miron Costin. În istorie, Miron Costin e un empirico-raționalist¹⁹⁾ creștin „lumea aceasta este pe de o parte vecinic curgătoare, iar pe de altă parte înfăptuirea voinței celei veșnice a lui Dumnezeu și că, prin urmare, istoricul

15. Marin Ștefănescu. Op. cit. p. 110.

16. D. Cantemir. *Istoria Ieroglifică* (în *Opere* vol. VI. p. 64)

17. D. Cantemir. *Istoria Ieroglifică* p. 7-8.

18. *Descrierea Moldovei*. Trad. Dr. Gorge Pascu București. *Cartea Românească*, 1923, p. 166-185.

19. Marin Ștefănescu. Op. cit. p. 95.

poate, datorită rațiunii sale să prindă ceva rațional sau etern din legile acestei lumi empirice." La 1691, Miron Costin scrie o operă filosofico-teologică *Viața Lumii*.²⁰) În această poemă — cu motto — Deșertăciunea, deșertăciunilor și toate sunt deșerte Miron Costin arată că lucrurile lumii acesteia — empirice — sunt trecătoare.

*Nu-i nimica să stea'n veci
Toate trec în lume...
Toate's nestătătoare,
Toate's niște spume...*

Trecând prin această lume, omul îndură multe nenorociri dar ea e și ocazia desăvârșirii noastre pentru viața de veci.

*Ia aminte dar, oame cine ești pe lume
Una iaptă ce-ți rămâne
In cer cu fericire, în veci te preamărește.*

Concepția filosofică a lui Miron Costin e creștină. Avem de a face cu dualismul pe care îl găsim la toți marii cugetători.

Dupăce am evidențiat aceste trei personalități proeminente ale cugetării românești din sec. XVII, voiu aminti și de celelalte opere în ordinea stabilită în Bibliografie.

La 1669, poligraful Nicolae Milescu publică în cartea „La perpétuité de la foi de l'église catholique touchant l'eucharistie, deffendue contre le livre du sieur Claude” de Pierre Nicole și Antoine Arnaul, un studiu — *Enchiridion, sive Stella Orientalis occidentali splendens id est sensus ecclesiae orientalis, scilicet graece de transubstantione corporis Domini aliisque controversis*.²¹) În afară de părțile pur teologice sunt și câteva reflecții asupra culturii orientale și a celei occidentale.

Ca opere de etică, consider — „Floarea Darurilor” apărută în 1620,²² *Mystirio* apărut în 1651.²³) *Cheia înțelesului*, apărută în 1678, *Divanul sau gălceava sufletului cu lumea sau județul sufletului cu trupul de Dimitrie Cantemir*, apărută la 1698.²⁴)

20. Asupra filosofiei lui Miron Costin - I. Lupaș - Miron Costin și concepția lui filosofică-religioasă asupra istoriei. *Revista Teologică*. 1934, An. XXV. p. 372-392.

21. Giorgi Pascu - *Istoria literaturii române din secolul XVIII*. Iași, *Viața Românească*, 1922, în 8. p. 88.

22. B. Petriceicu-Hașdeu în *Columna lui Traian*, 1883, p. 522-529.

23. Bianu-Hodoș. *Bibliografia Românească*, Tom. I. p. 178-179.

24. *Idem* p. 217.

Tot în secolul al XVII, am găsit menționate și trei comentarii filosofice: 1. Comentariu la Aristotel „Despre naștere” 1613 manuscris grecesc ²⁵⁾, 2. Exageza a studiului sinoptic al lui Aristotel de Sevastos Chimenitul ²⁶⁾ 1692 și 3. Tratatul despre naștere și pieire de Ieromonahul Serafim 1695. ²⁷⁾

În domeniul pedagogiei, în acest secol apare prima bucoavnă românească în 1699. Se întitulează — „Bucoavnă ce are în sine deprinderea învățaturii copiiloru la carte și simbolulu credinței creștine, diece porunci ale legii vechi și ale cei nouă șiepte taine ale bisericii răsăritulu iproci. ²⁸⁾ Importanța acestei bucoavne constă în faptul că e cel mai vechi manual românesc, înainte de care serviau de manuale psaltirea și ceaslovul.

Din studiul d-lui prof O. Ghibu ²⁹⁾ se poate vedea că după această Bucoavnă care pare a fi scrisă de mitropolitul de tristă memorie Atanasie Anghel ³⁰⁾, au apărut multe alte. Nu amintesc în Bibliografie, decât pe prima și unele alcătuite de personalități mai proeminente.

Asupra operelor din subtitlurile Maxime și metafizică, nu mai insist, fiindcă le-am pomenit când am evidențiat pe cei trei cugetători mai mari din sec. XVII pe Gabriele Ivul, pe Dimitrie Cantemir și pe Miron Costin.

În ce privește manualele de logică, în afară de „Propositiones ex universa logica de Gabriele Ivul și de Compendium universae logices institutionis de Dimitrie Cantemir, am mai găsit pomenit la 1673 un manuscris grecesc, intitulat „Tractat de logică”, alcătuit de Metodie. ³¹⁾

Cu acestea am terminat seria fișelor referitoare la secolul XVII. Țin să amintesc, că în Țările Române existau biblioteci, în cari se găseau desigur și cărți de filosofie. În afară de bibliotecile mănăstirești și episcopale sunt cunoscute bibliotecile domnești și boerești, ale lui: Despot Vodă, Luca Stroici

25. Vezi la partea despre Dimitrie Cantemir și Biblio.

26. Silvestru Bălănescu - Catalogul Bibliotecii Seminarului Central din București, București, 1890 p. 191.

27. S. Relli. Metode de instrucție și educație. Cernăuți, 1933 p. 15-53. Const. Litzica. Catalogul manuscriselor grecești București, 1909. p. 43.

28. Dr. Onisifor Ghibu - Din istoria literaturii noastre didactice Bucoanele București, Academia Română. Memoriile Secției Literare. Seria III. Tom. 38. 1915 în 8 p. 41.

29. Din istoria literaturii didactice Bucoanele.

30. Densușianu. Istoria literaturii române. Iași 1885, în 8, p. 95.

31. Silvestru Bălănescu. Catalogul Bibliotecii Seminarului Central din București, București, Tip. Cărților Bisertcești 1890, în 8, p. 197.

și Petru Șchiopu, Grigorie Ureche, Udriște Năsturel, Miron Costin Mitropolitul Dosofteiu, Constantin Brâncoveanu, Cantacuzinii, iar în sec. XVIII. Mavrocordații.³²⁾ Erau chiar și Domnițe cari citiau multă filosofie. Ruxanda Doamna, fiica lui Constantin Scarlatos Constantinopolitanul și a Zoiei Caragea e admirată de Iacob Manos, în opera „Ioyos panegiricos” apărută la București, în 1716, pentru frumoasa ei cultură filosofică și amintește că citea multă filosofie.

În secolul al XVII, filosofia se predă și la Academiiile Domnești din cele două Capitale. Sevastos Chimenitul, Alexandru Exaporitul, Gheorghe Trapezuntul, etc, au fost profesori la aceste Academii.

Iosif E. Naghiu

BCU Cluj / Central University Library Cluj

32. Ioachim Crăciun. O știință nouă bibliologia Cluj. 1934, în 8, p. 23 N. Iorga - Vechile biblioteci românești. Flcarea Darurilor 1907, An. I. p. 65-82. Pilda bunilor Domni din trecut fața de școala românească. (Biblioteca Mavrocordaților) Academia Română, Mem.-Sect. Ist. Seria II. Tom XXXVIII. p. 77-120. Știri nouă despre Biblioteca Mavrocordaților. Acad. Rom. Mem.-Sect. Ist. Seria III. Tom VI. 1927, p. 135-170.

M. CODREANU

MAESTRUL SONETULUI ROMÂN

de VASILE VARTOLOMEI

Intr'unul din numerile trecute ale revistei „Familia”, vorbind despre „Symbolism și Ion Minulescu” arătam geneza curentelor moderniste, lămurind astfel o problemă de istorie literară contemporană și arătam acolo că alături de simbolism celelalte curente moderniste sunt: tradiționalism, impresionism, expresionism, dadaism, futurism etc.

Dacă lămuream atunci simbolismul și contribuția poetului Ion Minulescu, în cele ce urmează, vreau să lămuresc tradiționalismul și contribuția poetului Mihai Codreanu.

Dacă anul literar trecut s'a soldat cu frumoase realizări din partea „Fundăției pentru Literatură și Artă Regele Carol II”, nu-i mai puțin adevărat că și anul literar în curs se întrevește a fi cât se poate de promițător în câmpul poeziei.

Inceputul este inaugurat de „ediția definitivă” o operei poetice a moldoveanului Mihai Codreanu care în volumul „Statui, sonete și evadări din sonet”, și-a strâns, după propriul său gust, întreaga operă poetică cuprinsă în mai vechile volume: „Statui”, „Cântecul Deșertăciunii” și „Turnul de Fildes”. Acest lucru are cu atât mai mare importanță, cu cât, poetul, nu numai că și-a adunat opera, ci și-a orânduit-o și în cicluri, după ideile ce l-au preocupat, așa încât cititorul își poate forma o părere mai precisă atât asupra fondului, cât și asupra formei poeziei lui M. Codreanu.

Pe de altă parte, opera poetică a lui M. Codreanu, apare într'un timp în care trăim vremuri excepționale și lumea este dornică mai mult de fapte senzaționale de pe cele două fronturi, decât de literatură. Cu toate acestea poetul Codreanu, făcând abstracție de aceste vremuri, caută să ne delecteze cu vestitele sale sonete și prin aceasta tinde spre un țel bine definit: evadarea omului modern din lumea reală în lumea miragiului poetic. Aceasta pentru că se știe că, după părerea vechilor greci, poezia era socotită a fi de esență divină și dacă D-zeu a trimis asupra oamenilor războaie, ne-a trimis pe de altă parte, artiști cari prin creațiile lor, caută să ne sustragă

1) „Familia” No. 8-9 Sept.-- Oct. 1939 pg. 91-98.

din groaznicele vărsări de sânge și să ne înalțe sufletește spre culmile mărețe ale frumosului artistic.

Pentru toate aceste motive, opera lui M. Codreanu, este o izbândă și autorul merită toată recunoștința noastră cu atât mai mult, cu cât el este un poet de factură tradiționalistă și se menține și azi pe aceeași linie, cu toate inovările ce au fost aduse poeziei românești de curentele noi.

Numeam pe Mihai Codreanu „poet tradiționalist” fiindcă subiectele poeziilor sale sunt formate, ca fond, din vechile elemente ale poeziei semănătoriste la cari se adaugă modernizarea unor elemente de formă. De aici întrebarea: de unde derivă tradiționalismul?

Se știe că Titu Maiorescu, ceruse artiștilor universalitatea în artă, lucru ce l-a realizat cu prisosință Eminescu, în poezia filosofică în special, bazat pe filosofia kantiană și shopenhaueriană, având la bază pesimismul — atitudine negativă față de viață.

Pe de altă parte, între anii 1880—1900, avem în literatura noastră, o epocă de dibuire, de nelămurire, în care influența lui Eminescu a fost foarte puternică. Necazul a fost numai că s'a luat din Eminescu numai partea de tânguire, rău interpretată, formându-se o mulțime de epigoni. Ca să se pună capăt acestor influențe nefaste, ardeleanul Gh. Coșbuc împreună cu Al. Vlahuță, sub auspiciile Ministerului de Instrucție, Spiru C. Haret, întemeiază la 2 Dec. 1901 revista „Semănătorul”. Scopul îi era scoaterea în evidență a elementelor autohtone, țărănul fiind luat ca motiv etic și ca model de artă. Rezultatul străduințelor semănătoriste este scoaterea poeziei românești de sub influența nefastă a eminescianismului, prin talentul poetilor Coșbuc, Vlahuță, Panait Cerna, Șt. O. Iosif, Oct. Goga, D. Anghel.

Natural că și semănătoriștii au căzut în exagerări și că a urmat o reacțiune din partea simbolisților cari căutau a accentua mai ales elementele formei.

Simbolisții, neglijând total elementele fondului, reacțiunea pornește din nou, din partea „tradiționaliștilor”, printr'un curent ce caută să ia elementele de fond din poezia semănătoriștilor și elementele de formă din partea modernisților.

Se observă deci un fenomen interesant și anume acela că se poate aplica aci principiul acțiune și reacțiune, deoarece ori de câte ori, în literatura noastră, ca și în alte literaturi, apar noi preocupări de ideologie pentru gruparea scriitorilor în curente literare, căzându-se în exagerări, pornește imediat reacțiunea și astfel se perpetuază lupta dintre generații.

Dacă am arunca o privire retrospectivă asupra întregii literaturi românești am vedea că, chiar începuturile literaturii noastre moderne sunt datorite reacțiunii pe care o pornesc membrii școlii ardelenne împotriva slavonismului și grecismului, dar cari la rândul lor, căzând în exagerări, apare reacțiunea lui M. Kogălniceanu, care prin revista „Dacia Literară”, dela apariția căreia se împlinesc 100 ani, caută să îndrume pe scriitori să se inspire din istoria națională și literatura poporană. Ingrădind însă și el prea mult inspirația poetilor, reacțiunea pornește, iar acum din partea lui T. Maiorescu prin „Junimea” și „Convorbiri Literare”, și se cere universalitatea

artei. Natural, nu este lipsit nici el de exagerări, fapt pentru care își face dușmani pe titanicul Bogdan P. Hașdeu și în special pe Const. Dobrogeanu — Gherea, care bazat pe mediu, rasă și moment din critica lui H. Taine, afirmă că scriitorul este rezultanta mediului înconjurător, iar arta lui redă morala timpului.

Împotriva acestuia ca și a lui Maiorescu se ridică „Semănătorul” din care va rezulta „Tradiționalismul”. De aici urmează că „Tradiționalismul” își are începuturile în această acțiune și reacțiune a generațiilor și că se manifestă mai concludent după război, când scriitorii se grupează în jurul revistei „Gândirea”, apărută în 1921 la Cluj, sub direcția lui Cezar Petrescu.

Prin urmare, M. Codreanu, face parte dintre tradiționaliști și el a accentuat mult fondul ca și forma poeziei devenind maestrul sonetului românesc.

Sonetul este o poezie de formă fixă, formată din două strofe din câte patru versuri, catrene, și două strofe din trei versuri, numite terține, având rimă fixă.

Fiind o poezie cu formă fixă, se înțelege dela sine că acel care poate să realizeze în mod satisfăcător, se presupune că are talent. Aceasta cu atât mai mult cu cât s'a crezut, în ultima vreme că, forma fixă a unie poezii îngreșește talentul autorului, deoarece el este legat de anumite reguli pe cari nu le poate neglija, ca atare inspirația lui este restrânsă.

Cine a citit cu atenție sonetul lui Eminescu „Veneția” ca și originalul model, „Wenedig” a lui C. Cerri a putut observa deosebirea mare dintre ele și superioritatea sonetului eminescian. Această superioritate a lui Eminescu se datorește, în mare măsură, unor fenomene fonetice specifice numai limbii noastre, dintre toate limbile romanice,²⁾ așa încât departe de a îngreși talentul unui poet, forma fixă o accentuează.

Cu toate acestea, abia câțiva poeți ca: Eminescu, Vlahuță, Șt. O. Iosif P. Cerna, dintre clasici și Cincinat Pavelescu, Ion Pavelescu, G. Tutoveanu și I. Gr. Periețeanu, dintre poeții mai noi, au reușit să cultive sonetul în adevărate realizări artistice.

Poate deasupra tuturor acestora, trebuie așezat poetul M. Codreanu, marele cultivator și creator al sonetului în literatura noastră.

Având buni înaintași în arta sonetului, M. Codreanu, avea o bază solidă în acest domeniu. Iată cum își concretizează singur chemarea:

*„În mine doarme-un visător haotic,
Un cântăreț de mistice cuplete,
Care-mi vorbește'n limbă de sonete,
Când îl trezesc din somnul său hipnotic.*

²⁾ I. Caracostea: *Arta cuvântului la Eminescu*, Buc. 1939.

*Pe sufletu-mi e suveran despot
 Și glasul său e strigăt de trompete,
 Când regele-mi, trezit, ca să mămbete,
 Imi dă să beau puternicu-i narcotic...*

*El pune'n vers o muzică mai lină
 Ca de zefir când printre flori s'alină,
 Smulgând petale una după alta:*

*Statui aş vrea sonetele-i să fie,
 Că nu le-a scris cu pana pe hârtie,
 Ci le-a sculptat în marmură cu dalta".*

Intr'adevăr, în mod semnificativ, Mihai Codreanu, și-a intitulat primul volum apărut, ce alcătuiește cartea I. a ediției definitive „Statui” și pe bună dreptate, căci sonetele sale sunt ca și statuile de marmoră nepieritoare. Și vor înfrunta cu nepăsare cele mai acerbe critici, rămânând o fală a literaturii noastre. Aceasta pentru că materialul din care sunt create, elementele de limbă, sunt așa de bine alese încât parcă poetul, „le-a sculptat în marmoră cu dalta”, după cum însuși ne mărturisește.

Cu această primă poezie, socotită drept prefața întregii culegeri, M. Codreanu, ne introduce în materia sonetelor sale și adresându-se „Fratelui meu cititor” zice:

*„Eu nu te 'ntreb de unde vii și unde
 Te duce ne'nțeleasa ta menire:
 Tu ești un strop etern de rătăcire
 Pe care'n veci nu-l voi putea pătrunde.*

*Dar sunt în noi asemănări profunde:
 Ori cine-ai fi și'n orice amăgire
 Te duce goana ta spre fericire,
 Acelaș om într'amândoi s'ascunde.*

*Vezi și tu în clipe mai senine
 Și chinuit de setea de mai bine,
 Îți sorbi încet paharul de otravă...*

*...Și trec și eu prin clipe 'nourate
 Când svârl din piept clocotitoare lavă!...
 — Oricine ești, întinde-mi mâna, frate...*

Dupăce aici face asemănarea ce există între creator și cititor, prin „Decor Simbolic” se adresează criticului, și în general tuturor acelor care caută nod în papură în operele poeților, spunându-le:

*Ascultă-mi cântecul: E o poveste
 Soptită Lunei de-un izvor sălbatic,*

*Care-și ineacă plânsul singuratic
In valuri reci ca rândurile-aceste.*

*Doar de-l ascuți mai bine, prinzi de veste
Că freamătuțu isporului lunatic
Ascunde sub cenușa lui jărat,ic,
Deși ca ghiafă glasul parcă-i este...*

*El poartă'n vers metalice ecouri
Sorbite din libațiuni de nouri,
Pe care le-a făcut în vârf de munte...*

*...Și cade'n văi cu ritmice meandre,
Ca o cascadă peste-a cărei frunte
S'aprind în noapte mii de policandre..."*

În acest sonet, poetul par'că ar pune problema creatorului, deoarece el este omul ce poartă în vers, „metalice ecouri” scrise în „vârf de munte”, unde nu poate ajunge oricine, deoarece „arta este o restignire” după cum zicea undeva mult regretatul Oct. Goga și până ce ajunge la desăvârșirea creațiunii sale, el trebuie să trăiască intens momentele creațiunii, sufletul i se frământă, așa că la baza creațiunii lui stă o jertfă și cu cât opera de artă este mai grandioasă, cu atât jertfa este mai mare. De aici opera poetului nostru este:

*In valuri reci".
Care-și ineacă plânsul singuratic
„O poveste*

Reci, fiindcă frământarea interioară a lui e puternică până ajunge la o cristalizare definitivă. Această frământare e cu atât mai puternică cu cât la poetul nostru opera-i e poetică, lirismul e preponderent, iar execuția formală impecabilă.

Cu aceste trei sonete, poetul ne introduce în ciclurile operii sale începând cu „Iașul” — leagănul literaturii românești — care ne-a dat cele mai frumoase manifestări literare și după care regretă mult toți scriitorii moldoveni ce-au părăsit climatul spiritual al acestui oraș de provincie, — vorbind în versuri lapidare despre „Statuia lui Ștefan cel Mare”, despre „Statuia lui Alecsandri”, despre „Statuia lui Miron Costin” ca și despre „Piramida Zeilor” din grădina Copoului, drag lui Eminescu și lui Creangă, văzute toate, când „într'un apus de soare”, când într'o „auroră de primăvară”, când „într'un clar de lună” sau „într'un miez de vară”.

Cu acest ciclu, însuflețitorul revistei „Insemnări ieșene”, ajunge la „Lumi uitate”, ciclu în care caută să abordeze subiecte biblice pentru a ne vorbi despre „Paradis” și despre înșelăciunea Evei sub îndemnul șarpelui, fapt pentru care femeea:

„De atunci, în mrejele peirii prinsă.

Cu Lucifer mereu păcătuiește” — apoi despre „Potop”, „Turnul Babel”, „Stâlpul de sare”, „Meloterapie Biblică”, pentruca după acestea să abordeze teme luate din vechea mitologie grecească: „Sfinxul”, „Spre Venus”, „Olympul” ș. a.

„Medalii” cu motto din Horatiu „Exegi monumentum aere perennius” este alt ciclu, care prin sonetul „Statuii lui Eminescu” neridicată încă, la un sfert de veac după moarte, caută să ne înfățișeze lapidar personalitatea poetului Eminescu:

*„In sufletul român adânc răsună
Cântarea ta măreață și duiosă:
„Ea-i diadema cea mai luminoasă,
Ce neamul tău pe frunte va s'o pună.*

*...Și va'nfrunta a timpului furtună
Și'n veacuri va străbate glorioasă, —
Deci e'ntruparea ta cea mai frumoasă
Și-ți este cea mai nobilă cunună.*

*Nu-ți trebuie statui nici osanale,
Căci versul tău cel ferecat în zale
Mai tare-i decât bronzul și granitul...*

*El e statuia vie-a 'ntregii nații
Și marmora-i dura-va 'n nesfârșitul
Atâtor viitoare generații!*

În „Anotimpuri”, M. Codreanu, ne prezintă câteva aspecte din natură, sub formă de sonet, cum sunt: „Poem feeric”, „Symbolism de toamnă”, „Corbii”, poezii a căror manieră de tratare este cu totul diferită de ceace găsim, de pildă la Ion Pillat sau G. Bacovia, căci:

*„Ascultă glasul frunzelor pălite,
Când gem de vântul toamnei biciuite
Și cad... și mor îngălbenind cărarea...*

*E comedie plânsul lor și-i dramă:
Iar dacă vrei să-ți înțelegi chemarea,
Ascultă glasul frunzelor de-aramă...”*

(Symbolism de toamnă)

„Patria” este alt ciclu în care se ocupă de subiecte patriotice, cum sunt poeziile: Comoara neamului, Pastorală, Tepeș-Vodă, Spre Domnul, Patria ș. a.

Acest ciclu este de o importanță capitală, mai ales în vremurile pe cari le trăim azi, căci poetul din provincia Domnitorilor descălecători de țară și dătători de legi și datini caută a ne întări sentimentele patriotice, căci iată cum o definește:

„Eu n'o slăvesc ca pe-o icoană vagă,
Cî'n tot ce văd ea capătă'ntrupare;
În tot ce simt, fiorul ei tresare
Și'n tot ce am, fînța ei mi-î dragă!

Ea-i munții mei și codrii plini de vlagă
Și-a râurilor mele legănare,
Tot ce-i pustiu când sunt în depărtare,
Când vin spre ea, începe să m'atrage!

Mândria ei sunt eu în mii de fețe,
Trecut prin legiunile semețe
Ce-i cuceriră soarta triumală.

Prin ea mă simt turnat ca din aramă...
Și parcă-mi fierbe sângele de fală
Că-i sunt copil și ea că-mi este mamă!”

Cu acestea ajungem la ciclul „Eternul cântec...” în care ne va vorbi cu siguranță despre poezie, ea constituind eterna frumusețe artistică, fapt pentru care în chiar primul sonet „Poem liric”, M. Codreanu își caracterizează opera lirică:

„Lirismul meu e stăpînit și rece:
Nici un surâs măcar nu vă cerșește...
Și-adeseori în drum de vîntâlnește,
Nepăsător pe-alături vă trece.

Dar tot ce'n mine-atunecea se petrece,
Pe voi, frumoaso, vă sărbătorește;
Iar dacă ochiul meu nu vă privește,
E că se teme'n jos să nu se plece.

Lirismul meu pe suflet stă să-mi cadă
Cu scîpitudini sălbatice de spadă,
Prezența voastră când îl fascinează...

Iar de-ați trecut... cu fruntea abătută,
Într'un sonet umil îngenunchiază
Și urma voastră, doamnă, v'o sărută...

În „...Că nu mai rîd”, poetul, face o frumoasă antiteză între el și poezie, spunînd:

„Tu ca un înger mi-ai ieșit în cale
Purtînd pe fruntea ta cununi de stele;
Eu ca un demon vin din lumi rebele,
Ca'n drumul tău să samăn numai jale.

*Ca nimfele tu strălucești de grații
Și'n jurul tău fac fluturii ovații,
Atât te potrivești cu trandafirii;*

*Iar pieptul meu e clocot de suspine
Și m'au gonit din ceata lor satirii
Că nu mai râd de când te știu pe tine".*

Dela autocaracterizările din acest ciclu, trece în cele următoare: „Colori și linii”, „Din armoniile durerii”, la diferite subiecte pentru ca să-și încheie prima carte cu sonetul „Flori de seară”:

*„Culesu-v'am sămânța de prin stele
Și-am răsădit-o'n brazdele durerii;
V'am încălzit cu razele Himerii
Și v'am stropit cu lacrimile mele.*

*...Și-ași străbătut așa prin zile grele,
Crescute în singurătatea serii
Și'n veci răsărind seminul primăverii
Și soarta liberelor viorele;*

*Căci am înfrânt a voastră'nsăngerare;
Iar dac'am plâns și eu ca fiecare
Pe lumea asta plină de suspine,*

*N'am vrut să gem în jalnice cuplete,
Ci vrut-am să rămână după mine
O rece armonie de sonete."*

Așa își caracterizează M. Codreanu sonetele sale și pentru o și mai bună întregire citez „Sonetistul”:

*„Taci, nu striga, Revolta mea. Pe liră
Nu vreau stridența gemetelor tale.
Iți strânge'n frâu nemărginita jale,
Răbdând arsura ei ca o martiră.*

*Din orice frământări te sgduiră,
Să-ți împletești covoare de petale
Și să l-așterni pe'ntunecata cale
Pe care Parcele ți-o hărăzără.*

*Precum David din ropot de suspine
Și-a făurit cântările senine,
Tu fă din plânsul tău literatură...*

*Tu pune peste rana ta adâncă
Olimpica sonetului măsură,
Și de mai pozi zâmbi... zâmbește încă”.*

Deci, în această primă carte, alcătuită din volumul „Statui”, M. Codreanu ne-a înfățișat o caracterizare precisă a lirismului său, cu diferite subiecte orânduite în cicluri, în cari tratează subiecte religioase, subiecte luate din natură, subiecte patriotice ca și subiecte luate din trecutul Iașilor, prezentându-ne aspecte din cari se vede nostalgia după vremurile de altă dată, — deci toate subiecte caracteristic tradiționaliste, adică teme semănătoriste trecute prin filtrul modernizării, mai ales, prin elementele de formă. „Toate acestea ne dovedesc că autorul sonetului „Decor simbolic” ne-a dat o probă evidentă de ceea ce înseamnă a scrie sonete, cari deși poezii cu formă fixă, departe de a îngradi talentul autorului „Statui”-lor, ni l-a accentuat, pentruca prin volumele următoare să devină maestrul sonetului în literatura noastră.

Cartea II-a cuprinde volumul „Cântecul Deșertăciunii” și continuă maniera din „Statui” pentru desăvârșirea sonetului:

Ca și în volumul anterior Mihai Codreanu revine iar pentru a-și defini arta:

*„Sonetul meu acesta e suspin
Pornit din frământări de suflet crunte;
E piatra lui Sisif, din vârful de munte
Rostogolită veșnic spre declin.*

*E dorul de-a sbura către senin,
Nesusținut de-aripele-mi mărunte;
E spasmul valului de-a vrea să nfrunte
Zăgazul propriului său destin.*

*Nu mi-am putut îndeplini chemarea,
Precum nemărginirea sa nici Marea
Nu-și poate trece peste țărnul ei...*

*Dar chinuit de visul meu de artă,
Ca cel mai umilit dintre pigmei,
Re’ncep mereu cântarea mea deșartă.”*

De aici se vede persistența poetului de a rămâne mereu în această manieră ce-i este foarte dragă, deoarece ea constituie „Visul meu de artă”, pentruca în „Osăna ție”... adresându-se Musei să ne spună:

*„Osăna ție, Musa mea, pe veci!
Tu, verb aprins turnat în forme reci
Ca o medalie patriciană.*

*Osâna idol sfânt de sanctuar,
Osâna fie, sobră curtezană,
Cu suflet de vestală din altar."*

După acestea, începe ciciul „Acorduri triste” cu sonetul „Desmoștenitul” în care ne definește rolul și menirea poetului:

*„Cunoașteți voi un biet copil pribeag
In veci cu sufletul fugar spre stele,
Cu zâmbete naive ori rebele
Și totdeauna mândru ca un steag?*

*Din armoniile ce dă'n vileag,
Voi vă brodați a viselor dantele;
Iar de cuvântul lui, în clipe grele,
Vă sprijiniți ades ca de-un toiag.*

*El trece printre voi ca o cernită
Fantomă tristă și desmoștenită,
Cu spini pe cap și fulgere'n priviri.*

*Doar viitorul de va ști secretul
Incununării lui cu trandafiri:
Acest bastard al sorții, e Poetul."*

De aici se vede rolul mare pe care-l au poezii, deoarece ei sunt purtătorii adevărați ai cuvântului, totuși lumea nu-i apreciază și

*„Doar viitorul de va ști secretul
Incununării lui cu trandafiri”.*

Cum se simte poetul în această lume? Ne-o spune singur în „Melancolie”:

*„Mă simt cu totul nematerial:
Un strop sorbit de oceanic val
Și spulberat în goluri cristaline...”,*

iar în altă poezie adaogă:

*„Eu știu că gloria e vis himeric...
Și poezia, șubred fir de tort...
Și armonia pentru mine e un sport...
Și'nțelepciunea, un deșert misteric.*

*Sunt ostenit de mult de-orice „frumos”...
Și 'n lucruri nu mai văd nici un folos...
Și'n oameni nu mai am nici o credință."*

(Umbri mele.)

Din aceste citate se poate observa foarte ușor, cum poetul nostru își definește personalitatea față de lumea, inconjurătoare, pentruca în ciclurile: „Clipe de viaș”, „Din cartea vremii”, „Imnuri senine”, „Aqua forte”, „Decepțiuni sonore”, „Săgeți pe lără”, să abordeze diverse teme cu cari să ajungă la „Sonetul liber”. După câteva poezii scrise în acest gen, ajunge la „Anacreontice”, câteva poezii libere scrise în genul poetului grec Anacreon, și în urmă la „Evadări din sonet”, unde în „Fum...” ne spune:

*„Mi-am scris povestea'n lung șirag
Și parcă pentru 'ntăia oară
Povestea-mi scriu:
Din tot nelămuritul oag
Ce cu mistere mă 'mpresoară
Nimic nu știu...”*

*Ușoare împrăștieri de fum,
In juru-mi amintiri s'adună
Și eu le cânt:
Sunt umbre clătinate'n drum
Pe sub copaci bătuți de lună
Când suflă vânt.”*

După aceea ne prezintă câteva poezii în formă poporană, cum sunt: Hora fruzelor, Doină, apoi câteva romanțe ca: Romanță banală, „Romanță de Mai”, scrise într'o nuanță cu totul deosebită de romanțele minulesciene, câteva poezii de dragoste: Elegie, Cupidon, o Glossă, caracteristică prin felul cum e alcătuită, câteva ode, iar ca încheiere un sonet invers, în ritm liber, de o frumusețe incontestabilă:

*„Trec visurile — albe ca lebede pe lac —
Și mor... și'n clipa morții ca lebedele cântă,
Iar cântecele 'n limpezi poeme se prefac...”*

*Și-așa, pe altarul Muzei, jertfitul vis s'abântă,
Prin fum de poezie către senin sburând,
Fiind sortit să moară ca lebăda, cântând.*

*De-aceia tot poetul e-un cioclu care-și strânge
In ritmice sicrie cadavrele de dor;
Iar când le-a 'nchis pe toate în versul lui sonor,
Cu resemnare mută durerea și-o frânge.*

*El știe că viașa de råde'n el și plânge,
Cu-aceiași rost se toarce în fir nepieritor,
Sfidând Eternitatea cu clipe care mor
Și-amestecând silabe cu lacrimi de sânge.*

(Cioclu.)

Cred că acest sonet caracterizează cât se poate de bine colecția „Cântecul Deșertăciunii” ca și întreaga lui operă poetică.

A treia carte a „ediției definitive” o constituie culegerea „Turnul de Fildeș”. Și în această culegere, ca în cele anterioare, poetul întregeste caracterizările despre personalitatea sa, căci chiar în prima poezie ne spune:

*„In turnul meu de fildeș m'am urcat
Pășind timid pe trepte lapidare
Și-acolo sus, în forme statuare,
Mi-am modelat tot ceia ce-am cântat.*

*Sătul apoi de anii cât am stat
Intr'o definitivă izolare,
Am vrut să scap de marmora din care
Vedeniile mi le-am întrupat.*

*Atunci pe geam am aruncat tot blocul,
Crezând că voi găsi așa mijlocul
De poezie să mă izbăvesc.*

*Dar când de lespezi s'a sdrobit trecutul,
Simții că însumi eu mă prăbușesc
Și că-mi sugrum și sufletul și lutul.”*

Deci, poetul, socotește locul unde scrie el a fi „un turn de fildeș” unde nu poate ajunge oricine, el fiind exclusiv proprietatea artiștilor. Cum scrie el? Ne-o spune „Omagiu sterp”:

*„Măntorc din când în când la poezie
Cu sufletul de proză înorăjbit...
Și-atunci păcatul vechi e pedepsit
Cu zâmbet de supremă ironie.*

*Așa-i: Surâd că încă mai pot scrie,
Când de-orice-avânt mă simt de mult lipsit..
Și totuși încă mai sunt ispitit
De-a ritmului senină armonie.*

*Din pacea mea nu picură cuvinte,
Ci dureroasă lacrimă fierbinte,
Când versul mă recheamă spre trecut.*

*— Sonet, eu te-am iubit ca un fanatic,
Dar n'am putut să-ți dau un alt tribut
Decât doar stropi de ghiță pe jărativ.”*

De aici urmează că, pentru M. Codreanu, poezia este „zeiță veche”, și adresându-se lirei sale adaogă:

*„In glasul tău e suc de mătrăgună,
Iar eu că-i otrăvit la lume spun
Și toată lumea spune că-s nebun,
De când sorbii otrava lui nebună.*

*Mi-e soarta spânzurată'n veci de strună
Și cred c'adun comori... și'n tot ce-adun,
Văd curcubeu'n pene de păun
Și uragan în șubredă furtună.*

*Tu mă frământă cu acrul simțimânt
De-a orea să sbor zadarnic pe pământ
Spre neajunse palpitări de stele.*

*De-aceia-ți sunt un biet copil mort viu,
Iar pentru visul cântecelor mele,
Tu-mi ești de-odată leagăn și sicriu”.*

(Poetul)

Pentru Mihai Codreanu, ca și pentru orice poet, muza este ființa „îmbătătoare” cu care când se întâlnește:

iar *„... îmi pare clipa floare:
„Când mă privești, îmi pare floarea, vis:
Când îmi zâmbești, mi-i visul paradis:
Când pleci, mi-i paradisul închisoare.”*

(Muzei.)

Tot aceeași importanță o are pentru artiști inspirația, acel moment divin când artistul își concepe creațiunea sa, pentruca să ajungă la concluzia că „Poezia nu-i minciună”.

„Gânduri sonore”, „Psalmodii”, „Game variate”, „Omagii”, „Pentru Cupidon”, „Studii de sonete”, „Lira neagră”, sunt ciclurile ce constituie „Turnul de Fildes”, și toate poeziile din aceste cicluri sunt scrise în aceeași manieră, iar pentru convingere citez doar sonetul „Memento”, pe care poetul și-l închină lui și tuturor:

*„Să știi așa: Că ziua ți-i osândă
Și noaptea ți-i pedeapsă și că'n veci
Nu ești de cât un număr care treci
Spre-a confirma a lacrimii izbândă.*

*Zadarnic îți înalți privirea blândă
Spre cerul gol și mut și fruntea'ți pleci,
Gemând prin bolți de temple immuri seci:
N'ascultă nimeni ruga ta plâpândă.*

*Nu ești decât o clipă de nimic,
In care gândurile contrazic
Halucinarea simțurilor tale...*

*Și-a tale fapte-s jocuri de copii
Umplute cu deșertăciuni banale,
Oricât de mari îți par. Așa să știi."*

Ce este această poezie? In ultimă analiză nu este altceva de cât definierea destinului omului-artist aici pe pământ. Și pentru o și mai bună înțelegere, în „Moartea crinului”, ca încheiere, poetul își ascamănă viața cu moartea crinului, despre care spune:

*„L-am urmărit cu ochi cercetători,
Murind încet petală cu petală:
Cu tristă, frumuseța lui finală,
Ce multe spune crinul uneori!*

*In poezia morții unei flori
Suspină parcă stângerea totală...
Și-așa mereu, în ordine fatală,
Apusuri negre cad din albi zori.*

*O clipă doar mi-a parfumat salonul, —
Dar cărei glorie, dăinuiește svonul
Mai mult decât o clipă pe Pământ?...*

*Apoi s'a stâns, sărmanul crin, cu 'ncetul, —
Dar cine-a cunoscut eternul cânt,
Pe care, pentru veci, l-a scris poetul?..."*

Din această „ediție definitivă”, care cuprinde în cele 360 pagini peste 250 de poezii dintre cari abia vreo 55 sunt „evadări din sonet”, iar restul sonete, se pot despinde următoarele concluziuni:

Poetul Mihai Codreanu a rămas și în ediția definitivă ceea ce a fost înainte de asta cu mulți ani în urmă: poetul tradiționalist care și-a păstrat ca elemente de fond, temele de inspirație caracteristice poezilor ce aparțin acestui curent, iar în ceea ce privește forma, acelaș neîntrecut creator de vers ceea ce la dus până acolo încât să ajungă a crea poezii de formă fixă cu ușurință. Acesta este un lucru foarte important, mai ales când ne gândim că atât cantitativ cât și calitativ opera lui este considerabilă.

In altă ordine de idei, trebuie să știm că, poezia lui Mihai Codreanu, a încântat tinerețea noastră a tuturor, deoarece a fost scrisă într-o manieră clasică, ce o deosebește fundamental de poezia modernistă. Este destul să ne gândim numai la poezia lui Tudor Arghezi, Ion Minulescu, G. Bacovia, Ion Barbu, Lucian Blaga și Aron Cotruș, pentru a vedea câtă diferență există între aceștia și autorul Turnului de Fildeș. Pe când toți ceilalți au

ideile îmbrăcate într'un joc admirabil de cuvinte (cazul Ion Minulescu), mergând până acolo încât ideile lor să fie exprimate în forme aproape hermetice, (cazul poetului Ion Barbu), Mihai Codreanu rămâne, în arta sonetului, creatorul ce-și păstrează maniera sonetului așa cum a fost el conceput de M. Eminescu, A. Vlahuță, D. Zamfirescu, dovedind prin aceasta că prin experiența sa personală, arta codreiană este viu trăită și rezistă timpului, ca orice operă de artă ce-și are existența proprie, bazată tocmai pe fondul adânc de trăire.

Rămânând simplu și neîntortochiat atât în fond cât și în formă, sonetele poetului moldovean sunt o adevărată artă...

Deși Paul Valéry spunea că „Dela musique avant toute chose” — lucru foarte adevărat pentru poezia simbolistă, parcă M. Codreanu vine să contrazică această constatare, nu întotdeauna forma, muzica versului, este totul, așa că fără a fi exclusiv tradiționalist sau modernist, M. Codreanu, și-a combinat elementele poetice sale din ambele curente pentru a-și crea o artă sui generis, cum și-au creat, de altfel toți poeții noștri, deosebindu-se atât prin formă cât și prin fond de toți poeții literaturii noastre.

Tocmai pentru acest lucru Codreanu ne spune:

*„Las florilor iubirea mea, ca'n ele
In toată primăvara să 'nflorească;
Iar dorul, vântul să mi-l stăpânească
Și să mi-l spună nopților cu stele...”*

*Las setea mea de-azur la rândunele:
Avântul, vulturii mi-l moștenească;
Revolta-mi, fulgerele s'o'mpărțescă;
Izvoarelor, las cântecele mele.*

*Durerea visurilor necântate,
O las întreagă mării sbuciumate,
Ca'n ea să-și intruzeze sguduirea...*

*Și mor, gemând că n'am putut pe lume
Să cuceresc din clipa-mi nemurirea
Și-aceluia ce-am fost, să-i las un nume...”*

(Testamentul unui poet necunoscut.)

iar mai departe adaogă:

*„Spre țara visurilor înstelate
Umblând fugar din lumea cea reală,
Făcui mult timp fantastica greșală
De-a te nesocoti, Realitate...”*

*Dar tu m'ai prins cu ghiare'nberșunate
Și m'ai re'tors în temnița fatală, —*

*Căci Poezia nu-i decât spotală
De forme seci pe miezul tău brodate.*

*Impodobindu-ți tâmplele supreme
Cu-ale himerei albe diademe,
Ești și cuprinsul și decorul vieții...*

*... Și pururea sărbătorindu-ți proza,
Te cântă'n visurile lor poezii
Și'n spinii săi te poartă pân'și roza."*

(Et in arcadia ego).

Pentru aceste motive, opera lui Mihai Codreanu, rămâne un capitol important din literatura poetică românească contemporană, iar autorul ei un maestru neîntrecut al sonetului nostru, și editura regală poate fi mândră că a realizat, alături de celelalte ediții definitive o operă de toată frumusețea, atât în ceea ce privește fondul, cât și execuția tehnică.

Prin aceasta se adeverește încă odată adevărul străvechi că „Omul este măsura tuturor lucrurilor.”

BCU Cluj / Centrul de Studii Literare
Prof. V. Vartolomei

VICTOR PAPILIAN

— NUVELISTUL —

de OLIMPIU BOITOȘ

Dintre multele răspunsuri ce s'au dat întrebării privitoare la finalitatea artei, cea care conferă mai multă noblețe acestei activități a spiritului omenesc constituind în același timp și una dintre cele mai plauzibile explicații ale ei, ni se pare că este concepția despre funcția de cunoaștere a artei.

„Arta nu e distracție, spune Camil Petrescu, ci un mijloc de cunoaștere. Un formidabil mijloc de pătrundere și de obiectivare al sufletelor omenesti, acolo unde știința nu poate ajunge și cu rezultatele exprimate așa cum știința nu le-ar putea în nici un caz exprima”.¹⁾

Literatura domnului Papilian este un exemplu potrivit pentru ilustrarea acestei concepții.

Acțiunea de cunoaștere poetică — sau artistică — are două ipostaze. Întâia este ipostaza contemplației, în care poetul însuși ia cunoștință de un fapt oarecare, printr'un proces psihologic obișnuit, aproximativ același pentru întreaga omenire. Din punctul de vedere care ne interesează acum, mult mai importantă este ipostaza a doua, a transmiterii prin mijlocirea operii de artă. Propriu zis contemplația este o operație prealabilă sau o pregătire în vederea cunoașterii, iar adevăratul act de cunoaștere constă în expresia artistică.

Întâia ipostază se vedește, în cazul d-lui V. Papilian, printr'o neobosită curiozitate, care se îndreaptă spre cele mai variate fenomene, trecând cu ușurință, am zice chiar cu pasiune, dintr'un domeniu într'altul.

Multiple preocupări înseamnă întinsă capacitate de înțelegere. Iar în materie de artă, această capacitate de înțelegere se exprimă în rândul întâi printr'o varietate de teme, la cari diferă nu numai persoanele puse în acțiune, ci și ambianța istorică și geografică, însuși stilul de viață.

Acest lucru reiese cu prișosință, credem, și numai din cercetarea nuvelilor, cari formează, totuși, numai o treime din opera literară a d-lui V. Papilian — dacă e cu puțință să facem delimitări atât de precise într'un domeniu în care criteriile cantitative nu au rost decât de un plan secundar.

¹⁾ Camil Petrescu. Teze și Antiteze, pag. 161.

Câtă dinstanță, bunăoară, dela nuvela Vecinul²⁾, în care freamătă de durere și de milă sufletele a doi țărani, atât de legați de glie și de grijile pământești și totuși atât de apropiați de cer, până la nuvela parcă sculptată în marmoră, clasică în toată ținuta ei și înfățișând, cu savantă dialectică, o lume de suprem rafinament, intitulată Iată marfa, stăpâne! Câtă deosebire între Intâlnire, cu acea chemare la realitate pe care o prilejuește o întâmplare banală, și în care momentul singur e important, cu tot ecoul ce-l deșteaptă înapoi în lumea amintirilor și între nuvela Răsul, plină de mister și din care se desprind simboluri grave!

Dar e de prisos să continuăm această comparație individuală. Prin tema și structura lor, nuvelele d-lui V. Papilian se unesc în categorii, cu precise caractere de diferențiere, dar și cu un nevăzut fir de înrudire străbătându-le pe toate.

Al doilea volum de nuvele al lui V. Papilian³⁾ se subintitulează „nuvele ardelenști”. Iată o întâie categorie, denumită de însuși autorul. Colecția de nuvele „ardelenști” este însă mai mare decât cuprinsul acestui volum. Ea se întinde și în întâiul și continuă în bucăți, pe cari numai volumele următoare le vor putea cuprinde.

Seria aceasta exprimă interesul autorului față de realitățile sociale și psihologice, cu pronunțate note particulare, din țara de dincolo de munți. Există aci un conglomerat etnic în care trăsăturile individuale ale popoarelor s'au păstrat neatînse în cursul veacurilor, potențate chiar de vicisitudinile inegal repartizate ale istoriei; există o suprapunere de credințe cari sunt un rezultat al acelorași vicisitudini istorice, precum și al diferențierilor de rasă; există un temperament și un ritm de viață deosebit chiar în sânul aceleiași colectivități etnice, produs al tuturor factorilor cari creează asemenea diferențieri; există apoi toată gama reacțiunilor individuale și colective pe cari le produc aceste diferențieri și pe cari le asimilează spiritul de observație sau intuiția poetului, prelucrându-le pe urmă în opere literare. Această lucrare nu e deloc întâmplătoare la Papilian, de oarece efectele ei sunt implicate în partea cea mai mare a operei sale literare, înțelegând aici deopotrivă opera dramatică și pe cea epică, cu toate nuanțele ei.

O altă categorie formează nuvelele fantastice, și categoria aceasta deosebită este în creștere.

Nuvela fantastică este un gen puțin cultivat în literatura noastră, gen care a câștigat dintr'odată, în ultimul timp, un preț deosebit. S'a căutat să se derive acest gen numai din zăcămintele ancestrale ale literaturii populare, care ar implica și notele lui particulare. Elementul de fantastic, așa numit, din basm bunăoară, este însă mai curând un produs pur de imaginație poetică, pe care îl găsim în general în poezie. În basm putem simți cea transfigurare a realității pe care o săvârșește orice poet, și lumea basmului o acceptăm din capul locului ca pe o lume care în mod concret depășește cadrul realității și se desfășoară pe un plan idealizat. Odată ce am acceptat

²⁾ Din volumul cu același titlu, apărut în editura „Cugetarea”.

³⁾ De dincolo de râu, colecția „Universul Literar”.

acest plan, totul se petrece pe urmă după o logică proprie dar nedesmințită. În genul fantastic, care nu poate fi situat decât în literatura de creație personală, planul inițial pe care se desfășoară întâmplarea este acel al vieții reale. Planul acesta este însă depășit la fiecare pas, printr'un neprevăzut care surprinde judecata normală și care nici nu poate fi acceptat în mod obișnuit. Nuvela fantastică pretinde o structură psihică particulară, atât la creator cât și la cititor, sau cel puțin un anumit grad de cultură, care să-l facă pe acesta din urmă să aprecieze genul ca produs al spiritului creator, indiferent de substanța ideativă ce o prezintă ea. În centrul acestei structuri este un anumit simț al misterului, pe care omul nu-l are în egală măsură la toate latitudinile și nici în toate momentele istorice. Iar d. Papilian posedă acest simț al misterului.

Sunt scriitori cari se trudește să se încadreze în genul fantastic prin opera lor, d. Papilian însă se simte aici în elementul său. De exemplu poate servi chiar nuvela Râsul, amintită odată, în care este intuit momentul nașterii unei noi specii biologice, superioară omului, în cadru exotic bine ales, situat în punctul geografic oriental, socotit leagăn al omenirii. Și mai semnificativă este în această privință nuvela Manechinul lui Igor, publicată în „Universul Literar” din 27 August 1938, o ilustrare a ipotezei despre memoria plastică a ochiului, în sensul căreia ar fi posibil să se culeagă de pe rețină imagini ale unor ființe ce au impresionat ochiul cu o intensitate particulară. Cu toate că e vorba de fapte ce depășesc posibilitatea curentă de control — cum se întâmplă totdeauna în genul fantastic — povestirea se desfășoară cu o siguranță și o spontaneitate cași când ar fi vorba de cele mai „verosimile” întâmplări.

Hotărit, d. Papilian este un virtuos al acestui gen, pe care l-a încercat și mai demult, înainte de a câștiga îndemânarea tehnică ce-l așează printre nuveliștii noștri de seamă.⁴⁾

Am menționat până acum două categorii de nuvele din opera d-lui Papilian. Ne dăm perfect de bine seama că criteriul de diferențiere nu este unul și același. De aceea, chiar în cuprinsul nuvelor ardeleniști s'ar putea face alte categorisiri, cum ar fi de pildă nuvele istorice, sau nuvele cu substract social și altele cu caracter psihologic. Printre nuvelele istorice, locul de frunte îl deține *Se desmorțesc sufletele*, din volumul „De dincolo de râu”, o realizare excepțională sub toate raporturile, dar nici acest gen, credem, nu este încă epuizat.

Poate că este mai folositor pentru caracterizarea personalității literare a scriitorului să căutăm trăsătura de unire a nuvelor sale, notele de înrudire, substratul psihologic particular și în același timp original al operei sale literare.

Am vorbit meru de realități sociale și de implicații sociale, precum și de un anumit climat geografic și istoric. Un necunoscător ar putea fi indus în eroare, închipuindu-și că toate aceste fapte ale lumii din afară sunt înfățișate în opera d-lui Papilian cu o grijă severă pentru realitatea și exactita-

⁴⁾ Cf. volumul *Sufletul lui Faust*, Cluj, ed. „Ardealul”.

tea lor, în laturile corespunzătoare de descriere sau de povestire. Mai ales că scriitorul se întâmplă să fie și om de știință, educat deci în sensul obiectivității. Adevărul este însă dimpotrivă.

Literatura d-lui Papilian nu se încadrează cătuși de puțin în curentu realist, vechiu de aproape o sută de ani, cu prelungiri până în epoca noastră. Proza d-lui Papilian cuprinde fapte sociale și întâmplări istorice, dar grija pentru reproducerea lor fidelă, pentru „adevărul” lor istoric nu-l preocupă. D. V. Papilian culege sugestii din realitatea socială și istorică, și pe urmă își creează singur o realitate în baza sugestiilor câștigate. Lumea aceasta nu se aseamănă în mod pozitivist, aidoma, cu realitatea dată, ci se aseamănă cel mult în spirit. Scriitorul nostru face, prin urmare, muncă de adevărat, poet, la care vom găsi totdeauna o transfigurare a realității, o interpretare a ei și nu o simplă reproducere. Proza d-lui Papilian este prin excelență operă de creație poetică.

Se înțelege deci că facultatea psihică primordială a autorului nu este spiritul de observație, în înțelesul obișnuit al cuvântului, ci imaginația. Au putea afirma că ne găsim în prezența unui scriitor de structură romantică, sau în prezența unei opere neoromantice.⁵⁾ Justificarea ne-o dau atât nuvelele sale istorice cât și nuvelele fantastice. După ce am câștigat această certitudine, nu vom mai sta cu manualul de geografie sau de istorie în mână, ca să verificăm exactitatea faptelor descrise sau povestite, fiindcă ne îndepărtăm de însuși spiritul operii. Făcând asemenea verificări, s'ar putea întâmpla să găsim unele nepotriviri, dar, pe deasupra acestor nepotriviri, nuvelele rămân ca opere de imaginație, cu realitatea lor proprie, care este de domeniul artei și nu al istoriei.

Iată, bunăoară, nuvela „De dincolo de râu” din volumul cu același titlu. Personagiile acestei nuvele sunt luate din două categorii etnice bine diferențiate sub toate raporturile, dar cari prin forța împrejurărilor istorice viețuiesc împreună: Români și Sașii din Ardeal. Autorul are o idee despre diferențele dintre aceste două popoare și știe că în cursul veacurilor s'au creat raporturi de o formă cu totul particulară între ele. Sașii au fost privilegiați sub raport politic și au avut o situație economică mai bună decât Români. De aceea, cu toate că aveau aceeași îndelețnicire, agricultura, parcă nu stăteau pe aceeași treaptă socială, fără să fie însă între ele nici deosebirea dela boier la iobag. Acest raport particular dintre cele două popoare se exprimă mai bine de ex. prin epitetul „jupâne” sau prin „stăpâne”, cu care agrăia uneori țăranul român pe țăranul sas. Vrând să înfățișeze în nuvela, sa cele două popoare și raportul istoric dintre ele, scriitorul nostru nu va încerca o descriere a acestei realități în datele ei exacte, ci va reține faptul fundamental, câteva noțiuni complementare, cum este epitetul „stăpâne” și va alege un simbol al diferențierii și al raportului în chestiune, și anume un râu care desparte, în cuprinsul aceluiași sat, comunitatea românească de cea săsească. Se va duce pe urmă la fapte de natură pur psihologică, fiindcă acestea îl interesează mai de aproape.

În felul acesta, partea principală a nuvelei nu este partea dela început.

⁵⁾ Termenul se găsește și în studiul domnului Vintilă Horia: Victor Papilian și arta nuvelei. („Gândirea”, Octombrie, 1938).

cu Românii și Sașii puși alături (unde raportul istoric menționat este puțin denaturat, dar el servește numai de cadru), ci partea a doua a ei, în care acționează singure cele două suflete de Români, sub impulsul unor puteri tainice. Vom reproduce întreg sfârșitul nuvelei, cu revelațiile lui Toma Ciucurel din timpul când sapă groapa Măriucăi, fiindcă ni se pare caracteristic, nu numai pentru concepția nuvelei „De dincolo de râu”, ci pentru întreaga concepție literară și pentru tehnica scrisului d-lui V. Papilian.

„Se găsea în groapă până aproape de genunchi. Lăsă lucrul, nu fiindcă obosise, ci fiindcă îl bântuiau prea tare gândurile. Simțea că trebuie să cunoască ceva deosebit în noaptea asta, dacă nu cu cugetul, măcar cu simțirea. Sprijinit în sapă, el căută în sus, spre bolta cerească. Stele, stele... însă toate cu rânduială împrăștiate și tot cu rânduială strânse laolaltă. Către apus, cobora de subț un nou raș alburiu, ca o panglică, lucafașul; deasupra lui, carul mare așteptând parcă să fie tras de oiște; și, de cealaltă parte, năframa căii laptelui, tot albă, cași cum cerul ar fi jelit o fecioară.

Și deodată, fără să-și dea seama pentru ce, se trezi vorbind tare:

— Doamne, cum să-Ti mulțănesc, c'ai pus în trupul meu suflet?...

Nu se rușină de greșala sa, căci nu numai nebunii vorbesc singuri, dar și oamenii când se roagă. Și prin glasul lui i se părea că se roagă nu numai el, dar tot ce-l înconjura: pământ ce mâine va fi zăvorât cu lacătul crucii, bolta deschisă de-a-pururi ca o stropitoare a darurilor dumnezeiești, și chiar Măriuca, moarta care repauzează acum în vechea ei biserică.

— Doamne, cum să-Ti mulțănesc c'ai pus în trupul meu suflet?...

Acum pricepea și alte lucruri mult mai gingașe. De trupul ei avuseseră lipsă cei de dincolo de râu, să le robotească prin economie și să le facă prunci pentru neamul lor săsesc. Dar de suflet, nu. Acum înțelegea tot. De aceea i se arătase ea în preajma morții, nu ca o cobe vestind moartea, ci ca un suflet care are alt suflet.

— Doamne, cum să-Ti mulțănesc c'ai pus în trupurile noastre suflete?...

Și cătând așa spre cer, privirea i se opri de-adreptul în carul mare.

— Carul mare, își zise el, e car de nuntă... carul de nuntă al sufletelor.

Sufletul ei era acolo și aștepta de bunăseamă sufletul lui. Nimic, nici chiar moartea nu poate despărți sufletele. În marea călătorie a sufletelor regăsite, carul mare te poartă mai lin ca luntrea pe lac, până în plaiul luminat și nesfârșit, căruia i se zice raiu.

Acum Ciucurel se slobozi de tot în voia lacrimilor. Nu se rușina de fel, nu se simțea slab, nevolnic sau neputincios, căci nu jela pe moartă și nici nu-și blestema nenorocul, ci dimpotrivă plângea de prea multă fericire. Mai mult ca atât mințea lui nu putea și nici nu voia să judece. Când se simți priddid de fericire, el ridică privirile spre cer.

— Doamne, cum să-ți mulțănesc că ai pus în trupurile noastre suflete?”

Am putea ilustra aserțiunea noastră și prin analiza nuvelei „Se desmorțesc sufletele”, una dintre cele mai reușite bucăți, nu numai din volumul al doilea, ci din întreaga opera d-lui Papilian.

Nuvela are o temă istorică. Se debate aici un dublu proces cu caracter etnic și social. Momentul înfățișat este cunoscut în istorie sub numele de re-

voluția din 1918. Odată cu desagregarea frontului austro-ungar, s'a produs în dosul frontului, pe întreg cuprinsul fostei monarhii, o desagregare socială și o dislocare politică, care a transformat radical harta acestei regiuni europene, precum și structura ei social-economică. În Ardeal, conflictul s'a produs, pe de o parte între țăranul român, aservit de veacuri proprietății feudale și între latifundiarul ungar, pe de altă parte între Români ca entitate etnică și între Ungurii asupritori, reprezentaji în acest conflict prin aceeași castă a latifundiarilor.

Pozițiile ideologice ale celor doi adversari sunt arătate de autor fără părtinire. Țăranul român simte că plutește un duh nou în aer și anticipează viitorul prin dorința lui de a se transforma din om asuprit și nedreptățit în om liber și stăpân pe destinația sa. Am zis că țăranul simte spiritul vremii, căci într'adevăr această facultate sufletească acționează mai mult decât rațiunea la persoanele din nuvelele d-lui Papilian. Paralel se petrece și celălalt proces de „desmorfire” în sufletul Românilor, care îi face să înțeleagă că, pe deasupra ordinii legale stabilite și a tradiției multisekulare, ei trebuie să acționeze acum numai în interesul propriului lor neam, interes opus aceluia al asupritorilor de până acum. O tradiție și o ordine veche se năruie și se pune temelia unei rândueli mai drepte, în folosul neamului românesc.

Dar și nobilul ungar își are temeiurile lui psihologice și ideologice, cari îl fac incapabil, nu să admită duhul nou al vremii, dar și să-l înțeleagă. S'ar putea spune chiar că această înfrângere fatală a latifundiarului nu-i lipsită de măreție și de fior tragic.

Nuvela însă nu se mărginește la schema istorică a procesului semnalat. Autorul nu se mărginește niciodată la un singur aspect al existenței, ci concepe lucrurile complex și stăruie de preferință, cum am mai spus, asupra subtilităților psihologice, asupra unor adâncuri sufletești adeseori pline de taină.

În cazul de față, avem un nobil ungar cu indeletniciri de istoriograf și preocuparea aceasta este simbolică, deoarece argumentele tezei maghiare sunt anchilozate în istorie, într'o istorie a trecutului apropiat, părtinitoare și închisă față de postulatele dreptului natural și ale evoluției: ideea de stat maghiar. În opoziție cu acest nobil, preotul român este filolog și își trece vremea, cu răbdare de schimnic, descifrând cărți vechi în căutarea unei himere, atât de caracteristică pentru spiritul ardelean, și anume o limbă românească pur latină, desbrăcată de toată sguza adausurilor străine. Limba, la rândul ei, reprezintă, iarăși simbolic, toată tradiția românească precum și virtutea strămoșească gata de o nouă înflorire, căci limba e mai reală, mai concretă decât istoria așa cum o concepe nobilul ungar.

Același nobil mai are o pasiune: cursele de cai. Ea caracterizează și mai mult nobilimea maghiară și toată îngâmfarea rasei, pe care autorul o surprinde și o analizează, fără pic de ironie, în pagini de adevărată proză artistică. Iar modestia românească, răbdarea și mila, sau hunătaea, formează un nou contrast cu atributele rasei maghiare. Mai târziu, aceste caractere etnice ale Românilor se completează cu o hotărâre nestrămutată, care răsare spontan și crește încetul cu încetul până când ajunge să în-

drepte cursul vremii după porunca duhului nou, care este însăși porunca dreptății imanente.

Așa apare structura nuvelei „Se desmorțesc sufletele”, și ar trebui să arătăm întreg dramatismul episoadelor din cari se încheagă ea, ca să punem în lumină toate virtuțile ei de fond, de substanță artistică.

Nuvela „De dincolo de râu” ne arată, prin urmare, un alt aspect al operei literare a d-lui Papilian, și anume misticismul, pe care această operă îl cuprinde și îl exprimă. Împreună cu fantasticul, misticismul formează cele două trăsături fundamentale și în același timp adevărata originalitate a unei activități literare care, prin producția de până acum, este pe deplin caracterizată.

De altfel, ni se pare că există o înrudire între aceste două trăsături caracteristice, căci ele postulează amândouă o lume în afară de lumea realității ce formează obiectul de observație al simțurilor și al raționamentului, o lume plină de taină și sfințenie, pe cari ajungem să le cunoaștem uneori, prin intuiție sau chiar prin contemplație mistică. Prin această intuiție se revelează sufletul omului și sensul unor întâmplări, cari sunt cel puțin neprevăzute dacă nu chiar nefirești pentru înțelegerea obișnuită, ca în cazul lui Toma Ciucurel.

Prin motive literare, d. Papilian întâlnește adeseori și filoulul folclorului. Faptul nu ne surprinde, căci astăzi cunoaștem destul de bine folclorul nostru și substratul lui metafizic, și știm că în compoziția lui intră o mulțime de elemente, păgâne și creștine deopotrivă. Misterul și fantasticul sunt deasemenea elemente structurale ale folclorului.

Tot în nuvela „De dincolo de râu”, Artemie Grozavul, în fața perspectivei de a-și îngropa fata fără preot, este cuprins de o puternică groază: „Dacă Măriuca se făcea strigoi?”

„Strigoiul, fără să țină seama nici de omenie, nici de rudenie, vine noaptea când somnul ți-e mai drag și te pedepsește cu cele mai nepomenite răutăți, îți răstoarnă lucrurile din casă și le strică, îți înfige ghiarele de drac în ochi și îți sugă, cu pâlnie subțire de lipitoare, tot sângele din vine. Ferească Dumnezeu!”

Ca să scape omul de această primejdie, aleargă la ajutorul lui Toma Ciucurel, pandurul îndrăgostit de Măriuca, și deci amenințat și el. Acesta într'adevăr reușește să înlăture grija, câștigând deslegare dela Vlădica pentru o înmormântare în lege. După această potolire a sufletelor, care nu are nimic neobișnuit, autorul găsește alinare și celui alt foc al lui Toma Ciucurel. Dragostea lui statornică trebuie răsplătită cumva. Aici pe pământ nu mai este chip, deoarece Măriuca e moartă. Atunci sufletul omului găsește consolare în transcendent. Ideea pe care o exprimă partea dela sfârșit a nuvelei, reprodușă mai sus în întregime, este de natură mistică: o împreunare a sufletelor deasupra contingențelor pământești.

„Sufletul ei era acolo și aștepta de bunăseamă sufletul lui. Nimic, nici chiar moartea nu poate despărți sufletele. În marea călătorie a sufletelor regăsite, carul mare te poartă mai lin cu luntrea pe lac, până în plaiul luminat și nesfârșit căruia i se zice raiu”.

Autorul ne ajută la înțelegerea justă a acestui moment, și la definirea lui, printr'o referință cu valoare teoretică. Ne spune, la început că Toma Ciucurel „simțea că trebuie să cunoască ceva deosebit în noaptea asta, dacă nu cu cugetul, măcar cu simțirea”. Iată deci indicată calea cunoașterii marilor adevăruri de viață: nu rațiunea, ci „simțirea”, adică intuiția sau chiar contemplația mistică de care am vorbit adinecari.

Aceeași concepție se desprinde și din nuvela „Obsesie”, care, prin forța și unitatea ei, se înșiră printre cele mai bune nuvele ale d-lui Papilian.

Studentul Mihai Golgot vede odată, ca din întâmplare, stampa cu uciderea lui Horia. Evenimentul, ca fapt istoric, nu-i era necunoscut, se învață doar în școală. Chiar stampa a mai văzut-o în reproduceri. Dar, de neînțeles, ea se leagă acum, fără să vrea el, de sufletul lui și acționează asupra lui. Era și el din Munții Apuseni și cunoștea întreg cadrul revoluției, precum și soarta populației locale, atunci și acum. Dar altfel îi apar lucrurile prin lumina pe care o revarsă, mereu sporită, în sufletul lui stampa din care își comandă o copie.

„O voi purta la mine ca pe-o icoană . . .”

Și în același timp se simți prins de duiosie pentru tatăl său. Da, fusese nedrept, nu-l iubise în deajuns... nici pe el, nici pe părintele Pușcaș, din îndemn și ajutorul căruia se găsea acum la înaltă învățătură . . .”

Până aici n'am pătruns încă decât în vestibulul misterului. Impărăția lui se va arăta de acum înainte. Intr'adevăr, Mihai Golgot, suferind de o boală care necesită o operație, se traspune cu propria lui suferință în însuși martiriul înfiorător al eroului din istorie. Pe urmă, în clipa când e gata să-și piardă cunoștința, va vedea, ca într'o halucinație, imaginea tatălui său în lanțuri, aidoma cu a lui Horia înainte de a fi fost zdrobit cu roata.

Nuvela se întitulează „Obsesie” și acest titlu voește să fie o explicație științifică a cazului relatat. Dar nici relatarea și nici desnodământul întâmplării nu rămân în cadrul pe care știința îl explică total. De fapt tot „simțirea”, sau mai bine zis credința ne dă explicația ultimă. Când se trezește după operație, Golgot vede în fața lui pe preotul Pușcaș. Și simte nevoia să se spovedească.

„Părinte Pușcaș, Dumnezeu m'a pedepsit fiindcă mi-am uitat de datoriile mele . . . Mi-am uitat de tata, mi-am uitat de neamul nostru însemnat, pentru pomenire, de Dumnezeu, cu numele ăsta de Golgot . . . (detaliu mistic!) și mi-am uitat de mucenicii tinutului meu, de Horia, Cloșca și Crișan . . . Cărțile mi-au făcut acest rău. A trebuit să văd pe tata răstignit pe roată ca să mă fac una cu trupul și sufletul lui . . .”

De aceea se decide să părăsească Universitatea, cetate a științei, a cunoștinței socotite superficială, neîndestulătoare.

Credem, mai curând, că și de data asta ni se înfățișează un caz de-contemplație mistică și pe urmă o contopire mistică a eului omenesc cu obiectul propriei sale contemplații.

Un alt aspect al operei d-lui Papilian, care de asemenea trebuie avut în vedere pentru caracterizarea personalității sale literare, este acela care se desprinde din cercetarea locului și a funcției ce o are natura în economia

lucrărilor sale. Atribuim aici cuvântului natură cea mai largă accepțiune, ca să cuprindă, în afară de om, toate ființele vii cât și lucrurile neînsuflețite.

Natura nu se desprinde din opera d-lui Papilian prin virtutea descrierii, a unei descrieri care să încerce să înfățișeze această natură în ființa ei obiectivă, cu detalii multe și cu multă culoare. Natura nu are deci un rol de cadru inert, ea nu este redusă numai la valoare picturală și pitorească, prețuită mai mult pentru variația pe care ar aduce-o în cursul povestirii și pentru clipele de odihnă ce le-ar oferi. Lucrurile din natură sunt însuflețite și purtătoare de sensuri adânci în opera nuvelistului. Ele au adeseori o funcție organică și în același timp activă în economia lucrărilor sale, există o intimă comunitate de viață între om și natură, care înalță lucrurile fără să coboare pe om. Existența este privită ca un tot organic, în toate aspectele ei diferite.

Creдем că și în această privință concepția creștină este depășită, deoarece, dacă această concepție atribuie o anumită demnitate tuturor lucrurilor de pe pământ, ele fiind deopotrivă făpturi ale lui Dumnezeu, în schimb ea pune semn despărțitor între om, ființă înzestrată cu înțelegere și suflet desprins din însăși marea Dumnezeu, și toate celelalte ființe, vii dar necuvântătoare. Concepția creștină este depășită, dar nu prin opoziție, ci în prelungirea dreaptă a potențialității sale. Și acest aspect al operei d-lui Papilian ne relevă, creдем, misticismul care se desprinde din întreaga structură a operei sale.

Este cât se poate de semnificativă frecvența temelor în cari acționează oamenii simpli, țărani sau alte categorii de oameni fără învățătură multă. În ochii acestora lumea apare într'adevăr ca o taină mare, plină de alte taine mai mici. Mintea omului și toate mijloacele iscodite de ea ca să-i fie omului de ajutor, nu-i ajung totuși acestuia ca să înfrângă obstacolele ce i le scoate viața în cale. Unele dintre aceste obstacole nu pot fi înlăturate decât prin intervenția directă a lui Dumnezeu, chemat prin rugăciune, sau prin ajutorul altor puteri, mult mai misterioase. Pe toate aceste puteri le concepe și le lasă să acționeze scriitorul nostru.

În nuvela „Vecinul”, țăranul român judecă așa, că boul lui Tibor nu poate fi bolnav decât din două motive: „mânia lui Dumnezeu, sau o bubă rea din deochiu blestemat”. Și fiindcă de deochiu i-a descântat vrăciul satului fără să se vindece, nu mai rămâne decât cealaltă posibilitate, care se transformă astfel în certitudine. Și într'adevăr, credința puternică a țăranului aduce însănătoșirea vitei, ca prin miracol.

De altfel, nuvela asta este ca o parabolă menită să ilustreze un percept creștin, și întreaga ținută a ei este vrednică de această comparație. Numai că autorul concepe, în spirit țărănesc, și celelalte puteri misterioase pe cari creștinismul nu le admite.

Nuvela „Vecinul” ne arată acea comunitate universală de viață, de care am vorbit, prin înțelegerea și simpatia dela om la animal. Există deopotrivă și raportul invers, pentru ca ideea să fie întărită.

Iată, bunăoară, începutul nuvelei „Se desmorțesc sufletele”. Preotul este deșteptat din somn de lovituri stăruitoare în poartă. Chemarea acestor lovituri este ajutată de glasul câinelui, care se aude ca un scâncet de copil.

Când preotul ieși și se îndreptă spre poartă, să vadă cine-i, „câinele dela poartă dete busna peste el. Il simțise. Sărea în fața lui, grăbindu-l parcă, cu botul întins către gard, vestind suflul de om bun dincolo de gard, în drum”. Iar după ce preotul și-a îmbrățișat fratele sosit de pe front, „câinele ca un copil nebun sărea în jurul celor doi frați nepăsători la vrăjmășia nopții”.

Același lucru și în nuvela „Din alte timpuri”, publicată în „Universul Literar” de Crăciun 1958. Și aici aceeași cunoaștere, aceeași „simțire” a câinelui, la fel de puternică cu simțirea omului, dacă nu și mai sigură.

„Câinele, la glasul oamenilor, încetă dintr’odată scâncetul și, sărind în două labe, gata să înșface, începu să latre mâniat și să se sbată în lanț cu atâta furie, mai, să se spânzure. Bătrâna tresări . . . Dacă era Ionaș? Repede însă se dumiri. Glasul câinelui nu era prietenos, cum ar fi fost pentru stăpânul reîntors, ci dimpotrivă plin de groază și de dușmănie. Or, dobitoacul cunoaște. Căci el, de dimineață, dela moartea copilului și până acum pe înserate, le ținuse isonul cu urletul lui jalnic. Și apoi atunci, tot într’o noapte ca cea de azi, când cu prinderea lui Ionaș, cum se aruncase credinciosul dobitoac asupra sbirilor crăiești, întru apărarea stăpânului său! Nu, cei din ogradă nu erau oaspeți de prietenie . . .”

Și mai mult ilustrează acest fel de a vedea, această exaltare a fenomenelor din natură până la înzestrarea lor cu înțelegere și atitudine, piesa „Alt glas”.⁹⁾ Aici, un țaran bătrân, în pragul morții, simte că din voința potrivnică a împrejurărilor și slăbiciunea sau lipsa de înțelegere a feciorului său, moșia i se va irosi după moarte. El încearcă în fel și chip să-l facă pe fecior să înțeleagă grija și durerea sa. Iată argumentul cel mai impresionant:

„Săbău: Ei, Gabor, tu te-ai făcut orășan, ai uitat glasul pământului. sau, poate, nici nu l-ai cunoscut vreodată. Dar eu . . . eu, de copil, cu el laolaltă am dus-o . . . Odinioară eram sărac, abia câteva jugăre de pământ aveam . . . dar când culcam urechea lângă pământ, îi simțeam căldura îmbrățișării de frate . . . Azi sunt bogat . . . Jugăr după jugăr mi-a adus exproprierea . . . dar el îmi vorbește hain și mândru . . . Sunt oameni lacomi, cari nu cată decât la câștig . . . Lor, lor le vorbește azi pământul..

Gabor: Tată, ți-i dorul bolnav . . .

Săbău: Nu, nu . . . Așa am crezut și eu . . . Mi-am zis, sminteală de om chinuit de boală . . . Dar nu . . . Ascultă și nu râde . . . pământul trăește ca și omul, simte, suferă . . . Țsta-i adevărul, suferă . . . Și azi, pământul e certat cu noi . . . Zadarnic toată ziua sunt în livadă, zadarnic îmi plec urechea . . . glasul lui de odinioară a amuțit . . .”

Și, mai departe:

„Îți las fie moștenire partea sufletului: dorul . . . Să faci tu împăcarea cu pământul . . . Să-ți spună fie ce a uitat să-mi spună mie . . .”

Iată, prin urmare, pământul înzestrat cu facultăți omenești: „pământul trăiește ca și omul, simte, suferă . . . Țsta-i adevărul . . .”

Din citările făcute și din concluziile trase se desprinde această constatare: nuvelele d-lui Papilian și întreaga sa operă literară, se întregesc în

⁹⁾ Editura revistei „Familia”, Oradea, 1956.

structura culturii moderne, atât prin temele pe cari le dezvoltă cât și prin factorii psihici cari acționează în ele.

Știința și filosofia timpului nostru se caracterizează prin înlocuirea intelectului, ca facultate de cunoaștere, cu intuiția. „Tot mai mult accentul cade în cunoaștere pe intuiție, cu oarecare neglijare a intelectului, constată Camil Petrescu, studiind „Noua structură și opera lui Marcel Proust”.⁷⁾ Literatura corelativă cu structura culturii din epoca noastră va fi, deci aceea în care intuiția va sta pe întâiul plan, printre facultățile de cunoaștere, iar opera d-lui Papilian răspunde acestei cerințe.

Am avut prilejul să analizăm câteva nuvele cari ilustrează această teză, dar am găsit în același timp și formulări teoretice ale adevărului pe care îl exprimă ea. Oamenii din lucrările literare ale d-lui Papilian, în majoritatea cazurilor, își câștigă certitudinile, adevărurile de viață, nu prin judecată, ci prin intuiție, prin „simțire” și uneori prin contemplație mistică și ei acționează sub îmboldul, nu al rațiunii, ci al credinței și superstiției.

Cât pentru temele literare, ni se pare că nuvela de structură mistică și nuvela fantastică se integrează organic în noua structură culturală. Iar la d. Papilian și temele în aparență istorice sau realiste se convertesc uneori în teme mistice sau fantastice.

Olimpiu Boitoș

BCU Cluj / Central University Library Cluj

⁷⁾ Teze și antiteze, pag. 30.

CARTI ȘI DOCUMENTE

de TITUS L. ROȘU

ANDREI VERESS: DOCUMENTE PRIVITOARE LA ISTORIA ARDEALULUI, MOLDOVEI ȘI ȚĂRII ROMÂNEȘTI.

— Acte și scrisori, vol. IX, X și XI. —

Volumele de documente culese de dl. dr. A. Veress, din diferite arhive -- particulare sau publice -- din Transilvania sau streimătate și publicate de Fundația Culturală Regele Carol I. privesc legăturile Ardealului cu Țările Române. Concomitent cu aceste volume, au apărut în aceeași editură până acuma și trei volume din Bibliografia româno-ungară. Materialul istoric, foarte bogat, aruncă o lumină nouă, nu numai asupra relațiilor politice dintre cele trei țări, ale căror interese comune le-au unit adeseori în fața pericolelor externe -- ci și asupra problemelor interne ale lor: a stărilor sociale, culturale și bisericști. Documentele sunt precedate de o prefață privind epoca din care datează documentele -- un admirabil ghid istoric. Criteriul după care sunt grupate îl formează Domniile principilor transilvăneni. Din cuprinsul lor se poate stabili dela început un fapt care va reglementa raporturile lor: fiind state mici și slabe, pe lângă o veche tradiție istorică și necesitate spirituală, își vor crea relații amicale între ele și de bună vecinătate, față de marile imperii între cari le-a aruncat soarta. Urmând însă spiritul vremii, ele vor înclina spre imperiul creștin, fapt care va aduce pentru Transilvania subjugarea austriacă, iar în principatele române inaugurarea unei noi politici turcești: fanariotismul.

Orientarea creștină a Domniilor în politica externă va aduce după sine dese schimbări de domni. Ei se credeau obligați să slujească și să se jertfească pentru creștinism. Mihai Viteazul a spus-o precis că el s'a răsculat contra turcilor, nu pentru că avea vreo „bântăluială” din partea lor, ci că s'a pus în slujba creștinătății. Era natural deci că Domnii detronați și boerii lor, să-și caute loc de refugiu în Ardeal sau la împartul. „Din cauza veșnicei schimbări de domni -- scrie M. Apafi regelui I. Sobieski, -- nu trec doi ani în cari să nu fie siliți, nobili dintr'o partidă sau alta să fugă în Ardeal, iar Ardealul n'a dat niciodată pe vreunul dintre dânșii, dușmanilor la moarte” (vol. XI. p. 15.) Aceste schimbări, mai tulburau și relațiile dintre cele trei țări: Domnii temându-se de conspirațiile celor detronați.

Dar și principii ardeleni aveau tot interesul să trăiască în bune relații cu Domnii celor două țări românești. În felul acesta își asigurau liniștea

granițelor. De aceea ei au intervenit când li s'a dat ocazia și au putut deseori, în luptele dintre M. Basarab și V. Lupu, Gh. Rákóczi I a ajutat pe cel dintâi cu care a și încheiat mai multe tratate de alianță (vol. IX, no. 268 îndeosebi vezi vol. X, care cuprinde mare parte din corespondența dintre cei trei domni din vremea luptei contra lui Vasile Lupu).

Cari erau stările din Ardeal?

Cu Gavril Bethlen, se inagurează în Transilvania Domnii mai lungi și fructuoase. Dar, ca și cele două țări românești, în relații de dependență față de Turcia. Vremi de mari tulburări vin după Gh. Rákóczi II (1660) și în partea a doua a Domniei lui Mihai Apafi, frământată de luptele dintre Austriaci și Turci al căror epilog a fost încorporarea Transilvaniei la imperiul Habsburgic.

În această vreme, în Țările Române, numai Domniile lui Matei Basarab și Vasile Lupu aduc o relativă liniște și siguranță. Atât înaintea lor cât și după ei, au fost epoci de mari frământări și de dese schimbări de Domni. Tocmai în cea mai critică epocă, a marilor lupte pentru stăpânirea Transilvaniei, dintre cele două puteri însă, țările române, au avut norocul iar a unor Domnii lungi și de Domni foarte iscușiți și viteji. (Volumul XI), coincid tocmai cu ultimele pregătiri ale epocii fanariote și începutul stăpânirii austriace în Transilvania.

Tratate de alianță au regulat raporturile dintre cele trei țări. Ele s'au făcut „pentru binele viitor al țării și pentru rămânerea ei”. Reciproc ei se mai obligau apoi, ca atunci când „noi vom afla lucru dușmănos care s'ar întâmpla împotriva persoanei Măriei Sale... sau a voevodatului său... în aceeași vreme îl ocrotim cu puterea, cu înțelepciunea, osârdia, darurile, vorbele bune, silințele, ostenețile, cu banii din vistieria noastră, precum am ocroti și principatul persoanei noastre...” (vol. IX, no. 155). În aceste volume sunt câteva tratate de cea mai mare valoare pentru istoria acestor țări. Cităm doar tratatul de alianță încheiat între principele Gavril Bethlen și Gavrilaş Movilă prin care se stabilesc toate raporturile politice și economice dintre Ardeal și Țara Românească (vol. IX, no. 155). În vol. X, cele dintre M. Basarab și Gh. Rákóczi I și Gh. Rákóczi II, contra lui V. Lupu. Și ale lui Gh. Ștefan. Aceste raporturi de bună vecinătate izvorau fără îndoială din interesele comune ale celor trei principate. Numai unitatea lor le putea feri de pericolul subjugării. De aceea, în mintea multora, după Mihai Viteazul, a răsărit ideea unirii lor. În 10 V. 1614, Martin Szombathelyi îi transmite palatinului George Thurzó, declarația unui boer sosit în solie dela Radu Mihnea-Vodă cum că acesta ar putea fi ușor omorât de dânsii, îndată ce ar sosi Radu Șerban-Vodă trimis de către împărat. Domnul Moldovei ar fi gonit apoi de către Leși și astfel putea realiza unirea Ungariei cu Ardealul și Țările Române (vol. IX, No. 10).

Multe dintre aceste documente se ocupă cu situația pribegilor Domni din Transilvania sau Ungaria. Detronați, ei au căutat adăpost la principii creștini pentru cari s'au luptat. Răsplata a fost doar, la cei mai mulți, sărăcia și mizeria. Mai bine a mers celor din Transilvania. Unii dintre ei s'au stabilit și în Bihor.

Dintre aceștia Gavrilaş Movilă, prin căsătoria sa cu Elisabeta Zalyomi, a trăit mai departe, în mod cinstit, în imensul domeniu al cetății Solyankó

„Nici tatăl meu, spune Gavrilaş în testamentul făcut la 19 XII. 1635 (vol. IX. no. 276), nici rudeniile mele nu mi-au fost după ieșirea mea din țară de ajutor și nici de vre-un folos, afară de mărita și de bun neam Elisabeta Zólyomi, scumpa mea soție, ci ea, aplecându-se spre mine după legea lui Dumnezeu, și având averi foarte frumoase, mi-am ținut în rangul meu de Domn cu renumitate până în acest ceas, cu veniturile averii ei și cu grija ei harnică pentru mine”. Deaceia, el lasă Elisabetei toată averea lui.

Acest domeniu, în părțile Aleșdului, intră în stăpânirea lui Constantin Șerban Vodă, de care principele Gh. Rákóczi II. era legat prin buna vecinătate din vremea domniei. În 18 VIII. 1666, acest domeniu trece în posesia familiei Rákóczi, în contul unei datorii mai vechi. Se scrie: „Eu Voevodul Constantin Șerban Voevodul de odinioară al Țării Românești, dau de știre tuturor cărora se cuvine prin scrisoarea aceasta că eu am hotărât în acest chip cu slăviții principii soția Báthory și cu iubitul fiul al Măriei Sale Domnul Francisc Rákóczy”.

Se vede însă că bietul Voevod, își va fi achitat datoria, și poate va fi cerut restituirea moșiei Sóllyomkő — pentru că, peste 8 ani, la 28 IV. 1674”:

„Ex nostra possessione Iastrenbeck” îi scrie cpt. Paul Beldi, între altele:

„Nădăjduese în Dumnezeu, că M. Sa Sfântă îmi va îmbunătăți soarta mea nefericită și îmi împlinește nădejdea...” Am referat: „Cetatea Sóllyomkő, cu toată averea ținătoare de ea și cu locurile ei aducătoare de câștig, cum am cumpărat-o cu 53.000.— de taleri, dela Măria Sa fericitul întru Domnul, Domnia Sa răposatul Gh. Rákóczy... fiind atunci diac sluga mea Petre Budai ” mai sunt și alte documente cari privesc acest domeniu. (Vol. IX. No. 202).

Starea aici a Domnilor români, atâția ani, a influențat și asupra soartei țărănilor — dar, mai ales, asupra culturii bihorene. Ei au netezit calea numeroaselor transporturi de cărți bisericești venite de peste Carpați, în atât de mare abundență, în întreg veacul al XVIII-lea.

Pe orice cale vor fi ajuns Domnii români în scaun, cu ajutor turcesc sau al altora, s'au alipit politicii creștine „că văzând — scrie Ștefan Petriceiu-Vodă principelui M. Apafi — că gâtlejurile turcilor nu le puteau astupa în nici un chip, ne-am alipit de creștinătate, căci și noi suntem creștini, trebuie să stăm sub aripa creștinilor”. Il îndeamnă pe M. Apafi să „fie de ajutor cu vreo mișcare, căci toți suntem creștini, poate că Dumnezeu se milostivește de creștini și-i scoate din mâna turcilor”. (Vol. XI. No. 107).

Alipirea de creștini înseamnă multă jertfă în bani și oameni. De aceea Radu Șerban, în pribegie, solicitând drepturile sale pecuniare ca să poate trăi, amintește împăratului toate faptele de arme și sacrificiile făcute în timpul cât era Domn: pe vremea lui Rudolf reținu armata turcească-tătară pe cheltuială proprie ca să nu intre în Ungaria, după care ocupă Ardealul în două rânduri, bătând pe Moise Székely și pe Gabriel Báthory, fără ca să-i fi fost restituiți banii săi, vărsați în interesul Casei Austriace — banii cari fac mai multe sute de mii de galbeni. Și nici nu i-a primit. (Vol. IX. No. 160).

Ros de necaz și sărăcie, intervine în dese rânduri ca să-i-se dea drepturile. La 30 X. 1614, răspunde lui Gh. Thurzo, protectorul său, „în starea mea

scăzută și amară de acum, și în nemilostivirea norocului, ce aş putea da alt-
ceva Măriei Tale; afară de mulțumire dreaptă și desăvârșită și supunerea fi-
rească, nu am nimic”.

Palatinul Gh. Thurzo a intervenit pentru el și la pașa de Buda (28 IX. 1615) că doar îl va putea înscăuna pe tronul Țării Românești... „fiindcă acum s'a întărit între puternicii împărați și sfânta pace în toate privințele, știu că nici Radu Vodă nu se ostenește împotriva ei de aici înainte, ci se potrivește ei în toate” (Vol. IX. No. 43).

Nici urmașii lui Radu Vodă n'au ajuns să încaseze toate creanțele mare-
lui Domn. Doamna Elena, după moartea Domnului, s'a întors în țară. În Un-
garia, a mai rămas o fiică a ei cu nepotul Mihael care, a primit educația ma-
ghiară, fiind și împământenit, căpătând indigenatul ungar. Multe scrisori be-
au rămas dela Nicola Pătrașcu și alții: pagini de umilință și sărăcie.

Domniile lungi ale lui Matei Basarab și V. Lupu, au împușinat numărul
domnilor pribegi. Ci străruințele principelui au fost pentru înlăturarea lui
V. Lupu care tulbura atât de mult relațiile dintre cele trei țări, (Toate doc.
în vol. X.)

Două probleme se mai impun din studierea acestor documente: stările
sociale din Ardeal și viața bisericească și culturală din vremea principilor
calvini.

Epoca principilor calvini nu ni se arată a fi mai rea pentru români, de-
cât cele ale stăpânirii catolice cari i-au precedat și-i vor urma odată cu ali-
pirea Ardealului la monarhia habsburgică. Că s'a lucrat pentru lățirea cal-
vinismului între Români, e adevărat, Ofensiva în masele poporului a lui Pa-
vel Tudorași însă a eșuat. Români meghiarizați, prin reformă, sunt de obâr-
șie mult mai nouă: din vremea naționalismului intransigent maghiar de
după 1848.

Dimpotriva, răsfoind documentele vremii, cari — multe inedite și foarte
interesante sunt publicate în aceste trei volume, — dau un alt colorit epocii
principilor calvini „Punctele” pe cai au fost siliți episcopii ardeleni să le
primească, n'au adus nici o schimbare în credința și ființa națională a po-
porului. Iar tragedia Mitropolitului Sava Brancovici, trebuie căutată, nu în
mică măsură și în faptele vieții lui. Preoțimea ca și Biserica, n'au găsit în ei
sprijinător. Gavril Bethlen, a asistat în 1615, la Oradea, la hirotonirea a
60—70 proci români interesându-se apoi de tipografii, școale și cărți biseri-
cești în limba română.

Se mențin de toți principii privilegiile preoțimii române.

Intr'un document din 27 V. 1617 Gavril Bethlen, ordonă nobililor să
restituiască lucrurile pe cari le-au luat lui Popa Oprîș din comitatul Crasna
„negândindu-se la drepturile tagmei preoțești. Iar pe popa Oprîș, îl tulbură
și îl năpăstuiește, care lucru nedrept nu vrem să-l suferim în nici un chip
între credincioșii noștri, mai cu osebire față de cinul preoțesc. (Vol. IX.
No. 118.)

Acestei toleranțe se datorește și cuprinsul actului din 18 I. 1674. prin
care Gheorghe Rákóczi I dă drept iobagilor români din Cergăul Mare să-și
„zidească biserică românească și să-și țină și preot la ea, dar cu condiția
să dea totdeauna preotului săsese de acuma și celor viitori dijma pe care

au dat-o până acuma". In oarecare măsură se vor bucura de unele privilegii şi iobagii. (v. doc. 215 din I. V. 1615 vol. IX).

Pentru bunul mers al afacerilor bisericeşti Gheorghe Rakóczy I. dă depline puteri vlădicului George Ghenadie, pentru a inspecta preoţimea română din toată ţara. Intre comitate, enumără şi Bihorul. Se spune că „vlădica George Ghenadie, de lege românească să poată merge pentru tot felul de cercetări în fiecare sat, în toată ţara noastră a Ardealului în toate pridoţele, în scaunele săseşti, în satele, oraşele pretutindeni, să poată pedepsi după slujba şi demnitătea sa pe toţi acei preoţi români cari s'ar purta imoral sau ar desface fără a avea căderea pe cei căsătoriţi — şi pe aceia cari ar fi găsiţi că făptuiesc astfel de excese. să-i poată lipsi de preoţie" . . . pedepsirea acestor fapte, nu se cuvine persoanelor seculare adică mirene". Atât de strâns erau relaţiile Ardealului cu Țările române, încât principile a ţinut seamă totdeauna de dorinţele Domnilor români la numirea episcopilor. Sfinţi şi întăriţi acolo, ei nu mai aveau nici o nemulţumire din partea principelui. In 15 XI. 1685 Petru Budai, după ce raportează principului M. Apaffi despre stările din Moldova spune „că vor sfinţi şi pe episcopul român". Aceste stări se vor schimba după cucerirea Ardealului de către Austriaci. De aceea acţiunea ei religioasă, a putut recolta oarecari rezultate pozitive.

In volumul IX, se publică unele documente extrem de importante pentru trecutul nostru religios. Ele susţin pentru veacul al XVII-lea, o episcopie în N. V. Ardealului după toate probabilităţile, la Sătmar, în jurul oraşului Baia-Mare, între satele Tőkés şi Fekete unde, în prima jumătate a veacului, era o mănăstire românească de piatră

La 19. XIII. 1614 Ştefan Tomşa-Vodă scrie căpt. de Sătmar Andrei Dóczy, că potrivit tradiţiei pentru Transilvania, episcopii ortodocşi români se sfinţeau aici. Şi de astă data ortodocşii din Transilvania, prin Mihai Bottya din Somcuta, le-a cerut să le sfinţească un episcop, fiind scaunul de vlădică vacant deja de mai mulţi ani. Voevodul întrebă pe Cpt. A. Dóczy, dacă are ceva împotriva celui ales (Doc. 25).

In acelaş an, cu o lună mai târziu, la 15 Sept. 1614, toată preoţimea şi nobilimea română din ţinutul Baia-Mare, Chioarul şi Sătmar, cer consilierului Francisc Daróczy dreptul să reclădească mănăstirea distrusă, dintre satele Tőkés şi Fekete — mănăstire care „din vechime a fost zidită... într'un loc anumit, între hotarele celor două sate, cu câmpiile, luncile, viile, heleşteurile şi cu ogoarele ei, pe lângă aceasta cu tot felul de pomi, păduri şi în afară de acestea, cu toate folosinţele ei, pe cari le stăpâneau locuitorii ei, atât călugării cât şi preoţii cu astfel de slobozenie că, deacolo în nici o vreme n'au iras nici un venit sau folos şi nici n'au îngăduit să ieie nici Măiestăţile lor regii Ungarici — nici nimeni alţii..." Aşa a rămas până a venit războiul, şi, mai ales, până a pus mâna pe ea, Petru Kökiniesdi — care a dărâmat toate casele. Solicitanţii, cer dreptul ca s'o reclădească. (Doc. 26).

Nu se poate preciza până când durează această episcopie mult mai veche decât anul 1614. Pentrucă între Comitatele în cari la 1639 episcopul G. Ghenadie avea dreptul să viziteze, nu e trecut Sătmarul, ci numai: Bihor, Crasna, Solnocul inferior şi mijlociu şi Dibăca.

La 19 Noembrie 1640, episcopul ortodox din Maramureş şi Munkáci: Va-

sile Tarasowiczi roagă municipiul orașului Bistrița ca să intervină la femeia Paraska, ce trăia cu un bărbat ilegitim, asigurând-o, că nu va fi pedepsită din partea bisericii dacă va veni să se justifice. In 25 V. 1690 preoții din Sighet nu vor să meargă la Soborul Vlădicului din Munkáci. Ei au ținut soborul lor la Sighet (Doc. 263 val. II).

Mitropolitul Sava Brancovici avea jurisdicțiunea asupra întregii țări a Ardealului. Om politic iscusit, a făcut multe servicii de această natură principelui Mihai Apaffi. Pentru starea culturală și socială a preoțimii ca și pentru relațiile Mitropolitului cu principele, a se vedea prefața vol. XI).

Pentru eliberarea din închisoare a lui Sava Brancovici, a intervenit și Domnul Șerban Vodă Cantacuzine. La intervenția lui, Ladislau Csáki și Christofor, i-au promis, prin solul său C. Brâncoveanu, că Românii din Ardeal vor păstra toate ceremoniile bisericii lor, iar mitropolitul Sava Brancovici (întemnițat pe nedrept) va fi eliberat. (Vol. XI. Doc. 132).

Volumul XI. se termină cu anul 1690. O nouă epocă începe în Ardeal: stăpânirea austrieilor cu toate nenorocirile aduse de ei — iar în Țările române e la început: fanariotismul.

Titus L. Roșu

BCU Cluj / Central University Library Cluj

N O T E

IDEI – OAMENI – FAPTE

CRONICA EVENIMENTELOR EXTERNE

Stăm cu ochii pe hartă, consternați. Unde este Europa înțelegătoare, cu vechea experiență în ceace privește popoarele, cu înalta înțelepciune a veacurilor nesfârșite de rodnică cultură? Unde este Europa civilizației dela care omenirea întreagă venea să ia lumină?

De doi ani încoace contururile cari altă dată marceau pe glob țări, țări reale cu popoare cari viețuiau idealuri proprii, și-au schimbat onduirea. Unele și-au subțiat culoarea în chip de protectorate, altele au dispărut pentru a lărgi cât mai mult configurația vecină, a unei țări mai tare.

Dela Narvikul eroic al Norvegiei din care n'au rămas decât ruine și până la creștăturile de piatră ale bazelor navale ale înșoritei Malta, acelaș pârjol, Avioane, tunuri, tancuri, submarine: moarte și ruine...

În noaptea de 10 Mai, diviziile germane pătrundeau adânc în Olanda și în Belgia, după ce ocupaseră Luxemburgul. Din cer au picat ostași inamici pe toate aerodromurile olandeze, ostași cari au deschis focul în chiar inima țării, înainte ca oamenii să-și dea seamă de unde au picat. Germanii au întrebuintat cu mare folos batalioanele de parașutiști.

Reichul e în război. Și-l face cu unica țintă: victoria. Nu importă mijloacele prin cari vei ajunge la izbândă. Numai să ajungi. Crede cineva că războiul cunoaște rațiuni superioare aceleia de a înfrânge pe adversar? Ceroare pentru ereticii acestei credințe. Războiul este războiul. Omori ca să nu fii omorît. Și când tinzi dela supremul la suprem, orice considerent de altă natură nu poate fi justificat decât prin slăbiciune.

Ne aducem aminte de dezolantele comunicate ale aliaților: „noapte calmă”, „activitate de patrulare” sau „nimic important pe întregul front”. E muzica deprimantă, obsesia desagregantă a unui răstimp de nouă luni, din Septembrie 1939 până la 10 Mai 1940. Cei cari au idee cât de sumară de psihologia ostășească, știu ce însemnează să ții milioane de luptători, timp de nouă luni în inactivitate, doșiți în cazemate. Câte gânduri, câte fantezii, câți acizi dizolvanți...

În cinci zile Olanda a capitulat. Belgia a luptat vitejește. Trupele aliate cari veniseră să o sprijinească, au găsit-o în plină dramă. Când forța germană și-a împins tăvălugul strivitor înă adânc în Normandia franceză și aliații au început retragerea spre Dunkerque pentru a se îmbarca, regele Leopold a făcut un act pe care

i-l va judeca imparțial numai istoria, capitulând fără condițiuni. Ce tragică situație pentru aliați!...

În noaptea de 5 Iunie, după ce ocupaseră nordul Franței, germanii au pornit o nouă ofensivă, cu toată vigoarea. Peste patru mii de tancuri și una mie de avioane, au fost lansate într-un sector de 100 kilometri. Parisul, pentru a fi ferit de pârjol, a fost declarat oraș deschis și predat inamicului.

La 10 Iunie, Italia a intrat și ea în războin alături de Reich.

Armatele germane au înaintat mereu, ajungând până în inima Franței, cu toată rezistența îndârjită a soldaților francezi. Linia Maginot a fost învăluită și apoi străpunsă.

Inamicul se găsea la Nantes, Tours, Lyon, când guvernul prezidat de mareșalul Petain a cerut d-lui Hitler să-i comunice condițiunile pentru suspendarea ostilităților.

Pentru a înțelege dramatismul acestei cereri a Franței, să redăm din rezumatul discursului rostit de mareșalul Petain, președintele consiliului de miniștri, transmis de agenția Havas: „Spre deosebire de acum 22 ani, — spune marele soldat al Franței — avem astăzi mai puțini prieteni, avem prea puțini copii, prea puține arme și prea puțini aliați. După victoria de atunci, dorința de câștig și de plăcere a înăbușit spiritul de sacrificiu. Toți au cerut mai mult de cât au dat. S'a voit să se evite orice efort. Astăzi a venit neurocirea. Am fost în mijlocul acelor zile de glorie — spune înțeleptul mareșal Petain, — voi rămâne cu voi și în aceste zile întunecate”.

În acest timp Rusia Sovietică ocupa statele nordice: Estonia, Lituania și Letonia, din cari, cel de al treilea Reich, evacuase din timp populația germană.

La 18 Iunie, după consfătuirea dela

München dintre d-nii Hitler și Mussolini, Germania a cerut Franței să-și trimită delegații pentru a-i comunica condițiunile de suspendare a ostilităților.

Anglia, prin cuvântarea d-lui Churchill, declară că va lupta, orice s'ar întâmpla, până la victoria finală. Germanii însă înaintează spre Bordeaux, capitala de bejenie a d-lui Lebrun.

Ce va rezolva capitularea Franței?...

I. PETROVICI ȘI PERPESSICIUS

Premiile naționale au încununat anul acesta doi literați, dublați de un filosof și un critic. Doi literați de elită.

Ion Petrovici este profesorul alintat de soartă. Din fragedă tinerețe, când abia se fixa cumpăna viitorului, a fost acceptat cu o lucrare la Teatrul Național. Iar încercările sale literare erau primite la redacțiile periodicelor cu ușurință. Aducea un nume care preceda pe literat și pe profesor. Și nu l-a dezis. Ba i-a dat continuu, pe măsură ce treceau anii, strălucire nouă. Dela dramaturgul primei opere și unică de altfel, a ajuns la profesorul universitar, la Academicianul și apoi la Ministrul Instrucțiunii, ca să-l vedem azi încununat cu premiul național pentru proză.

Pe unii îi hărăzesc Parcele cu toate darurile.

I. Petrovici nu se poate plânge că nu a fost miruit. A și muncit serios însă. Nimic superficial. Tot ce a dat este muncit, este gândit și poartă, pe deasupra, izul darului ceresc.

Azi, Ion Petrovici este unul din gânditorii tinerei filosofii a României, cu antene receptive, accesibile tuturor sistemelor marilor înaintași ai gândirii omenirii și cu o disciplină filosofică proprie. Pe deasupra o claritate în expunere pe care i-o dă talentul scriito-

rului. Și e, d-l Ion Petrovici și făuritor de opere literare cari nu se vor irosi odată cu unele anotimpuri, fiindcă nu sunt creațiuni ocazionale, la modă. Ci realizări. „Amintiri universitare”, „Simțiri rostite”, „Figuri dispărute”, „Amintirile unui băiat de familie”, „Raite prin țară” și admirabilele volume de „Impresii din Italia” și „Al doilea volum de Impresii din Italia”, sunt titluri de lucrări fără răsunătoare pretenții dar cu reale calități literare. Pe deasupra lor și în cuprinsul lor, filosoful Ion Petrovici este pururi prezent gânditor dar limpede, simplu și curgător.

Perpessicius este poetul delicat, de avântată inspirație și de aristocratică ținută. L-am urmărit totdeauna și în cronicile literare din toate publicațiile noastre de prestigiu, și în cronicile literare dela Radio de acum câțiva ani. Totdeauna cu aceeași ținută de salon, cu aceeași unică tendință de a îndruma opinia publică spre valorile de artă și de a arăta scriitorului anumite defecte spre a se retușa. Niciodată un cuvânt tare, niciodată o nervozitate, niciodată patimă sau părtinire. De obicei lucrările autorilor cari nu sunt dotați și, deci, nu au nimic de spus, le trece cu tăcerea. Dece să coboare la elemente cari nu se vor încrusta în viața valorilor acestei țări!..

Prin logica strânsă, prin ținuta serioasă și prin aristocrația aceea a stilului, Perpessicius trebuia să ajungă profesorul Mareului Voevod Mihai. E un post de orientare, de înaltă răspundere. Indrumătorul va da directive juste și utile...

După Tudor Arghezi. Gib Mihăescu. Elena Farago, G. Bacovia, Ion Pillat, V. Voiculescu, Perpessicius se fixează la locul lui în galeria celor laureați ai premiului Național.

„Scut și targă”, „Itinerar sentimental”, „Antologia” poezilor de azi și a

criticei franceze, cele patru volume de „Mențiuni critice” și, mai ales, aceea monumentală ediție a lui Eminescu editată la Fundațiile Regale, sunt opere cari îi formează pedestal solid în scrisul românesc.

De aci, de pe îndepărtatul colț al țării unde ne găsim, „Familia” transmite noilor laureați ai literaturii române omagiu.

M. G. Samarineanu

LIMBA ȘI NEOLOGISME

În ultimul număr al revistei „Gândirea”, d. profesor Th. Capidan scrie un eseu în care tratează despre „neologisme și tendințele actuale” ale limbii române.

Unghiul din care dsa privește introducerea neologismelor în limba noastră, este cel care, justificând apariția întărește oarecum valoarea din punct de vedere social și lingvistic.

Să ne oprim o clipă asupra acestei chestiuni atât de delicată și permanent actuală, atât în trecut cât mai cu seamă pentru timpurile noastre. „Neologismul, ca fenomen lingvistic — spune d. prof. Th. Capidan — rezultă, în general, din tendința unității de limbă, acolo unde există o unitate de cultură și civilizație”.

Această tendință există și în limba noastră și s'a manifestat atât în trecut (în contactul cu popoarele cu cari am avut de-a face) cât și în prezent, când ele s'au introdus indirect, prin contactul cu limbile și literaturile străine și din nevoia de cultură. În trecut încercarea sporirii patrimoniului nostru lingvistic s'a născut deci din nevoia unității de cultură. Istoria a arătat care din influențele limbilor străine (grecești, italiene, franceze) au răspuns mai tare nevoii întrebunțării lor. Desigur, limba franceză a îndeplinit mai simțitor rolul de a

putea tĂlmăci mai ușor noțiunile culturale și literare. Mai plină de nuanță și culoare și mai flexibilă, ea a exprimat înălțimea de cugetare a unei culturi tinere, care abia ieșia din fașă.

Astfel s'a observat la noi, în trecut, mania, justificată pe atunci, a vorbirii franțuzești, care ajunsese o modă în societatea cultă. Întrărirea ei prea puternică, alături de cea italiană, justifica însă și nevoia organică a romanității limbii noastre care era recunoscută.

Aceasta, în perioada de formație a limbii noastre literare. După crearea culturii naționale, prin limba folosită atât de clasici cât și de scriitorii reprezentanți ai autohtonismului nostru cultural, când limba s'a dezvoltat, mărindu-și valoarea, datorită literaturii noastre specifice, rațiunea neologismelor apare mai puțin întemeiată.

Problema se pune însă, dacă aceste neologisme vor continua sau nu, de a mai pătrunde în limbă, odată ce limba noastră a descoperit echivalente în vocabularul ei și că pătrunzând, n'ar declanșa un proces de eclipsare, de diminuare, ori de slăbire a ei.

Pătrunderea neologismelor, în virtutea circulației cuvintelor, prin raporturile de atingere cu o limbă străină, e un lucru firesc, care nu admite dubii. Ele se strecoară printr'un proces de care mai de multe ori suntem străini. Cert e că acestea vor continua să împetrișeze tezaurul nostru lingvistic. Timpul hotărăște validitatea și admisibilitatea lor, în raport cu cerințele sociale. Dintre cuvintele noi, introduse într'o limbă, de obicei foarte puține au puterea de a înfrunta timpul. Alegerea și întrebuințarea lor, depinde de felul în care reușesc să exprime ceva și să creze prin exprimabilitatea lor o

stare oarecare, precum și de cel ce o exprimă (prin vorbire sau scriere).

Perpetuarea neologismelor fiind un fapt stabilit, e nevoie a ști în ce măsură trebuie să salvăm o limbă de invadarea lor, pentru păstrarea caracterului ei de unicitate. Natural, nu prin excesul de zel al puriștilor, sentențioși și inapelabili, uneori sectari și invincibili. Nici prin reguli axiomatice cari osăndesc limba în canoane medievale pentru a nu rătați pe drumuri străine. Limba este un element ce se realizează pe două dimensiuni: spațiu și timp. Ea nu cunoaște formula staționării. Puterea ei de circulație crește în raport cu necesitățile sociale diferite dela popor la popor, dela timp la timp. În consecință canoanele înguste și formulele fixe nu pot opri posibilitatea ei de circulație și nuanțare. Mai de grabă acestea o pot strangula, nepermițându-i o respirație liberă și autonomă.

Vă aduceți aminte că mai anii trecuți s'a produs o adevărată balcaniadă lingvistică în presa noastră pe chestia neologismelor. Un profesor, radical și sever, își atrase asupra sa toate fluerăturile și biciurile confrăților mai tineri, pentru excesul de zel cu care pleda pentru apărarea limbii noastre împotriva neologismelor și păstrarea ei cât mai curată și proprie caracterului nostru.

Natural, problema neologismelor apare mult mai delicată pentru a fi rezolvată numai decât și după regulile strâmte ale grămăticilor sentențioși și inviolabili. Ele sunt în funcție de mediu, de atmosferă, de condiția de adaptare, de subiect, etc. Sunt unele opere cari, pentru a fi realizate într'un timp limitat, au nevoie de identificarea cu acel timp, cu tipurile, cu caracterele lui, — și, aceasta se oglindește mai cu seamă în limba în care e scrisă. Sunt apoi,

subiecte cari trăesc într'un spațiu aparte, cu particularități specifice și vorbesc un jargon particular, adaptat mediului din care face parte, personalităților cari alcătuiesc o lume cu totul diferită. În această privință „Momentele” lui I. L. Caragiale, e un exemplu de limbă literară adaptată subiectelor, epocii și împrejurărilor. Fără transpunerea în această limbă adecuată, el n'ar fi realizat acele tipuri pline de originalitate. Dimpotrivă, valoarea estetică a operei nu ar fi atât de realizată.

Fără abuz și fără abateri, neologismele își au o justificare firească, peste oameni și peste formule.

Cei ce dețin rolul de îndrumători ai publicului, vor avea însă grija ca acestea să nu știrbească nimic din integritatea limbii, prin introducerea cuvintelor de prisos, ori alterarea ei prin măestriri verbale, cabotine ori flecare, cari să se încetățenească, ci numai să o nuanțeze și să o înfrumusețeze. Dintre aceștia cei cari au contact direct și mai îndelungat cu masele cititoare, cum afirmă d-l prof. Capidan, sunt ziarisții. Vigilența lor în ceea ce privește corecțiunea lingvistică, trebuie să fie tot atât de trează ca aceea cu privire la fenomenele cotidianului.

În afară de ziarisți și publicul are o datorie: aceea de a fi atent la regulile de mai sus și a rezolva orice lacună de ordin lingvistic, care îngreuiază exprimarea estetică. Limba literară, cea creată de poeți și scriitori, trebuie să circule — ca două vase comunicante — și în masele largi ale popoului. Limba literară să fie și una comună tuturor.

Vom realiza a limbă literară și estetică unitară românească, atunci când cei ce o cultivă, prin graiu și prin scris, vor veghea la integritatea hotarelor ei lexice.

George Sfarlea.

SCRISORI DIN BUCUREȘTI

Încă un scriitor a plecat dintre noi, pe drumul cel fără de întoarcere... E vorba de romancierul T. C. Stan, Modest, așa cum au fost totdeauna adevărații scriitori. T. C. Stan a stat mereu departe de intrigi și cancanuri și prezența lui jovială, de moldovean cumsecade, în mijlocul confrăților de scris contamina un optimism sincer și binefăcător. Relațiile lui cu camarazii de scris erau pilduitor de cordiale și ne amintim că nu odată autorul romanului „Cei șapte frați siamezi” și-a golit buzunarele în mâinile prietenilor mai tineri, pentru a căuta apoi pe cineva care să-l împrumute. Așa a fost T. C. Stan. Și în plus ura gloria efemeră a notițelor ori articolelor elogioase, prin cari colegii lui se grăbiau să-l servească. Iată pentru ce rare ori dădea camarazilor de scris cărțile sale. „Să rămânem prieteni” — le spunea zâmbind, pentru a nu obliga pe nimeni să-l laude... din dragoste. Astăzi când bunul T. C. Stan se odihnește în pământ, cărțile lui ne spun parcă mai mult ca la început. Sunt grele de semnificații noi. „Cei șapte frați siamezi” și „Eu, Tina și Adam” ambele romane, apărute la „Cugetarea” sunt suficiente pentru a pleda pentru talentul lui T. C. Stan. Îndemnăm pe cititorii noștri să le citească. Vor afla acolo, vie, flacăra cu adevărat sfântă, a unui desăvârșit creator pe al cărui proaspăt mormânt, gândul nostru depune un pios omagiu.

*

Foarte instructivă pentru cei tineri, atitudinea față de înaintași, a d-lui N. I. Herescu, președintele „Societății Scriitorilor Români”, atitudine manifestată în cursul desbaterilor la adunarea generală de anul acesta, a S. S. R.-ului.

Format scriitoricește în spiritul de imparțialitate și respect de cei cari au luptat pentru artă și cultură, al grupării de la „Gândirea”, d. N. I. Herescu n'a ezitat să dea tinerilor săi confrăți o lecție de dreaptă judecată confraternă, în cece privește poziția scriitorului tânăr față de înaintași. Aceasta ne amintește unele obrăznicii cari mai continuă și azi, într'o măsură, de a afirma sus și tare că neavând o tradiție culturală, asemenea popoarelor din Apus, totul începe de la noi. Adică dela câțiva „stilști” evrei care semnau cu nume de Cantemiri și Basarabi. D-l N. I. Herescu a înfierat acest negativism afirmând o atitudine și dreaptă și românească.

Semnalăm, iarăși cu multă satisfacție, expozeul din aceeași adunare generală, al d-lui Șerban Cioculescu, care a sugerat ideea unei edituri a S. S. R.-ului, pentru tipărirea operelor poezilor și eseiștilor tineri, refuzați de editurile existente din cauza lipsei de trecere prin piața noastră literară, a poeziei și eseului.

*

Insemnăm cu o deosebită prețuire, aici, numele unuia dintre cei mai activi academicieni, numele d-lui profesor universitar I. Simionescu. Bogata și rodnică d-sale activitate pe terenul culturii românești, cum și dragostea acestui distins cărturar, pentru destinul neamului său, merită întreaga noastră considerație. Numeroasele lucrări ale d-lui I. Simionescu lucrări prin cari Domnia Sa caută să instruiască tineretul de azi în spiritul de cunoaștere și prețuire a tot ce este românesc, sunt tot atâtea lecții de robust și constructiv naționalism. „Tinere cunoaște-ți țara”, „Tinere cunoaște-ți arborii”, „Orașe din România”, „In lungul graniței”, „Oameni aleși”,

„Biruința cercetașului”, iată numai câteva titluri ale ultimelor cărți ale d-lui I. Simionescu, titluri deosebit de semnificative. Cărțile d-lui I. Simionescu își au partea lor de contribuție, întrucât ne învață că pentru a cunoaște și simți frumusețile de auzire, să ne desăvârșim mai întâi aici la noi acasă. O pildă, așadar, ce adâncă înțelegere a peisagiului social actual, o pildă pe care ilustrul academician o propagă cu o râvnă și modestie atât de rare, într'o epocă în care nulitățile de orice fel își trâmbează sgomotos prezența.

Teodor Scarlat

„CRITICĂ ȘI SINTEZĂ” DE NICOLAE ROȘU — colecția „Universul Literar”. În fruntea volumului, atât de bogat în gândire și în observații critice, d-l Roșu vrea să ne convingă că „un opuscul de critică literară... prin însușirile stilului, viziune și convingere întemeiată, își însușește calitățile unei opere de artă. Contactul criticii literare cu literatura nu se rezumă numai la un raport de subordonare...” Credem însă, cece au crezut și alții mai autorizați ca noi, că opera de artă există și ar exista chiar dacă n'ar fi critica; și mai credem că această din urmă n'ar avea niciun rost fără opera de artă cât privește asimilarea criticii de artă cu opera de artă, iarăși credem că domnul Roșu numai prin analogie ar putea face din critică o operă de artă. Medicina este într'un fel și ea o artă: dar bisturiul ei taie în adevărata operă a lui Dumnezeu. Căci a susține „funcțiunea creatoare a criticii” ni se pare exagerat. Indată ce criticul intră în joc cu temperamentul, cu stilul său, cu pasiunea sa, desigur creiază, dar nu opera de artă. Sunt, e drept, „portretele literare” creații, dar nu mai sunt critică pură.

Și în această privință d-l Nicolae Roșu ne-a dat cu adevărat sinteze artistice reușite, în cari se oglindește temperamentul creatorului. Incolo credem că prin critică se face analiză nu sinteză, disecare nu construire: critica, bisturiul ei, poate deveni valoare literară prin îndemânarea cu care disecă și analizează opera de artă fără a o mutila. Desigur sunt cazuri când falsificările mistificatorilor trebuiesc distinse. Și d-l Roșu are și pagini judicioase de critică negativă. Vol. „Critică și sinteză” aduce o prețioasă contribuție criticei românești; cartea pune probleme, dă de gândit și deschide perspective. Este „opăra” unui cunoscător și pricepător în ale artei.

ROMÂNII ȘI UNGURII — premize istorice — de C. Sassu, ed. Cugetarea. Lucrarea d-lui Sassu este de mare actualitate și de mare valoare. Este o lucrare de sinteză istorică, premise istorice ale relațiilor româno-maghiare, o apă limpede în care se văd până în fund realitățile trecutului și spulberă odată mai mult sofisticăria pasionată a cotropitorilor de eri. Ea răspunde „ritos” revizionismului maghiar, dovedește că nu a existat o Ungarie milenară. arată condițiile istorice de pătrundere a Ungurilor pe aici etc. toate față în față cu temelia istorică a poporului român, cu rădăcinile lui străvechi. Tipărită în condiții tehnice admirabile, cu material documentar, în stil limpede și desbrăcat de aparatul pedanteriei așa zise științifice, lucrarea ne dă adevărul istoric curat și puternic. Era nevoie de o astfel de lucrare pentru marele public, care nu poate să se eufunde în noianul documentării savante. Cartea ne este o armă mai mult în lupta ce o ducem, mai ales cea de aici.

UMBRA TIMPULUI — poezii de Ion Pillat, ed. Universul Literar.

Critica și-a spus cuvântul despre opera d-lui Ion Pillat; locul său în literatura românească este hotărât definitiv, astfel că nu mai avem de adăos nimic. Am ținut numai să marcăm apariția unei flori mai mult din buchetul atât de bogat al poetului Pillat. Poezia d-lui Pillat, rămasă în afara rătăcirilor din ultima vreme, își păstrează curățenia ei de cântec în grai frumos și limpede, în gândire sinceră și neîntunecată de căutarea cu orice preț a hermeticului. E o poezie care nu se corupe de dragul unei mode și care va rămâne sănătoasă în comoara noastră literară. Nu cităm nicio strofă, fiindcă nu putem alege; toate sunt frumoase.

SOMNUL ȘI VISELE — N. Vaschide traducere d. Ioan Samarineanu, ed. „Cugetarea — Georg. Delafraș.”

D-l Ionel Samarineanu, cum bine spune d-l Rădulescu-Motru în prefață, și-a câștigat un titlu de recunoștință a publicului nostru, traducând această lucrare de mare și incontestabilă valoare. Vaschide a fost omul de știință prin eminentă, amplu documentat, harnic și conștiințios cercetător, observator judicios, aducând astfel roadele nu numai ale unei cercetări de bibliotecă ci și de laborator experimental. Astfel că lucrarea de față, prin bogăția documentară este o bună introducere în problema viselor și a somnului și un valoros îndreptor pentru cei ce vor să studieze enigmatică problemă a inconștientului. De sigur că dela Vaschide s'au mai deschis noi perspective (Vezi I. Biberi recenzat de această revistă), dar actualitatea științifică a lucrării Somnul și visele tradusă de d-l I. Samarineanu, nu poate fi discutată.

Traducerea de față, făcută cu îngri-

jire și de un om cunoscător al problemei este bună nu numai pentru specialiști, ci și pentru cei pe care îi pasiionează problema sufletească; e bună pentru orice om care ține să pătrundă în nebănuitele taine ale sufletului omenesc.

G. BOTA

A. C. CALOTESCU-NEICU. — **Caet cu epigrame.** Craiova, Ramuri.

D-l Calotescu-Neicu a mai publicat două volume de epigrame și a alcătuit în colaborare cu d-l N. Crevedia Antologia epigramei românești. Volumul apărut decurând e interesant prin înțepături aduse vieții literare oltene de azi. D-l Florin Iordăchescu a publicat un volum de parodii — La Pașa vine un oltean. D-l Calotescu îi adresează o epigramă:

Te'ntr'eb Florine fără ură
(Chiar de mi-ai da răspuns la anu):
Ce-ai înseamna 'n literatură
Fără Coșbuc și Topîrceanu?

Poetului T. Măinescu, autorul volumului — „O picătură de parfum” —

N'ai fi putut să faci plăcute
A tale versuri din volum,
Chiar dacă 'n loc de o picătură
Turnai o sticlă cu parfum.

D-l C. Rădulescu-Motru a fost sărbătorit la Craiova:

Cât a durat sărbătorirea
Cu lanțuri de discursuri și
Gândeam: ce-o fi greșit savantul
Să 'ndure chinuri de martir?

Epigramele d-lui Calotescu sunt inegale. Scara evaluării artistice ar arăta multe puncte. Unele sunt reușite, altele mai puțin.

IOSIF E. NAGHIU.

REVISTA REVISTELOR

CONVORBIRI LITERARE. No. 4.
Aprilie și Mai 1940.

Revista Convorbiri Literare ne aduce un cuprins din ce în ce mai selecționat

și mai sănătos în atmosfera aceasta de năzbâții literare încurajate chiar de critică. Numărul din Aprilie închină editorialul, prin pana d. C. Rădulescu-Motru decedatului profesor dr. Mathias Friedwagner dela universitatea din Frankfurt pe Main, care a fost un profund cunoscător al literaturii românești și care a cules o adevărată comoară de aproximativ „zece mii cântece populare din Bucovina, texte și două mii cinci sute arii populare românești.” Se vede că și pe tărâmul sufletesc tot streinii trebuie să ne pună în valoare averea.

D-l Ioan Petrovici continuă medaliale sale filozofice, cu figura interesantă a lui „Jean Marie Curjan” care și în etică și în estetică aduce perspectiva lui vitalistă. Pornind dela concepția expansiunii vitale „apucă pe o cale cu totul opusă lui Nietzsche, care pornește dela același concept, dar care ajunge la o morală agresivă.

D-l D. Caracostea continuă cercetările sale asupra expresivității limbii române, cu „Neologism și expresivitate.” Problema e actuală mai ales prin rolul ei curativ și preventiv față deopotopul de neologisme și barbarisme ce ne înăbușe literatura. Imi amintesc de nedumerirea publicului într-o sală de teatru, unde un tânăr scriitor făcea introducerea în piesă. Spectatorii, chiar cei mai pregătiți se uitau unul la altul și se întrebau parcă: ce limbă vorbește ăsta? E nebun? Sau face pe ne-nebunul? E nevoie de o nouă purificare maioreșciană.

Tot atât de selecționat materialul poetic, de cronică și critică.

În No. 5, din Mai, d. I. Petrovici ne dă cu aceeași măiestrie, în medalion, silueta filozofică a lui Felix Ravaisson.

Interesant studiul literar al unei obsesiuni „Pădurea Spânzuraților” de Liviu Rebreanu, prin pana d-lor D. Pau-

lien și Em. Constantinescu. Cuprinsul acestui număr este tot atât de bogat și selecționat. Revista, prin noua ei conducere, ia atitudine și orientează pe drumuri sănătoase.

PREOCUPĂRI LITERARE — din Mai 1940. de sub direcția d-lui V. V. Haneș începe cu profundul articol al d-lui Gr. Tăușan despre: „Instinctul creator în arta literară.” Profesorul filozof Tăușan păstrează și aici finețea de gândire și spiritul de pătrundere în lumea sufletului.

D-l C. Dihoiu ne vorbește despre: „Un mare prieten: Giulio Bertoni.” E destul să cităm titluri și nume, ca să ne dăm seama de seriozitatea acestei reviste: Despre neobservarea formei de Vladimir Streinu, Reflexe italiene la scriitorii noștri de Napoleon Crețu, istoria critică a lui B. P. Hajdeu de P. V. Haneș, T. Maiorescu și Junimea de Eugen Ciuchi, etc. etc.

JURNAL DE PSIHOTEHNICĂ — pe Aprilie-Mai-Iunie 1940. de sub conducerea d-lui C. Rădulescu-Motru.

Păcat că pentru lucrări de valoare ca acestea nu se cheltuiește mai mult și nu se scoate revista lunar. Problemele de antropologie psihologică, psihologie practică, psihotehnică și ergologie școlară, psihiatrie infantilă, eugenie, etc., sunt, credem, de cea mai curentă actualitate și li s'ar cădea un spațiu mai întins. În numărul de față se tratează problema raționalizării muncii: Considerațiuni asupra organizării științifice a muncii, de Valentin Gab. Jeju. (Taylorismul.)

Taylor, fondatorul raționalizării muncii, este celdintăiu care vede factorul uman ca pe cel mai de seamă în producție. Tehnica a căutat prin diferite metode să capteze forțele naturii; aceleași și alte metode, aplicate forțelor

omenești ne pot de maximul de randament al muncii omenești. Problema este cu atât mai actuală pentru noi, cari pornim pe un drum de redresare națională și cari trebuie să nu mai nerisipim puterile în zădărnicii și în pustiu.

Mai ales pentru curentul de industrializare care trebuie tot mai accentuat, problema raționalizării muncii ne apare tot mai actuală.

Dar problema are, pe lângă fața economico-tehnică, una mult mai de luat în seamă: latura psiho-socială Taylorismul urmărește: normalizarea, sistematizarea muncii și excitația specială a lucrătorului.

În educație, activismul găsește în Taylorism orientări și precizări folositoare.

GÂNDIREA. — No. 4. Aprilie 1940. Este închinată d-lui Nichifor Crainic cu ocazia jumătății de veac de viață a fecundului poet și scriitor. Sumarul bogat, semnat de numele cele mai autorizate ale culturii românești contemporane, dovedește nu numai locul de frunte pe care Nichifor Crainic îl ocupă în literatura noastră, dar și puterea curentului stărnit de valoroasa revistă „Gândirea.” D-l Ioan Petrovici, marele gânditor și portretist literar, ne redă, în raportul său dela academie nu numai activitatea d-lui Nichifor Crainic, dar și silueta lui literară.

I. P. S. Mitropolitul Nicolae al Ardealului îl așează pe scriitorul sârbătorit în cadrul vremurilor noastre.

V. Voiculescu îl cântă în versuri de sărbătoare:

„Cincizeci de lespezi și deasupra jar”
„Alcătuiesc spre slava Ta altar.”

Caracostea, Lucian Blaga, Ion Pillat, Tudor Vianu, Pan Vizirescu, Sexil Pușcariu, Victor Papilian, Dan Botta, etc. etc. toți aduc lui Nichifor Crainic omagiul talentului și muncii sale atât de

roditoare. Revista Familia își face o plăcută datorie de a-și uni glasul de aici dela graniță, cu acela al celor ce sărbătoresc azi pe Nichifor Crainic.

GÂNDIREA. — No. 6. Iunie 1940, închinată în întregime Regelui Culturii naționale, pe lângă un material ales la înălțimea clipei, ne aduce frumoase clișee din Palatul Regelui celui mai mare al timpurilor pe cari le trăim. Regale, Regele și cultura, Neam voevodal, Regele și viitorul, Țara Regelui Regele și țărănimea, Monarhia românească în perspectiva destinului românească, iată atâtea luminișuri în cari apare figura măreață a Regelui Carol al II.-a.

REVISTA FUNDAȚIILOR REGALE. No. 6 Iunie 1940. este închinată M. S. Regelui Mântuitor și Creator al României moderne. Aici semnează T. Arghezi, Camil Petrescu, C. Rădulescu Motru, Mihail Sadoveanu, Lucian Blaga, N. I. Herescu, Cezar Petrescu, Perpessiciu, I. și Al. Teodoreanu, Mitropolitul Irineu, Nichifor Crainic, Andrei Rădulescu, Vâlcovici, etc., etc. Cași Gândirea, Revista Fundațiilor Regale îmbracă haina de sărbătoare la cea mai fericită zi a neamului românesc, ziua Restaurației. Revista ne arată pe Rege în toată splendoarea Lui; ne înfățișează „Țara cea nouă” și Creația Culturală a Marelui Ctitor al vremurilor noastre.

Nimic nu e prea mult și nici destul pentru acea ce înseamnă azi Regele Carol al II.-lea în destinele neamului românesc.

G. BOTA

CERCETĂRI ISTORICE. An XIII.— XVI. Nr. 1-2.

D-l I. Minea, profesor de istorie românească la Universitatea din Iași, conduce un periodic de valoare pen-

tru istoria românească — și în special pentru istoria Moldovei — intitulat modest: Cercetări Istorice. De 13 ani această publicație universitară aduce contribuțiuni istorice inedite, ca și celelalte publicațiuni similare: Anuarul Institutului de Istorie Națională (Cluj) Codrul Cosminului (Cernăuți), Revista Istorică Română (București). Cercetările Istorice de la Iași, ne dau studii, documente și comunicări istorice. Volumul de care ne ocupăm, se deschide cu un fragment din studiul d-lor I. Minea și L. T. Boga despre felul „Cum se moșteniau moșiile în Țara Românească.” D-l I. Minea mai publică o întreagă serie de documente și de lecțiuni inaugurale. Dintre celelalte documente remarc în special documentele moldovenești găsite la Constantinopol (1607—1806), publicate de harnicul istoric basarabean Preoiul Paul Mihailevici. D-l Victor Motogna dela Universitatea din Cluj, ne dă un studiu despre „Epoca lui Mateiu Basarab și Vasile Lupu.” Sunt demne de a fi menționate și studiile a doi tineri: D-l Gr. Scorpan studiază „locul Cazaniei lui Varlaam în vechea noastră literatură omiletică din sec. XVI. XVII., iar d-l L. Predescu scrie un studiu despre „Dragoș Eustratie Logofătul” de la care ne-au rămas: 1. Pravila aleasă de pe la 1632. 2. Șapte taine a(le) besearecii 1644. 3. Pravilele Impărătești 1646.

Sub titlul — Lucrări istorice mărunțe — valoroasa publicație ieșană ne dă 24 de mărunișuri importante, dintre cari 21 sunt scrise de d-l I. Minea.

Volumul de Cercetări Istorice contribuie la cunoașterea multor aspecte inedite, ale trecutului nostru.

I. E. NAGHIU

CITIȚI:

„Noua Gazeta de Vest”

CĂRȚI PRIMITE LA REDACȚIE

DELA EDITURA FUNDAȚIILOR PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTA REGELE CAROL II

- N. Bălcescu* — Opere, 2 volume, lei 280.
Grigore Ionescu — Curtea de Argeș. Istoria orașului prin monumente, lei 1-0
Shakespeare — Henric V, dramă în 5 acte, trad. Dragoș Protopopescu, lei 60.
Reiner Maria Rilke — Poeme, trad. Maria Bănuș, lei 60.
Sainte-Beuve — Pagini de critică, alese de Pompiliu Constantinescu, lei 140.

DELA EDITURA „BUCUR CIOBANUL”

- Ruxanda Levente* — Cenușă, roman, lei 70.
Danitan Stănoiu — Voiaj de plăcere, lei 80.

DELA EDITURA „UNIVERSUL LITERAR”

- Gherghinescu Vania* — Privighetoarea oarbă, versuri, lei 50.
Ion Sân-Giorgiu — A doua primăvară, sonete, lei 50.
Olga Greceanu — Pe urma pașilor Tăi, Isus, lei 60.
Ion Pălat — Umbra timpului, versuri, lei 50.

DELA EDITURA „CARTEA ROMANEASCĂ”

- Alice Soare* — Sâmburi de lumină, versuri, lei 80.
Olimpiu Boitoș — Raporturile Românilor cu Ledru-Rollin și radicalii francezi (1848).

DELA ALTE EDITURI

- Teodor Al. Munteanu* — Meri Domnești, poeme, lei 60.
Sebastian Popovici — Dumnezeu la mine în casă, versuri, lei 50.
Iustin Ilieșiu — Grădina cu flori de toamnă, versuri, lei 100.
Maria Botiș-Ciobanu — Povești.
Ladislav Gáldi — Les mots d'origine néo-grecque en roumain à l'époque des phanariotes.
Academia Română — Cuvântările Majestății Sale Regelui Carol II.
Petre Neagoe — Soare de paști, trad. de Ionel Jianu, lei 90.
Ion Gh. Bănciulescu — Mitrofan, vraja aducerilor aminte.
Ladislau C. Mayor — Eminescu și problemele economice.
I. Calboreanu — Albine și furnici, epigrame, lei 45.
Mia Frollo — Un scriitor original: Mariu Th. Carada.
Iosif E. Naghiu — Rolul presei în biserica ortodoxă.
Iosif E. Naghiu — Irozii, teatrul popular religios.
Markovits Ernő — Az én bolondjaim és más okos történetek.
St. Verșescu-Santomir — Toance, lei 55.
Radu Todoran — Orașul cu fete sărace, lei 60.
Eugen Relgis — Spiritul activ, lei 70.
George Ionașcu — Poeme pentru altă viață, lei 50.
Niculai Strein — Lacrimi sterpe, versuri.